

SERGIU DAN și ROMULUS DIANU

VIAȚA MINUNATĂ
A LUI
ANTON PANN

ROMAN

C V L T V R A N AȚ I O N A L Ă

ANTON PANN
1794 — 1854

Portret în penită de Barbu Delavrancea

SERGIU DAN și ROMULUS DIANU

VIAȚA MINUNATĂ

A LUI

ANTON PANN

ROMAN

CULTURA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1929

S'au tras din această carte
una sută de exemplare pe
hârtie velină mată numero-
tate dela 1 la 100.

PREZENTARE

Am scris romanul acestei 'vieți fiindcă am vrut așa. Din lumescul Anton Pann nu mai rămăsese memoriei celor de astăzi decât poza unui dascăl «isteț ca un proverb». Din pasionatul chinuit de mistere, dar și pofticios la cele trupești, care se definează atât de simplu și de fericit în vorbele «Trăiesc doar ca să fac placere inimii mele», nu mai rămăsese nimic.

Eroismul vieții sale a fost uitat.

Noi iubim eroii. Deacea în tot ce am scris se ghicește o arșiță de adorare infinită și dulce față de Anton Pann, care ne umbrește binefăcător din apusul său istoric.

In ordinea spirituală a valorilor românești, el e Eroul Necunoscut.

Cetitorul să fie prevenit: lectura e ca drumul, cu văi și cu pripoare. Nu se poate alergă pretutindeni cu iuțeală constantă.

Drum bun.

27 Februarie 1927 — 15 Ianuarie 1928

I

Baciul eră din nou în călduri.¹ Toată văra trecută a cules din văi o iarbă care îngheță orice apă, și fărămițită în lapte crud, a mâncat-o la timp de iarnă, pentru ca nici o placere să nu-l mai ia dela oi.

Din înălțimea aceasta, se putea deosebi nu prea departe Slivinul, către care n-ar mai fi mult de mers, dar nu eră încă vremea de pornit.

Laptele fusese făcut mari blocuri de caș cât roata plugului, suprapuse până la înălțimea inimei colibei. Ciobanii se supuse-seră postului mare al Paștilor. Flăcăii mijroseau a lapte dulce și a fân, și ar mai fi rămas în văgăuna aceea, unde zăpada încă nu se topise dar ținea cald, dacă într'o dimineată baciul lor, nu le-ar fi strigat:

— Hei! Stanciu, Dobre, Niciko... Strângeți mieii fătați pe câmp. Astăzi înoptăm în sat.

Intins în fân, baciul căută să deslușească pe cer steaua albă de zi, ce se arată numai ciobanilor și celor plecați pe mări, înaintea Paștilor. Privirea lui întârziă mai ales către cerul Tarigradului, unde se știe, se ivește întâiu steaua prevestitoare. Nu lucează încă, deși zăpada nu mai sună sub picioare. Acolo unde soarele ajungează cu raza lui fierbinte, părăe mici nășteau din ghiață de sticlă și se grăbeau să coboare.

Părăele din zăpezi, acele ce nasc la începutul primăverii și-și pierd viața lor scurtă în râurile văii Slivinului, porniseră printre pietre și florile ridicate cu pământul în cap, către sate. Toate luncesc din singurătate către lume, numai ciobanii rămâneau cu turmele lor în iarna de sus.

Cașul grămadit și turma înmulțită de înbelșugată fătare, erau pricini de mulțumire și liniște, iar amintirea unei singure oî pierite în moarte, era un doliu prea ușor pentru a rămâne tristețe lungă în inima lui Pann, baciul întins în fân. Și totuș o amărăciune se amesteca în toată sărbătoarea primăverii și un suspin se oprează greu în pieptul omului, suferință străină și singură în mijlocul bucuriei ciobanilor și vieții proaspete a turmelor, a cerului, a ierburilor.

De pe înălțimea de munte moale a fânlui, Pann cu mâna streașină la ochi iscodea valea Slivinului pe care o deosebiă îndată din zecile de sate. Privirea lui învăluia ținutul cum ar cuprinde o singură oare. Rămăsese aşă întins și cu raza trimisă într'acolo, multă vreme, clipind stăruitor sub palmă, aşă cum căpitaniii oștilor caută un ascunziș vrășmaș. Dar pe obrazul lui Pann se aprinsese o roșeață vie, ca o mică flacără pe un caș, sau pe zăpadă, căci obrazul lui împrumutase ceva din albul mat al cașului și poate ceva din lumina celor cinci luni de zăpadă.

Nevăzut, un surâs flutură cu teamă și se stinse îndată când Pann plecă fruntea pe perna parfumată de brad și de fân. Păreă adormit, cu vedenia Slivinului mișcată, apropiată, îndepărtată, rotundă.

O smucitură îi întoarse capul din fân către cer. Niciko stătea în fața lui, vorbind. Poate că vorbea mai de mult, dar cuvintele i se opreau fără înțeles, sunau goale în visul lui unde nu mai era loc pentru Niciko, ci pentru o altă făptură încă departe de aici.

— Am adunat și mialele, și oile și dulăii. Putem porni...

— Vom porni înainte de nămezi, Niciko...

...Și Pann întoarse iarăș privirile către Slivin. Uitase de omul de alături și a doua oară surâsese satului din vale.

Niciko își văzut baciul tulburat, și plin de teamă, se retrase până la părleazul mulisorii, unde se așeză să cioplească un lemn. Pann îl iscodea cu ochiul rău și aprins. Dobre, cel bun, alintă cu vorba câinii cari lătrau scurt, presimțind că se pregătește ceva. Și numai Stanciu, un bulgar cu figura împânzită de o barbă fără formă și măsură, îndrăsnii să înainteze până lângă culcușul de fân, pronunțând cu vocea lui subțire o poruncă și o rugămintă:

— Baci dragă, oilă au simțit devale iarba.

Drept în picioare se ridică Pann. Avea pe un trup imens și trunchios, un cap de taur.

— Niciko să treacă înaintea oilor, porunci el în vînt. Să ia și căteaua cu el. Incărcați făina și cașul pe măgari. Catârca să fie înhămată la sania cu pirostrii și zeghe...

Acestea zise, Pann porni singur la vale; lăsând dintr'odată stâna pustie.

Niciko avea pasul domol. Turma se urni încet în bucuria câinilor, și s'a tot scurs pe urma lui. Cel din urmă rămăsese bunul Dobre, care dupăce cercetă oeria, să nu fi rămas pe acolo vreo oare păcătoasă, luă în brațe doi miei umezi, abia fătați, și coborî și el. Mergeau ciobanii fără grabă, cum pe cer soarele, cum pe pământ umbra pomilor. Către nămiezi turma intrase într'o rariște luminoasă, cu iarbă.

— Aici e altarul pădurii — murmură Pann, și călcă apăsat cu opinca în zăpadă, cu ochii la cerul limpede...

Niciko fluera aşă, nimic. Dar frumos. Deodată, ca și cum s'ar fi împiedecat, își propti toiacul la doi pași în fața lui și se opri. Oile toate s'au oprit. Niciko se aplecă și ridică din zăpada smălțată cu fire de iarbă, două coji de ouă. Cu grije se uită la ele, ca la un lucru de preț. Era nedumerit și însăspăimântat. Oile toate au simțit spaima și s'au depărtat din jurul lui. Nestânjenit, Niciko își croi drum prin turmă și alergă la baci.

— Pann-bace, au trecut Paștile peste capul nostru și n'am prins de veste...

Stăteă în fața lui, răzimat în toiac, cu o mână întinsă, ca să vadă baciul cojile. Acesta își înălță ochii printre ramurile abia

înmugurite și rostii numai pentru el, ca după o nenorocire:

— Ne-a înșelat steaua, baci dragă, steaua dela Tarigrad. În primăvara asta n'a fost scris pe cer că-i Paște...

Iute răcni la Dobre și la Stanciu:

— Opriți turma. Inchinați-vă și aprindeți focul sub pirostrii. Pe locul acesta vom prăznuiri Paștile.

Ciobanii se adunaseră întrebători. Niciko, cel mai târgoveț, vorbi:

— Ce miei înjunghiem?

— Doi miei și o oaie, răsunse baciul,

Deoparte Dobre și Stanciu chibzuesc:

— Cari miei, și ce oaie?...

Mieii au fost aleși fără zăbavă, dintre cei mai crescuți. Dar pentru oaia hotărîtă focului, începuri sfada.

— Să tăiem plăvița, zise Niciko.

Dobre se răzvrăti să-și apere oaia:

— Alege dintre ale tale. Plăvița e de tot timpurile pentru moarte... /

— S'o tăiem, Dobre. Preă e tristă și prea tace. Ori iarba nu-i place... S'o tăiem. Oaiă tristă nu face cașul bun.

Dobre ridică glasul răstit. Baciul care asculta toate astea și tăceă, puse capăt vorbelor cu hotărîrea lui.

In acest timp Stanciu tăiase un pom și aprinsese două focuri. Doi miei cu gâtlejul tăiat, abureau ceaunele pline cu apă dela șipot. Turma se statornicise între țărușii bătuți în grabă. Măgarii fără samare îngenunchiaseră biblic între oi.

Intr'o groapă Stanciu pregătește mielul pascal, fript haiducescă, după obiceiul rămas până azi, în satele Bulgariei și Vălachiei.

Măruntaele mielului sunt trase afară prin gâtlej, pe unde apoi se toarnă multă apă. Blana abia descreșită, e crestată dealungul burții, în chip de cruce, pe unde mâna dibace strecoară o țeavă de trestie. Ciobanul se umflă din toți rărunchii și suflă cu putere. Pielea se deslipește de pe coaste. Apoi începe bătaia. Trupul crud al mielului e bătut cu vergi, până ce se poate simți că miezul de carne s'a rupt de pielea ce-l apără. Atunci mielul e aruncat pe jar, acoperit cu jar, și ținut aşă până ce tăciunii clipeșcă în stingere ca la adormirea stelelor, la ziua.

Mult după nămiezi, masa fu gata. Baciul își îndemnă ciobanii «să poftescă» și tusepatru frânseră pâinea cu lapte, pe care meșteșugul lui Dobre o pregătise. Ducând

la gură dumicatul sfîntit cu rugăciunea tuturor, baciul, cel dintâi, rostî:

— Cristos a înviat!

Ceilalți răspunseră pe rând, sărutând și ducând la frunte mâna lui Pann:

— Adevărat a înviat!

Apoi toți au băut lapte dulce.

După luceafărul de ziua, prăznuirea se sfârșise. Atunci abia ciobanii se ridicară. Baciul îi îmbrățișă și-i îndemnă la hodină, și fiecare se culcuși în zeghe, cu veghea dulăului alăturea.

Când toți dormeau, baciul singur rămas lângă foc, căută să deslușească cu ochiul prin bezne, Slivinul. Glasul lui pustiu, sună străin în liniștea de somn a locului:

— Acolo doarme Tomaida...

II

Turma se ivî în Slivin cu dimineața deodată. Fete nepieptăname, cu fulgii în păr, ieșeau din gârlici cu donițele goale, să le umple la butucul fântânii. De lene nu se mai osteneau să scoată apă proaspătă, ci luau din teuca înverzită de mătasea

broaștei de unde se adăpaseră de cu seară boii...

Prin curți, babele începuseră să purice copiii, cari țipau și dădeau din picioare. Această îndeletnicire nu era totdeauna îndreptățită. Purecatul copiilor însemnă pentru ele o plăcere austera și fermecătoare oarecum.

Câte un copil scăpă din mâinile babei și alergă în drum, de unde începează să se tocmească, până ce baba consimtează să renunțe la purecatul băiatului. Odată însă reîntrat în curte, băiatul era însfăcat de urechi și supus mai departe îngrijirii de dimineață.

Tăranii în fața căruțelor gata de drum, puneau întrebări grele boilor. Așa:

— Dumane, băuși toată căldarea, hai?

Intrebare la care boul răspundează, cum răspund boii întotdeauna, cu sobrietate, făcând «nu» cu coada.

Ciohanii se învioraseră intrând în sat. Baciul cunoștează toate curțile. Trecerea turmei era salutată de copiii suiți pe garduri și chemând oile pe numele cel mic.

Câte o fată se arătă la fereastră, apoi iute se retragează, spre a reveni îndată înconjurată de toate capetele familiei.

— Bine ați venit, Baci Panne!...

— Cristos a înviat, finule! zise baciul cu dojană.

Băiatul mări ochii întrebători și răspunse zâmbind liniștit:

— Că doar mai sunt cinci zile până în Paști, Baci...

Pann se stăpâni și după ce se încredință că băiatul nu glumea, se întoarse mustrător către Niciko:

— Păcatul tău să fie, Niciko. Prăznuirăm în Săptămâna Patimilor...

Niciko se desvinovățează, privindu-și cu spaimă mâna ce găsise cojile.

— Dar, baci dragă, cojile arătau ouă de Paști...

Pann, cu un glas mai puțin mânios, răsunse aproape zâmbind:

— De Paști, nu zic altfel, dar cine știe din ce an!...

Ajunsă la hanul grecului, turma fu încreditată ciobanilor-tovarăși, s'o ducă la gospodăria baciului. Pann mai privi odată în urma lor, apoi măsură cu atenție ferestrele, ușile, clădirea toată, și i se păreau toate prea mici, fiindcă în pădure toate erau mari. Privirea lui întârzie la o fereastră unde însă nu se arăta nimeni, și baciul luă urma oilor.

III

Miercuri după Paști, Niciko, Stanciu și Dobre, călări, cu bunde noi, înflorite cu lână roșie și albastră, intrau de dimineață pe poarta mare a hanului.

Grecul din cerdac aruncă în copitele cailor o mână de grâu, ca bună urare.

— Bucuroși la peștori?

— Bine-ați venit la casă cu fată!...

Peștorii călări își trecură unul altuia plosca de vin roșu adusă de sluga grecului.

— Cinstiți-ne pragul!

Și descălecără. În vreme ce caii furați din locuri depărtate, hăt, tocmai din hergheliile de pe Marița, erau duși către grajd, ciobanii intrară într-o cămară plină de perne și scoarte cu multă răcoare, din pricina întunericului și a gutuilor. Incepù tocmeală.

— Ei, jupân hangiu, n'avem a spune decât că baciul nostru, Pann, cu partea lui de o sută de oi, și ce stă să împlinească douăzeci și cinci de ani, a râmnit la fecioara dumitale, cea mai mare, ce-i zice Tomaida, peñtru gospodăria lui. Cu ce ne-o dai?...

Apăruse în pragul ușii Penelopî, greaca bătrână, cu ochii plânsi, fiindcă ghicise ea ținta musafirilor călări.

Petirea unei fete a rămas până azi prilej de sfadă și de vorbă-lungă între părțile potrivnice.

— Păi, îi dau patru sute de prăjini de pământ, cu răzoare și sănțuri de apă, îi dau doi boi cu jugul lor nou, patruzeci de coți de borangic, țesut de mâna ei, că știe, și o ulcică cu galbeni turcești, cu zimți.

Niciko dădù nemulțumit din umeri și înaintând un pas, vorbi:

— Și dumneata, jupâneasă Penelopi, ce dai?

Inainte de a da ceva, bătrâna mai plânse o toană.

Printre lacrimi se auzi:

— Șease perne mari, două mai mici cu fețele lor și înflorite cu acul în colțuri, două plăpumi, două cergi, șease cearceafuri, un sipet cu ață, ace, nasturi și suveici, șease cămăși, patru ismene și patru ștergare.

Numai cât au schimbat vorbele astea, pețitorii băuseră patru oale cu vin și cele două slugi ale hanului așteptau cu tăvi încărcate de pastramă sărată (să ție cât și vinul) și tare ca pingeaua, anume pentru măsele tari.

— Mă duc să-l chem, zise Niciko; și ieși. Până la venirea mirelui, veselia se întețî cu

vinul adus mereu din pivniță, aşă încât la intrarea lui Pann, numai Stanciu eră așezat omenește pe laviță. Capul lui Dobre răsăreà de sub masă din când în când, numai spre a cere să i se umple cana.

Grecul se îmbrățișă cu baciul, iar Penelopi, sărută fruntea mult aplecată a mirelui. Penelopi reîncepù inventarul:

— Ti-am dat asta, ti-am dat aia...

Și iar pernele mari și mici, și iar ismenele.

Deși amețiti, și cu toate că gluma eră la loc și la timp potrivit, peștorii și unele rubedenii de-ale grecului sosite în grabă, își măsurau cu destulă grijă cuvintele, fiind că nimeni nu uitase încă, în Slivin și în împrejurimi, întâmplarea nemaiînomenită de acum patruzeci de ani, tot într'un prilej de peștere.

Un bulgar ce-și mărită fata, tocmai promise mirele, peștorii și musafirii. Beție cruntă ca acum. În vreme ce bulgarul numără lucrurile de zestre, un flăcău pierdù măsura glumei și zise:

— Bez un prunc gata făcut!...

Care vorbă auzind-o mirele, se mânie cumplit și-l tăie pe loc. Deaci pricină de s'a amânat nunta cu o zi întreagă, pentru îngropăciune.

Aici însă toate se scurgeau în cuviință și

smerenie, cu toate că Dobre copleșit de beția moale și trândavă, plângând amintirea Plăviții, care nu trebuia înjunghiată, deși oile triste nu fac cașul bun, iar Stanciu, căzut și el sub masă, se necăjea că nu-și găsește picioarele.

Singur Niciko nu se îmbătase, păstrându-se treaz la dreapta mirelui.

— Pe când nunta, tată?

Pann rostî întrebarea, aproape ca o poruncă, dând a înțelege că răspunsul nu poate fi altul decât:

— Duminecă ce vine.

Hangiul deschise o ușe. Se auzi un tipăt reținut. Tomaida ascultă de multă vreme la gaura cheii, căutând să se dumirească cine o fi, dintre aceștia, mirele ei. Întâiul crezuse că bărbatul hotărît pentru ea, este ciobanul cu înfățișare de popă Tânăr, acela care de sub masă își cerea înapoi picioarele. Intrând se opri șovăind. Hangiul arătă cu mâna:

— Pe acesta și l-am hotărît, Tomaida. Apropie-te și-i sărută dreapta.

Fata arătă numai zâmbetul și ochii lumeniți din noaptea grea a părului adus în cozi pe frunte, ca o coroană împletită. Făcând un pas spre Niciko, tremurând. Flăcăul se dădu înapoi nedumărit și cu teamă. Pann

curmă singur sfiala băiatului și stângăcia fetii, spunând cu glas bland:

— Eu sunt!...

Fata duse la buze, mâna bărbatului, fără să-l fi privit măcar. Pann la rândul său, o sărută pe pleoape.

Slugile aduseră caii sub cerdac. După ce mirele și pețitorii încălecară, hangiul, Penelopi, rubedeniile și argații răspunseră la chiotul celor cari plecau, fluturând basmale și pălării, iar Pann mai privi odată mirreasa nemîșcată, apoi se aplecă înainte pe coama calului și porni fără să mai întoarne capul.

Ceata călare abia se mai zăreă, când cei din cerdac, încetând salutul lor, au băgat de seamă că Tomaida se furîșase de mult, pe nesimțite, în casă.

IV

Până astăzi, nunta a rămas pentru țăranii de pretutindeni o serbare sălbatecă, neîntrecută și minunată, cum numai moartea mai e. În Seoția, în Bretania, în Sardinia, în Balcani, țăranii păstrează asemănări în strigăte

și dansuri, cu oamenii fără cămașă ai triburilor. Poate că de aici vine și frumusețea ciudată a acestor sărbători la cari pe lângă strălucirea torțelor aprinse în noapte și la dansurile furtunoase cu sbierete, s'adaugă proaspăta frumusețe a săngelui și strălucirea nouă a cuțitelor răsbunătoare.

Așă cum astăzi în Valachia, Moldova și împrejurimile românești, porunca obștească nu îngăduie nunta fără lăutari, sunt încă neuitate vremile când nunta fără gâlgâairea săngelui nu se putea.

Asasinatul era pe atunci un număr de serbare, și procurorii nu se amestecau, ca acum, în treburile oamenilor.

Nunta lui Pann se întinsese din odăile grecului, prin șuri și în bătătură, unde cionanii făcuseră focuri înalte. Lavițele de lemn dealungul meselor, trosneau odată cu urarea la pahar, și nuntașii se răsturnau pe spate în hohotele slugilor. Pe nesimțite dispăreau din ceată flăcăi și femei. În via abia înfrunzită din dosul șurii, se întâlneau perchi rușinate, apoi portița scărțiată din nou și femeea urmă bărbatul la douăzeci de pași.

La nunta unora, și alții nunteau prin iarba, păziți de noaptea grasă, sub cerul bulgăresc.

In toiul acestei desmățări, s'auziră strigăte dela poartă.

— Panne! Panne! Iți arde casa și șura!

Vestea trezi, ca un șuvoiu rece beția. Pann se cutremură. Desmeticit, începù să alerge cu câțiva după el, prin ulițele negre către casa lui plecată spre cer în flacări. Câinii satului mărturiseau o bucurie lătrată tare pentru focul legănat ca o uriașă basma roșie, de vânt. Când Pann ajunse, casa nu mai era, nici șura, și flăcările se retrăgeau. El rămase fără cuvinte, în fața locului pustiu, neștiind ce trebuie să facă, sau ce trebuie să înteleagă.

Focul sfârșit aici, se strămutase mai departe pe câmp. Oile alergau cu lâna aprinsă behăind o chemare de ajutor aproape omenească, și se stingeau cu flacăra lor deodată.

Niciko se apropie:

— Ascultă, Baci dragă...

— Nu sunt, nu mai sunt baci. Culegeți oilor arse pe câmp și duceți-le nuntașilor.

Sunt de aci înainte din nou umilul Pantoleon Petroveanu, căldărarul. Nu mai urc pe munte cu voi și cu oilor. Nu vreau să-mi mai aud poreclă la stână. Am să lucrez căldări ca meșterii țigani fără casă.

V

Ca să boteze pruncul născut, Pann vându trei căldări, muncite greu, noaptea toată dintr'o săptămână.

După câteva luni de zile, trebui să mai muncească cu sudoare alte nopți, să vândă încă trei căldări, pentru înmormântarea fetei.

— Dumnezeu s'a încruntat la noi, Panne.

— Dumnezeu ne-a cerut înapoi copilul; ne va da alții, Tomaida.

Căpătară într'adevăr, alții: doi băieți mai plini și unul, al treilea, mai slab. Cei mai voinici se învârteau sub ochii căldărarului, iar cel de-al treilea, dormează pe brațele mamei, cu fruntea pe pieptul ei, de unde ascultă cântecul frumos al inimii. Până la patru ani, el mai dormează pe pieptul Tomaidei, ce i se parează o pernă dulce în care bate un ceasornic. Primise la botez numele Antonie, după al sfântului chinuit de ispite, și ascuns în câte-o căldare din curte, repetă cântecele de leagăn rămase în amintire.

De isteț și vioiu, Anton ajunsese să-și sperie frații cărora le facează șotii și le cântă să-i împace. Știă să îngâne fără cusur pe preotul bulgar care sfîndează casa la zi întâia a lunii și de care, de altfel, se temea.

In fundul curții căldărarului Pann, eră o livadă cu pruni și meri. Pășteau caprele iarba grasă în care erau înmormântați și câțiva bunici nemaiamintiți. Un copil plăpând, cu un singur ochiu, din naștere, mânca în neștire fructele viermănoase găsite pe jos, mestecând toată ziua fără foame, și păzind livada. Se numia Ivăn și i se zicea Vanci. Uneori copilul se gătea cu ștergare furate din casă și închipuindu-se popă, slujea la înmormântări de melci și omizi ce singur ucidea, și atunci mormăiala lui atrăgea la uluci pe neastămpăratul Anton.

— Cum te chiamă?

— Eu sunt sfântul Ion...

— Atunci să-mi dai două mere...

Vanci ridică o țară a gardului și scotea o scândură. Anton pătrundeă în livadă. Iși umplea sânul cu mere fără să ia în seamă pe micul popă, care prostit și timid, nu îndrăznea să se apropie sau să spună ceva. Anton îl privea hoște, retrăgându-se la spărtura din gard, pe care după ce o treceă, își schimbă glasul și cântă:

„Dacă mi se face foame
Vin la tine să-mi dai poame
Al dracului, sfinte Ioane...“

Nebunul da cu mere de-a asvârlita peste gard. Anton îi strigă:

— Potolește-te, sfinte, că și eu sunt sfântul Anton...

Dacă atunci când avea cinci ani, micul Antonie făcea haz de sfintii calendarului, cum am văzut mai sus, gândul i se schimbă în scurtă vreme, până la șapte ani, când își începea viața bisericescă. Timpurie renunțare la nobila îndeletnicire a jocurilor, pentru a ajuta pe dascălul bisericii satului, ținându-i isonul la cântări, și stingând lumanările dela iconostas.

Trecerea aceasta s'a făcut pe nesimțite aproape, și micul Antonie maimuțărează nazal cântările. Nu s-ar putea spune că întâia lui intrare în biserică l-a bucurat și l-a supus. Dinpotrivă.

Pe vremea aceea, și mai ales în bisericile sărace ale satelor bulgărești, sfintii nu arătau deloc atrăgători, în zugrăveala lor naivă. Aveau bărbile aşa de afumate încât luau chip de pătimași fumători. Ori asta nici nu s-ar fi îngăduit, știut fiind că sfintii, ca și școlarii, nu fumează.

In deobște, arhanghelii nu erau închipuiți și văpsiți de cine știe ce maeștri, ci doar de vreun cioban sau țăran din sat, de unde

veneă și asemănarea lor cu fruntașii locului.

Intr'o Duminică, Antonie cunoscù biserică, sfintii și pe dascălul Sofronie. Primul lucru însemnat ce trebuie spus, este că băiatul odată pătruns înăuntru, se simți desbrăcat de vrăjile închipuirii sale. Biserica era o pivniță umedă, întunecoasă și plină de fum. Prin întunericul acesta se deslușeau luminile pâlpâitoare ale lumânărilor de seu ca niște steluțe de pojar. Tomaida îngenunchie sărutând lespedea, și micul Antonie fu foarte mirat de această îngenunchiere ce se dădeà și pe-atunci ca pentru copiilor leneși din clasa I-a primară.

Ori Tomaida nici nu umblase prin școli și n'aveà de ce să împlinească o aşă de grea pedeapsă. Mai târziu cu câtiva ani, el își dădù seama că îngenunchierea Tomaidei în biserică e poruncită de Dumnezeu, care este mai mare chiar decât toți dascăllii de biserici și cei din școală.

Un sfânt, oricât de bine scris pe zid, nu poate fi frumos, pentrucă sfintii — știe ori care — se hrănesc numai cu ierburi și cu rădăcini, mâncare ce nu ține nici de saț, nici de frumusețe. Cu atât mai puțin un sfânt care se aseamănă cu Pancoff, acela

netuns și cu jeg de un deget să-i ție cald iarna și să-l apere de împunsătură muștii, vara! Un asemenea sfânt chiar de-ar face vreo minune, încă n'ar naște în sufletul lui Antonie vreo dragoste sau vreun respect. Frică însă îi eră de sfinții încruntați, și în prima clipă se plânse destul de tare Tomaidei:

— Mamă, de ce l-au pus și pe Pancoff aici?

Tomaida căută să-l liniștească, dar cu vorbă de mustrare:

— Acela nu e Pancoff, zarzavagiul, ci sfântul Ion Gură de Aur, și trebuie să i te închini cum fac și eu. Să nu mai vorbești aşă de tare că dacă te aude, se mânie!

Antonie scrută cu grijă pe Ion Gură de Aur și după ce se încredință că sfântul zugrăvit nu poate fi primejdios, întrebă:

— Și dacă se mânie, ce face? Că doară de pe zid nu poate coborî fără scară, și nici de sărit nu poate sări?

Tomaida își stăpâni cu greu râsul.

— Fii cuminte, că sfântul te-ajută. El surâde copiilor cuminti.

— Cum o să m'ajute și cum o să surâdă, când nici nu mișcă?

Impresiile acestea păgânești se șterseră în scurtă vreme. Ocrotit de Tomaida, Anton eră ferit de muncile grele la care frații lui

erau supuși. Toată ziua nu făcea altceva decât să se certe cu Vanci, și să hoinărească întovărășit de alți băieți, prin cimitirul unde pășteaua caprele, pe dealul bisericii.

VI

Ca să curme clinul primejdios către care aluneca băiatul, căldărarul îl luă într-o zi de mâna și merse cu el la dascălul bisericii. Il găsiră în grădină, la o masă rotundă înfiptă în pământ, cetind o carte cu litere roșii și negre, înconjurat de albinele cele galbene ale stupilor din jur.

In mărul ce-l umbrează, se desfăcuseră flori. Mugurii scoteau mici batiste albe. Muștele de miere ameteau în flori și cădeau, câte două, pe filele cărții. Dascălul liniștit le îndepărta cu mâna, de teamă, să nu le ucidă, nici să le scrintească vreun picior muiat în polen sau șofran.

Din când în când Sofronie își ridică privirele spre creștinul ce-și plătează un maslu, desțelenind, la douăzeci de pași stratul de trandafiri ale căror flori neivite încă, erau înlocuite cu baloane verzi și roșii de sticlă.

— Bună vremea, dascăle Sofronie, spuse Pann căldărarul, destul de tare ca să se audă peste lătratul câinilor ce-l întâmpinaseră.

— Bună să-ți fie inima. Dar ce vânt te aduce?

— Vreau să căpătuesc pe Antonie al meu. Frații lui mai mari, Andrei și Vlad au apucat meșteșuguri de aur, primul e căldărar, și celălalt ucenicește la Nuși, abagiul. Dar cu prâslea va fi mai greu. Maică-sa, Tomaida, vrea să-și domolească mâhnirea ei de a nu fi fost dată la învățatură, făcând pe Antonie cărturar. Am venit, dascăle Sofronie, să supun minții dumitale dorința Tomaidei, la care eu nu mă alătur decât după chibzuința unui cărturar ca dumneata.

Anton lăsase ochii în jos, Sofronie, îi luă mâna și-i mânghie obrajii, apoi îl întrebă cu blândețe:

— Câți ani ai, Antonie?

— Șeapte ani la toamnă, răsunse băiatul desghețat.

— Fost-ai tu vreodată la biserică?

— Fost.

— Și ce ți-a plăcut mai mult acolo?

— Nimic, decât clopoțele cari sunau sus și pe care nu le-am văzut.

— Ei, atunci să rămâi la mine. Astăseară

am să te iau în clopotniță când se va sluji vecernia.

Băiatul a ridicat spre tatăl său privirea, dar i-a secat glasul când l-a întâmpinat figura poruncitoare a acestuia.

— Dascăle Sofronie, să-ți ajute Dumnezeu să-mi înveți băiatul, care se va rugă odată pentru păcatele noastre, că multe sunt și fără vină.

Cu aceste cuvinte plecă. Anton rămăsese clătinându-se sub ploaia de flori a mărului, între albinele cari cădeau pe filele cărții întoarse mereu de vânt.

* * *

Intre două căldărușe cu apă pe cari le umplea când și când la șipot, copilul deschidea bucoavna și slovele psalmistului. Sofronie îl învăță să citească. Pentru a-i ușură ținerea de minte, dascălul îi cântă un ton pentru fiecare cuvânt, aşa încât fiecare frază era un cântec și Anton arăta mare aplecare spre musică.

Intr'o săptămână numai, învățase câteva rugăciuni și știă să ţie isonul la cântări.

— Plângi, Antonie?

— Vreau să mă lași o zi acasă, prea sfinte.

— Asta nu se poate, fiule, dar silește-te de învață «Doamne miluește», căci Dumineacă ce vine, vei sta lângă mine în strană...

Tot ce se învață cu râvnă și cu lacrimă, e pentru totdeauna. Cântând, copilul se schimbă neînchipuit. Seara însوtea pe Sofronie, în biserică, și lui i se încredință cheia cea mare, după ce toate lumânările erau stinse.

Când sosì Sâmbăta, băiatul se urcă în clopotniță cu dascălul și bătu toaca mai tare de cum făcuse până atunci. Clopotele sunară mai lin, ca să anunțe mamii sale dorul lui neprihănit.

Trăgând ritmic funiile, Antonie scutură o seară liniștită peste satul în care oamenii își încheiau treburile. Când s'a coborât în biserică, sfinții de pe ziduri, deși tot cu bărbile afumate și crescute sălbate din urechi, arătau o strălucire nouă, pentru el. Atunci văzù Antonie că sfinții, ca și oamenii, pot avea o frumusețe lăuntrică, străină de înfațisarea lor. Numai îngerii au chip frumos, pentru că ei nu se canonesc și Dumnezeu nu i-a onorat cu nici un fel de suferințe. La coborîrea lui Antonie în biserică, sfinții îl primiră cu surisuri binevoitoare, și copilul se află printre dânsii ca Isus între cărturarii jidovi ai templului din Nazaret.

A doua zi, Duminecă, Sofronie îl trezî înainte de răsăritul soarelui, și dupăce îl îmbrăcă în camașă curată trimisă în ajun de Tomaida, îl luă la biserică, fără să-i fi dat cevă de mâncare. Antonie își alesese locul în strană, înălțat pe un chilim rotund împletit din papură, de semăna cu o turtă. Când soarele a început să topească poleiul geamurilor din turle, au început a sosî vrăbiile, apoi babele satului, apoi lăhuzele, apoi cerșitorii, în cele din urmă tinerii. O umbră neagră se strecură în stânga, printre femei, la loc ferit de vederea băiatului, care cântă în strană.

Tomaida își văzù copilul, și-l auzì cum limpede melodià «Doamne miluește», după rugăciunile din altar.

Ar fi vrut să plângă, dacă în acelaș timp n'ar fi fost stăpânită de bucuria firească a mamelor, când își văd copiii luând drumul liniștit al vieții bisericești, în care sunt feriți de primejdia oastei și de spurcatele boli ale lumii.

Se citea evanghelia peste capetele plecate ale credincioșilor îngenuhchiați. Numai preotul, dascălul și Antonie rămăseseră în picioare.

Din fundul bisericii, Vlad și Andrei se uitau la acest frate mai mic, plecat pe altă

cale decât a meseriiilor prostimei și în ei se ridică o admirătie umilă pentru copilul Anton:

— In vreme ce eu ajut tatei la căldări, el deslușește buchile din cărțile sfinte.

Anton își învăluia frații cu o privire caldă, și ei simțiră mândria îndreptățită a acelora ce se văd recunoscuți în mulțime, de fratele ajuns mare demnitar.

Tatăl său trecu smeriț și cu mâinile încrucișate pe piept, pe dinaintea stranei în care cântă Anton și după ce se închină, își apropie buzele de icoana din fața copilului.

* * *

După trei ani, Anton știă toată slujba bisericăescă. Nu mai ținea isonul, ci ocupașe strana dimpotrivă, dând dascălului său răspunsurile cuvenite. Țara sbârnăia de sveniri. În fiecare Duminecă, micul cântăreț dădeă tatălui și fraților, adunați la masa pe care Tomaida își înșurubase gherghesul, vești aflate dela dascăl și dela preot.

— Un împărat din Apus a bătut Viana și se-aude că vrea să ajungă până la Moscova. Armata lui Alexandru, împăratul muzcalilor, a fost pornită să apere pe cea sdrobită, a împăratului Austriei...

Familia lui ascultă veștile acestea nepri-cepând prea mult, dar minunându-se de câte știe Anton.

Așă cum sunt bucurii ce nu-s potrivite copiilor, sunt și dureri prea grele pentru făptura lor încă nepregătită să le rabde. O asemenea covârșitoare durere îl încercă pe copilul Anton, când el n'avea decât unsprezece ani. Anton tocmai se silea cu un cărbune să scrie pe hârtie, o rugăciune născocită de el, după felul celor din cărțile dascălului, când frate-său, Vlad îl strigă:

— Antonie!

Copilul ridică fruntea și fața i se lumină, zărindu-și fratele.

— Antonie, vino acasă că se 'năbușă tata.

Tomaida vegheă la căpătâiul bolnavului și cei trei frați înconjurară patul. În zori, căldărarul Pann se stinse, după ce, mai întâiu își pierduse glasul și privirea. Femeia lui se ridică încet, acoperi cu un ștergar oglinda din perete și deschise ferestrele prin care începuse să pătrundă roșața pătimășe a răsăritului.

Destinul hotărîse astfel, ca micul Anton să-și încerce învățătura lui la o slujbă mai mare, cum este aceea a îngropăciunii, începând chiar cu tatăl său.

In vreme ce Tomaida și frații lui puteau

plânge în voie, Anton ținând cădelnița la dreapta preotului, trebuì să-și stăvilească lacrimile până la sfârșitul ceremoniei. Iși petrecù tatăl până la cimitir, cu o resemnare și o suferință ascunse bine în harul lui preotesc, și abia la reîntoarcerea acasă, după ce și el, ca toți ceilalți svârlise o mână de țărâna peste sicriul tatălui ce fusese atât de tăcut, Anton își strânse toată durerea lui abia încăpută în inimă, într'un singur hohot. Fu luat pe brațe și aşezat în pat, unde nemîșcat zăcù trei zile, fără hrană, fără somn, fără cuvânt.

Cum am spus, aveà unsprezece ani.

VII

Prin moartea tatălui său, Anton ajunse șeful familiei, deși frații lui erau mai mari. Tomaida, își iubea copiii cu dragostea dulce a celor femei ce nu și-au iubit prea mult bărbatul. Pentru Anton, mai ales, aveà o dragoste fierbinte care se arătă în îngrijiri delicate și în alintări ce-i amintea copilului vremea cântecului de leagăn. Vlad și Andrei nu se supărau de această iubire deose-

bită, înțelegând că ea se cuvenea lui Anton ca unuia ce era mai plăpând și mai învățat.

In vremea aceasta copilul înaintase cu învățatura atât de departe, încât preotul și dascălul din Slivin nu mai aveau nimic să-i spuie, fără ca el să fi aflat dinainte.

Cazania bulgărească nu mai închidea nici o taină de înțeles sau de sunet pentru Anton, și acum stăteau ziua toată în clopotniță, căutând să pătrundă o altă carte, ce nu spunea nimic de sfinti și de slujba bisericii, «de klio». Tomul grecesc al lui Herodot se rătăcise, nu se știe cum, printre vrafurile de cărți slovene ale dascălului și Anton o găsise repede cu privirea săturată de toate celealte bucoavne.

Intr'una din zilele acestea, tocmai când citea adâncit, în clopotniță, descoperi în soarele după amiezii o strălucire de săbii ce se mișca pe dealul Kramnăului.

O clipă mai stătu Anton acolo, căutând să lămurească vedenia:

— Vine oaste...

Strigăte din sat ajunseră până la el. Slivinul tot tremură de spaimă. Dascălul și preotul, în curtea bisericii linișteau, oamenii înfricoșați de ivirea oștilor în satul lor. Femeile își ascundeau copiii cu grabă, prin-

poduri și beciuri, și cei mai de frunte bărbăți din Slivin se orânduise să pentru a ieși înaintea căpetenilor.

Anton deslușit cu ușurință, că oastea era cu căciuli și nu cu fesuri, iar steagul nu putea fi al unei armate turcești, pentru că se vedea pe el cusut sau zugrăvit Sfântul Gheorghe călare.

Strigă oamenilor:

— Sunt muscalii, nu turcii!

Polcul rusesc intră în sat, la apusul soarelui. Slivinul își reveni din spaima dela început, când auzi graiul soldaților. Oastea era creștină și pornise răsboiu împotriva Țarigradului. Soldații își făceau sfânta cruce înainte de masă și înainte de culcare, și își scoteau căciulile chiar și când treceau călare prin fața bisericii.

După trei zile abia, din satele vecine veni să vorbească turcii s'apropie.

Bătaia tunului turcesc se opriă lângă Slivin și oastea țarului se pregătește să treacă iarăș Dunărea, ferindu-se de-a da lupta cu turcii în munții și văgăunile Bulgariei, pe cât de străine pentru ruși, pe atât de prieniice turcilor.

Cu polcul rusesc, plecă și jumătate din Slivin.

Tomaida își strânse copiii și porni într’o căruță de fân, în urma rușilor. Anton, cel dintâi, sărută recunoscător mâna mamei, care numai pentru viitorul lui, gândise o asemenea jertfă. El ghicise că singura prină pentru care Tomaida primise să-și părăsească avutul, era numai spre a-i deschide lui ușor putința de a-și urmă calea aleasă în învățătură. Visul acestei mame nobile, de a-și vedeă odrasla o mărime cum-secade, un grămatic aplecat pe cărți, sau un preot înțelept, găseă în Anton o rezonanță duioasă. Tomaida, nu plecase ca ceilalți în urma polcului creștin, cu gândul de-a găsi o stare mai bună făgăduită de soldați, sub scutul împărăției, ci spre a scoate pe Anton din țarcul mărginit al satului și a-i da un drum mai larg în viață.

După o săptămână ajunseră la Giurgiu. Țăranii de pe-aici nu se deosbeau prea mult de cei din Slivin, numai că vorbeau o limbă din care Tomaida nu înțelegea mai nimic. Anton, în schimb, și chiar frații lui, puteau înțelege și răspunde în graiul acesta nou, vorbit în copilărie cu tatăl lor.

Pretutindeni, orașele și satele erau contropite de armata împărătească. Din curțile mari ale caselor boierești și din cârciumi se

ridicau cântece felurite. Unele sălbatrice și sgomotoase, alte moi, copilărești și ciudate.

Ajuneră aşă într'un oraș mai mare decât celelalte întâlnite până atunci, Bucureștii.

Aici polcul rusesc se oprî, pentru odihnă. După ce au trecut de bariera Filaretului și s'au apropiat de apa Dâmboviței, Anton cel dintâi, zări pe podul Tăbăcarilor o lume numeroasă care se înghesuia și gălăgea cu întreruperi. Tomaida cuprinsă de frică vru să ocbolească podul și într'o părere au fost și frații mai vârstnici, Andrei și Vlad. Băiatul cel mic se smulse însă din mâna mamii și alergă la pod, unde strecurându-se își făcă loc aproape de tot de adecliu care vorbea mulțimii. Lângă el, într'o căruță se aflau doi bărbați goi, legați de mâini și de picioare. Plângneau ca niște copii, aruncând priviri rugătoare oamenilor adunați acolo. Anton băgă de seamă că amândoi aveau, atârnate de gât, câte două ocale de tinichea, ce se bălăbăneau și sunau spart ca talăngile boilor.

Un bătăuș se urcă în căruță și înmuind un sfârc de fringhie într'o căldare cu apă începând să plesnească spinările grase ale negustorilor osândiți. Pielea săngeră și bătăușul punea sare.

Cățiva negustori bătrâni, cu bărbile piep-

tăname și basmale curate în mâini, veniseră să ceară stăpânirei iertare pentru neguștorii prinși cu ocaua mică. Rusul făcù semn bătăușului să înceteze.

Geamătul chinuitor nu se mai auzea, și neguștorii legați pe leagănul căruții, păreau mai mult adormiți sau morți. Departe se auzeau țipetele câtorva femei, nevestele și fiicele neguștorilor. Doi creștini din mulțime se urcară în căruță, deslegară pe osândiți și-i dădură în primire slugilor, care se iviseră cu cearceafuri și blănuri calde.

Sosise celălalt convoi. Din gălăgia neînteleasă se desprinse, repetat și cu ură:

— Curva... curva...

Doi soldați duceau la braț o femeie aproape leșinată, înzorzonată cu mărgean și cu urmuz. Adeclul spuse ceva în rusește și acelaș om care până atunci bătuse pe neguștorii înselători la cântar, apărù cu o sabie lucioasă cu care tăie tot părul femeii dintr'odată.

— Hei! un bărbier, degrabă, să tundem păcătoasa!

Bărbierul, apărù repede, din mulțime.

Gloata luă parte la această serbare a pedepselor, cu voioșie. Femeile, parte râdeau, parte leșinau încet, privind. Lângă căruță un om în capul gol, strigă ceva tare și fu-

rios nefericitei. Eră bărbatul reclamant, și asta îi dădeă drept să înjure femeia care primise în patul ei oameni străini.

Bărbierul isprăvì tunsoarea, cu aerul politicos foarte obișnuit bărbierilor de totdeauna. Femeia căpătase un cap străin, ce nu aveà asemănare cu cel dinainte. Păreà a fi un soldat Tânăr investit muerește, în glumă, și nu mai tipă, mulțumindu-se să suspine. Bărbatul strânse cu îngrijire părul tăiat și, la semnul lui, toți se dădură la oparte.

Omul își luă femeia de mâna, și cu părul în cealaltă, pornì spre casă, căci aveà treabă și eră târziu.

Anton se simți apucat de umeri. Eră Vlad care privise alături de el, cele întâmplate. Frații porniră și când ajunseră pe maidanul unde odihneà polcul rusesc, povestiră mamei lor ce văzuseră.

Anton se miră mult, că un lucru mare ca dreptatea, se poate face numai de-un bătăuș și un bărbier.

Unii își făceau și singuri dreptate, fără să mai meargă la vreo judecată.

Anton întâlnì pe un pod alt alaiu. Un Tânăr aproape gol, mânjat tot de funingine, fugèa gonit din urmă de o droaie de argați, copii și câini.

Anton ceru lămuriri:

— Ce e cu ăsta, săracul?

O calfă răspunse vbrasnic:

— L-a prins Kir Stoica, aşteptând pe duduca Ana. Venea în fiecare după masă și-acu l-a prins în cuhne, ascuns în dulap.

Anton, la doisprezece ani, găseă pedeapsa foarte bună:

— Fiecine ce face, pentru el este!

Mai târziu, el trebuie să se fi bucurat că pedeapsa cu mânjitul, bătaia și goana pe străzi nu mai era, pentrucă altfel ar fi avut multe de îndurat de pe urma ei...

După două zile polcul rusesc își ridică din maidan corturile și porni.

VIII

Convoiul se mișcă greu. Hanurile, în drum, erau jefuite de soldați, iar nevestele și fetele împărțite cu chin și scârbă între polcovnici și vistavoi. Părinții aveau priviri amare de rușine și dojană pentru fetele lor muncite noaptea, și preoții nu mai terminau cu rugăciunile slujite prin case ca să alunge blestemul muscălesc și să vindece

molimile cari bântuiau printre îndureraticele fecioare.

Trei ofițeri călări întâmpinără convoiul și după ce schimbară câteva cuvinte cu gărzile, dispărură în praful drumului. Erau trimiși să ducă vești trupelor dela Dunăre. Armata lui Alexandru fusese sdrobită la Friedland și împăratul francezilor dictase un tratat rușinos la Tilsit. Pe de altă parte turcii înaintaseră până în Valachia și prăpădeau ținuturile. Convoiul schimbă drumul, urmând mai cu osebire calea munților. După trei zile de mers, în noaptea ce se lăsase înrourată, Anton care nu mai dormea, iși trezi mama și frații:

— Arde țara...

Soldații, bătrâni, femeile și copiii s-au ridicat deodată, pământii și strâmbi și au pornit mai departe pe lângă căruțe. Caii adormeau din picioare și cădeau. Biciul și roțile îi săngerau, dar nimeni nu mai vedea decât flacăra grozavă care înroșiă zarea.

In aceeaș noapte lăsară în urmă Buzăul incendiat și Râmnicul, unde focul se întinsese la grânării. Pe câmp ei se întâlneau cu turme înnebunite de spaimă. Erau oi, cai, boi, bivoli urîți, porci și pasări de curte, într'o fugă sălbatecă, doborînd copiii și fe-

meile pornite din oraș cu legături albe și bocete. Se făcuse ziuă și convoiul se împpleteceă într'un somn pe care-l toropea soarele. Lăsară în urmă Focșanii în flacări. Orașul ardeă în plină zi, într'o lumină murdară, galbenă și neagră, sub focul strălucit al soarelui. Vântul aduceă de departe dogori și miroșuri.

Făcură popas abiă la Bârlad, și după opt zile ajunseră la Chișinău.

IX

Jertfa Tomaidei pentru drumul către mărire al lui Anton, creșteă.

Nu numai părăsirea casei și îndrăsneața pribegire printr'o lume străină, trebuiau să fie prețul scump al acestei jertfe.

O altă jale, o durere amară ca o ispășire, așteptă pe mama bună ce era Tomaida.

Abiă ajunsă la Chișinău și abiă așezată într'o casă luată cu puținii galbeni cu cari plecase, și cei doi copii mai mari, Vlad și Andrei, fără luați în pedestrime.

A fost o despărțire în care plânsul mamei nu durea mai puțin decât tăcerea micului Anton. Fără să simtă lămurit pentru ce, el

voia să ceară fraților săi iertare. Iar Tomaïda se învinuia în fața copiilor ei mari, de nenorocirea lor și de câtă caldă iubire lipsise ea pe Vlad și pe Andrei, numai din pricina patimei ce arătase lui Anton.

Din prima zi, rămas singur cu Tomaïda, Anton simți că datoria de a întreține această mamă greu lovită, a venit.

Fără să spună nimic, el se înfățișă într'o dimineață meșterului cântăreț al bisericii celei mari din oraș. După încercarea glasului și după ce rostii pe dinafară rugăciunile mai de seamă, meșterul îl tocmai în corul bisericii.

Știind destul din psaltichie, și având o voce frumoasă de soprano, Anton era prețuit și ajunse curând să cânte bine în rusește nu numai la biserică, ci și în câteva coruri.

Duminicile după amiază rămâneau în casă lângă Tomaïda, care nu mai încetă să plângă. Deși zecile de scrisori ale lui Anton porneau udate de lacrimile mamei, către Brăila, unde era polcul rusesc din care făceau parte Vlad și Andrei, nici un semn nu se mai întorcea deacolo.

Alături de casa lor locuiau un fost colonel rus, bătrân acum și singur, căruia îi plăcea să-și povestească tinerețea lui eroică, trecută la Curtea Caterinei II.

Iubea pe Anton, și în zilele când nu-l vedea, era îspitit să-l caute acasă. Auzind dela Tomaida rostul silințelor cărturărești ale băiatului, colonelul încheia vorba mereu cu aceeaș poveste pe care, până în cele din urmă, Anton o știa pe din afară:

— «Da, e bine să fii și cărturar...».

Adăugă însă îndată că nu e prea bine și nici de viață ușoară nu au parte cărturarii.

— Aveam douăzeci de ani și eram sublocotenent proaspăt la Moscova. Hei, ce vremuri! Intr'o zi pe când făceam de gardă, se înfățișă un bătrân, cu o trăsură plină cu sipete mari. Venea la împărăteasă. La început mi s'a părut că-i un negustor din Apus venit cu mătăsuri și giuvaeruri, că veneau mulți, să-și vândă scumpeturile Caterinei. Dar nu purta nici barbă, nici caftan. Era îmbrăcat nemțește. Ii cerui numele spre a-l anunță.

— Denis Diderot...

N'auzii bine și comunicai comandanțului gărzii:

— A venit gaspadin Dideroff...

— A, Diderot! Diderot! Invitatul Majestății Sale!

Inchipuți-vă, venise să vândă, ce credeți? Cărți! Toate sipetele erau pline nu-

mai cu cărți! Venise să-și vândă țarinei biblioteca pentru a-și putea înzestră singura lui fată. Omul aplecat numai în cărți, uitase de fata care îmbătrânește așteptând să se mărite.

X

Anton nu mai semănă cu copilul acela din Slivenul bulgăresc, nici într'un fel.

Imbrăcat într'o haină neagră, înalt și subțire, coristul bisericii din Chișinău, nu avea deloc infățișarea unui viitor popă, ci mai degrabă a unui băiat îngrijit, de boier, sau de negustor. Din cele treizeci de capete ale corului, Anton răsărește și era mai des chemat să cânte la unele nunți boierești.

Fetele corului, sărace, aveau priviri destule, dulci și atrăgătoare, pentru Tânărul camarad de cântare. Anton, la început înnecat în timiditatea lui adâncă de băiat de țară, se descurcă greu de urzeala de priviri ce-i apucau capul, ca niște frânghii aprinse.

Fetele corului erau mai încercate în jocul acesta, și-și treceau noptile în iatacurile băieților avuți, de unde plecau întotdeauna dimineața cu spelci, mărgele, papuci, cătă-

rămi, panglici, barișuri, broboade cu ciucuri, ciorapi verzi dela Brașov, agrafe, brățări și cutii de acadele. Poate că la timiditatea băiatului nostru, se adăugă și teama de a nu fi silit să dea și el daruri, pentru că în mintea lui, dragostea fetelor din cor păreă anume făcută să fie plătită.

La urmă însă, Nastasia care îi stătează alături, i se lăsă în brațe, fără să ceară pentru asta nici măcar o agrafă.

— Mergi cu mine la Dănuțeni, Anton? Vom fi singuri și ne vom iubi cum ne-o placea și cât om vrea. E acolo mătușa mea care ne aşteaptă, și nimeni nu ne va da de urmă. Mâncăm pâine cu miere și ne iubim. Mergi?

La o asemenea invitație, Anton nu poate să răspunde, decât primind îndată.

În aceeași seară plecară, fără nici un gând în urmă. Dragostea Nastasiei era din tre acelle ce satură dela început, ca anume bucate, și Anton ceru să se reîntoarcă. După trei zile, reveniră la Chișinău și Nastasia văzând răceala acestui Anton ce nu mai poftea nimic dela ea, se mângâie iarăș cu un sfrijit din boierimea ce umblă mereu prin Apus.

Eră un oarecare Mihale, cocârjat și lung, ce purta frac cafeniu deschis, gătit cu nasturi aurii ce semănau a medalii. Pe sub

frac, Mihale punea o jiletă cum e cenușă și se înnodă sub nodul gâtului, uscat și scos în afară, cu o fundă verde la fel cu pantalonii strâmbi.

Capul lui umbrit de păr, răsăreă numai pe jumătate din gulerul ce-i trecea de urechi și pe care prietenii, la betie, îi scriau cu cărbune, măscări. Fiind slab și neputincios din naștere, Mihale se sprijinea într'un baston lung adus dela Viena și cu care se și fudulea.

Nastasia avea dela el multe găteli și cârmâzuri ca: alifie albastră pentru ochi, șofran la cutie pentru obraz, și praf roșu pentru unghii.

Anton acum arăta griji cărturărești. Se împrietenise cu un Tânăr prelat catolic ce se stabilise la Chișinău pentru studii de obiceiuri, și-l lămurea în limba grecească asupra planurilor lui. Ceeace nici Tomaida nu aflase, papistasul știă. Intr'o zi îi arăta un «Doamne miluește» compus și cântat în rusește de el, între soprani armoniei eclesiastice în acel an 1810.

— Am băgat de seamă că unele cântări în melodia papadica și stihirarica veneau foarte lungi și eram silit, pe când le cântam, să le scurtez și să le taiu deodată la locuri nepotrivite, unde melodia trebuiă să ră-

mână atârnată și ciuntită fără gust. Și aşă, fiind îndemnat și de alții, lungirile ce se făceau peste măsură le-am scurtat în scrierile mele, fără să se bage de seamă.

— Și de ce ai făcut dumneata toate astea? întrebă prelatul neînțelegând...

— Am păzit drumul și duhul vechilor sfinți și mai ales al patriei tatălui meu, pentru că muzica biserică trebuie să-și dobândească un caracter național, deosebit de ifosul de Tarigrad și de cel asiatic...

Prelatul se ridică domol și plecă. Toma îda băteă la ușa iatacului său și spuneă stins:

— Ești bucuros să mă vezi, Antonie?

— Intră, mamă.

Nu i se simțiau pașii. Mai mult alunecă, din rochia neagră și lungă până la călcâie.

— Mai scrie, Antonie, la Brăila să aflăm de Vlad și de Andrei. Soldații din alte polcuri s-au întors...

— Scriu, mamă.

Și Antonie scria o nouă scrisoare, ca atâtea altele, pentru a păstră întărîță speranța mamăi în reîntoarcerea fiilor plecați, deși el de multă vreme aflase că toate polcurile trimise în jurul Brăilei să lupte cu nazirul Ahmet Ibrail, pieriseră.

XI

Aventura neînsemnată cu Nastasia, nici nu mai avea loc în amintirea lui Anton. Altă făptură intrase în viața Tânărului cântăreț și cărturar lăsându-i în suflet parfumuri diferite. La o nuntă, figura-i de seminarist subțire cucerî câteva inimi îmbrăcate în mătase și într'o singură noapte, trebui să aleagă din patru chei de poartă, una. Nehotărît, Anton îndrăsnî să dorească îmbrățișarea unei rusoaice, ascunsă în blănuri, Nadia D., soția comandanțului militar al Chișinăului.

La cinci dimineață când se retrăgea spre poartă, încă amețit de tăvălele patului Nadiei, un adjutant Tânăr voi să-și încerce sabia în pieptul lui, pentrucă avea drepturi mai vechi de stăpânire pe inima Nadiei.

Anton, care disprețuia adânc îndeletnicirile soldaților cu privire la mânuirea săbiielor, scăpă prin fugă.

Ajuns acasă, nu întârziè să mulțumească Domnului pentru ajutorul dat în fuga mântuitoare și scrise pe marginea unei psaltichii:

«Dragostea nu se plătește întotdeauna cu agrafe și acadele, ci uneori cu viața, ceeace e destul de scump».

Tomaida tot mai întrebă soldații în uliță de n'au cumva știință de urmele fiilor ei, ce de mult păsiseră în moarte.

Dar răsboiul între Ruși și Muscali trecuse. Impăratul Alexandru uitase îndemnurile austriace pentru liberarea creștinătății, și iertase Turcilor mazâlirea înainte de termenul de șeapte ani, a lui Ipsilonant și a lui Alexandru III Moruzi. După ce ocupase pe rând Rusciucul, Nicopole și Vidinul împăratul încheiașe pace cu sultanul, care hărtănit și adus în sapă de lemn, ii dădu peșcheș Basarabia, bucuros că scapă atât de ușor.

Svonuri înfricoșătoare începuseră acum să tulbure Rusia. Impăratul Napoleon pierduse între timp o flotă întreagă la Trafalgar. Ca să se răzbune pe englezi, el hotărîse să le flămânzească țara, oprind corăbiile cu mărfuri pornite din porturile britanice, spre continent. Rusia singură, nevoită să ia oamenii dela muncă, pentru a ține piept sultanului, începuse încă din 1809 să primească mărfuri englezesti. Mâniat, Napoleon se pregătea să pedepsească Rusia.

Către inima ei, Moscova, se îndreptă acum împăratul cu oaste, aproape nestingherit de nimeni.

Tomaida se sculă noaptea și intră în odaia

lui Anton. Il privea, aşă întins în pat şi cufundat în somn ceasuri întregi, plângând, căci pe nesimtite copilul de odinioară devenise un bărbat mare şi la trup şi la inimă, tocmai bun pentru oaste. Într'una din aceste nopţi, ea însăspăimântată de svonurile ce se intăreau, sculă pe Anton.

— Inima îmi spune, Antonie, că fraţii tăi au murit, dar tu vreau să-mi rămâi, ca să nu mă sting de tot în plâns, prin aceste străinătăţi. Om merge la Lăpuşna, unde s'a gospodărit ctitorul bisericii din Slivin, cel care stătea în picioare când se cetea evanghelia. El ne va ajută să trecem Prutul, dându-ne şi merinde de drum, că de om rămâne aici, pierim amândoi.

— Cum vrei tu, mamă.

Şi chiar în noaptea aceea au pornit, luând cu ei numai îmbrăcăminte, hrana şi bani. Dar în Lăpuşna aflără că bătrânul se strămutase de curând la Leova. Aşă ei au mers mai departe, schimbând caii la hanuri, şi economisind bucatele.

Sate rămâneau în urmă, alte sate abia se deosbeau înainte, adâncite în zăpadă. Sania lunecă pe drumuri bănuite la întâmplare, către apa îngheţată a Prutului.

Ceasuri lungi treceau şi pe buzele Tomai-

dei tremură câte-o rugăciune chemând ajutorul lui Dumnezeu, pentru a ajunge fără primejdie la țintă.

Unde? Cerul știă. Oriunde, însă cât mai departe de pământul Basarabiei, unde stăruia amenințarea oastei rusești care fi smulsesese, pentru moarte zadarnică, doi copii.

Noaptea rămâneau în hanuri sărace, printre negustorii roșcați cu zulufi, printre țărani plecați cu vinuri, către târguri.

A doua seară de drum, se vesteă mai sticloasă. La intrarea într'un sat, o ceată neagră se mișcă în fața hanului.

Tomaida cuprinsă de spaimă, își ascunse băiatul sub fân.

— Dacă în ceata ce s'arătă erau soldați ai Țarului trimiși să prindă tineret pentru răsboiu?

Când sania opri, frica mamei trecu îndată. Câțiva țărani priveau la o făptură îmbrăcată ca slujnicarii curților boierești cu o tunică albastră și în cap cu o pălărie colțuroasă.

Anton ivit din fân, se apropiè. Privirea lui descoperi numaidecât, că omul întins în drum trebuie să fie un soldat rătăcit.

In timpul acesta, țărani îl ridicară du căndu-l pe umeri, într'o cămară a hanului.

In căldura tare dinăuntru, trupul degera se trezi în dureri. Suspine și cuvinte să amestecau în gura încleștată:

— Que votre règne arrive, Seigneur...

... L'Empereur!... L'Empereur...

Anton înțelesе mai mult din sunetul cuvintelor, că omul ce se săbătează acolo, era un soldat din marea armată a lui Napoleon, răzlețită pe câmpul nesfârșit al Rusiei...

La aprinsul lămpilor, moartea se îndură să curme chinurile soldatului.

Un țăran a prins o lumânare la căpătâiul celui stins, și Anton murmură o rugăciune pentru sufletul lipsit de îngrijirea bisericii catolice, apostolice și romane.

XII

Noaptea fi suprinse în cele mai mari zăpezi, pe un drum strâmt, lângă o pădure. Din direcția dinpotrivă se ivi o sanie trasă de șease cai.

— Fă-mi loc, răcni muscălește un om îngropat până la gât în fân. Anton se repezi înaintea cailor și încercă să-i tragă într'o parte.

Tomaida neliniștită de ceeace putea să se întâmple, întrebă pe Anton în grecește:

— Să viu și eu să-ți ajut?

Au fost destul aceste vorbe pentru ca ofițerul mânios, să se înfurie și mai tare.

— Mai vită tu decât viața. Unde mergi? spuse pe un ton răstărit omul care acum se ridicase și păreă a fi un ofițer rus.

— Merg cu mama la Leova.

— Arată învoirea.

— Hârtii n'am, domnule ofițer, că pornirăm într'o noapte pe neașteptate, dar îți voi arăta cărțulia mea de cântăreț în cor la Chișinev.

— Nu vreau să văd nimic. Intoarce caii, și hai 'napoi la Lăpușna...

Tomaida începuse să plângă. Anton deshmă căii, în întuneric abiă dibuind cătărămile.

— Taci, mamă...

Auzind aceste vorbe românești, ofițerul se lumină.

— Ascultă, din ce parte sunteți?

— Suntem români din Slivin.

— Atunci de ce vorbiți grecește, dacă sunteți români?

— Mama mea e greacă, spuse aproape cu rușine Anton.

Ofițerul rămase pe gânduri. Prin întuneric el întinse o mâncă iertătoare:

— Nu mai deshămă. Scoate doi cai dela
sania mea și prinde-i în hamul tău.

Anton se repezi să sărute mâna ofițerului,
acesta însă fi întoarse cu asprime spatele și
scoase din fân o pâine și un calup de unt:

— Tine pentru bătrâna maică-ta...

Săniile se urniră.

— Zorește drumul în jos spre Prut, treci
prin vad cât mai repede, că nu se aude a
bine, strigă ofițerul dând bice cailor. Apoi
deodată oprindu-se:

— Am uitat să te întreb, cum te chiamă.

— Pann, Anton Pann, spuse umilit Tânărul...

— Prea bine. Eu sunt porucicul Tudor
Vladimirescu din oastea țarului. Drum bun...

XIII

Cu rădvanul dela Tarigrad a descins Ion
II Caragea, domn nou. Imbrăcat în cașmiruri
bogate, sticlos pela poale, cu brațele
grele de funde și brățări, uns cu uleiuri
parfumate pe obraz, ca muierile, plin de
praf și obosit. Șease servitori l-au întâmpinat
și l-au luat pe brațe. Caii s-au lăsat moi
în ham și nu s-au mai urnit. Până la scara

palatului, Vodă trecu printre două rânduri de cimpoaie cari fluerau de-ți luau auzul. Femei apăruseră la geamuri. Dealul Spirii gêmea de lume.

Vodă e singur. Călugării cari aduceau mir la Curte, spun că au văzut și această minune ce prevestează rău:

când au încetat muzicile, a coborât din butcă o mătăhală neagră ca o stafie. A urcat treptele pe urma domnului, nevăzută, și a trecut cu ochii de jar printre slujitorii de pază cari adormiseră.

— Ciuma.

Au căutat-o sfintiile lor prin tot întinsul lăcașului domnesc, să-i dea de urmă, dar negăsind-o, s'au închinat și s'au retras să slujească o moliftă pentru ca țara să fie ferită de molimi.

Domnitorul tocmai ieșise din baie. Sease femei sosite cu multe zile înainte, dela Tarigrad, și-au învăluit capul și picioarele, și au apărut cu buricul gol, cu burta strălucind lunară și oacheșă de mirodenii. Au îngenunchiat în fața papucului lui Caragea, care tocmai goleă, cu mâinile, un harburz scos din ceară și păstrat cu grije până în aceste zile apropiate de Crăciun. Ducând miezul roș la gură, îi cădeau semințele prin barbă și pe pieptul roșu de mătase.

— Kéra-mù... kéra-mù, suspina domnul străpindu-le pe toate cu zeama harbuzului. Apropie-te...

Și dupăce-și șterse degetele încleiate în părul femeii, o luă de mijloc și se rostogoli cu ea pe blana de urs ce-i sta la picioare. Gealatul făcù semn curtenilor să iasă.

Când s'a ridicat principalele, gura îi era plină de păr din propria lui barbă. Ceru să i se aducă vin dulce și trecu la altă femeie. Celelalte patru se întinseră pe un divan larg și se lăsau poftite, dar cu frică de iataganul atârnat în cui deasupra patului. Ele știau povestea destul de dureroasă, a unei fete din Tarigrad, adusă cu vreo câțiva ani înainte în haremul unui domn valah. Ea își dăduse sufletul, în timpul celei mai dulci sărutări, căci domnul avusese grije să culce sub pat un eunuc înarmat cu o frigare lungă ce i-a străpuns spatele dăruind-o fierbinte morții.

Dar de acest Caragea ele nu se temeau atât, văzându-l mueratic și slab. Ingropate în perne, priveau cazna prințului care gâfâia și sorbea din vinul adus, îndemnând femeile.

Trecuse de miezul nopții. Boierii dați afară, așteptau pe la uși ca domnul să-i recheme, dar acesta uitase.

Cum își alegeă aşă femeile ispitit mereu de cealaltă neatinsă, o ploaie de pietre se auzi pe acoperișul palatului. Domnul duse mâna la ochi să-și vină în fire și după ce înțeleseră că pietrele ce au sunat în geamuri nu erau de bună urare, aşă gol cum se găseă, ieși asudat în ușă și strigă soldatului de pază, neluând în seamă pe boierii însirați dealungul păretelui:

— Hei, nu e pedestrime să stâmpere prostimea?

Soldatul buimăcit de aşă nerușinată arătare, alergă cu porunca. Răsunără apoi porțile și se auzi în drum un urlet amenințător ce se înălță înspre iatacul princiar. Garda turcă trezită, năvăli să pedepsească cu săbii noui, gloata ce primise astfel pe domnitor. Vodă privea printre perdele afară, rânjind.

Prostimea înfometată a Bucureștilor se auzea tot mai departe. Nimeni nu mai rămăsese în noaptea din Dealul Spirei. Pe zidurile palatului lunecau acum în pași numărați pândarii, ca umbrele:

— Poarta numărul unuu, biiiiineee.

Și tocmai din fund, în răstimp se auzi un alt glas ce se luptă cu somnul:

— Grajdul domnesc, biiiiineee.

XIV

Pe pădul Beilicului îmbulzeala crește.
S'au retras acolo toți cei ce înconjuraseră
palatul primind pe noul domn cu ură.

De mult întuneric și de frig nici o vorbă
prietenoasă nu se mai aude, ci doar un
murmur înăbușit, de gloată suferindă.

Forfota de afară se întețează. Două făclii
de cânepă și seu ardeau în vârful unor pră-
jini mișcate.

Între făclii se zărește fața Tânără a unui
bărbat care vorbește mulțimii:

— «Nu de răzmerită și de nepace, ne arde
nouă acum. Țarigradul s'a dovedit mai bun
decât Muscalul. Tara e săracă și cum ar
putea fi altfel, când domnii ce se schimbă
des, sporesc numărul boierilor cu barbă, ne-
platnici de nici un fel de dare? Iar firmanul
e scump și pe bani ghiață. Cine ne-a întrebat
oare, cum am trecut până aici zilele noastre
sărace alcătuite doar din muncă și somn?

Cine ne-a întrebat de rudele și de frații
căzuți în bătălie cu nazirul Ibrahim? Nimeni.
Și când sultanul e în ceartă cu împăratul
Alexandru al Moscovei, de noi e și mai rău.
Ca acum, când, fărtașilor, Meternicu austriac
a impins la domnie pe acest Iancu Caragea

ce a lins tălpile și a măturat cu hnea cavalerului Genz».

Mulțimea aproba cu gemete și scuipat zisele Tânărului, iar din gloată se auzea glasul câte-unei femei.

— Dacă ești aşă de cărturar cât arăți de ce nu ne spui ce trebuie să facem?

Vorbitoarul nu luă în seamă aceste încruperi și continuă:

— «Cum vedeți, isprava atâtor ani de trudă e neagra robie. Dar omul se îmbată și de inimă rea și de inimă bună. De multe ori necazul îmbată mai rău decât orice băutură. Ce-aș putea eu să vă sfătuiesc cu vorbele mele? Vremea învață pe aceia ce n'au dascăl, și vorba lungă e săracie. Împrăștiați-vă și sfătuți-vă cu femeile voastre. Țara nu mai poate răbdă.»

Belu belește
Golescu golește
Manu jupuește

Dumnezeu să vă dea gândul cel bun!».

Din ceată s-au desprins pâlcuri. Pentru că zorile erau aproape, Anton Pann o luă încet spre Mihai Vodă, unde era curtea domnească. Pe lângă vremea luceafărului de dimineață, cum umblă aşă fără țintă, sunetul spart al trompe-

ților îl opri. Fruntea cerului se înnegri de fum, și limbi mari de foc luminau. Negustorii treziți de alarma goarnei alergau într'acolo.

Sbierete, comenzi, clopote, străbătură vessel până la el. Anton Pann ridică din umeri și porni mai departe neturburat.

La un timp își zise:

— Arde palatul lui Caragea...

Și împăcat, se duse să se culce, ca după o faptă bună...

XV

Biserica românească nu eră la 1812 în măreția ei de acum. Gâtuită de autocrația Muntelui Athos, biserică noastră se sbăteă în sărăcie și supușenie, ne mai fiind decât un refugiu al poporului de jos.

Boierimea păstră legăturile cu cerul numai în limba grecească, bănuind că Dumnezeu nu primește rugăciunea într'altă limbă. Silită de împrejurările acestea triste, biserică noastră se umili cu vremea, primind schimbările poruncite de clerul grecesc ce cotropise țara. Așă în locul melodiei românești și creștine a naivei implorări «Doamne, mi-

luește», zidurile bătrâne ale bisericilor răsunau de rugăciunile noi, cântate pe arii frivole.

Biserica Sfinți a îndurat până și «Doamne, miluește» îngânat pe melodia străină și lumărească a faimoasei «Bona sera, don Bazilio».

Credincioșii bisericii Olari, al cărei paracliser era Anton Pann, se plângeau amarnic de înstrăinarea aceasta, pentrucă ajunseseră să nu mai priceapă nimic din Duminica lor, închinată unui Dumnezeu de alt graiu. Rușinea însă creșteă. Aceste înnoiri stricăcioase, începute de Petre Moraitul, ajunseră până acolo, încât unii dascăli ieșiți din școala grecească se întreceau cu melodii ce aduceau amintă cîntecele auzite în sătanurile dela Tarigrad.

Ce putea face paracliserul Anton Pann în fața acestei decăderi?

Visul fierbinte de-a înfrăgezi muzica bisericăescă, ferind-o însă de cântecul urâios și ușuratic, se opreă neputincios înaintea tăriei clerului grec sprijinit de Caragea.

— Părinte, ne sugrumă biserică, fleacurile de cântece aduse de dascălii greci, și pierdem credincioșii...

Preotul Enache răspundeă întotdeauna la fel:

— Antoane fiule, n'ai cum face, păcatele noastre, câtă vreme ei sunt acum la stă-

pânire. Bătrânețea mea nu mai are când îndreptă lucrurile, dar voinvicia ta se va cinsti cu asta mai târziu.

Și Anton își continuă visul, scriind între timp rugăciuni, după stilul celor vechi rămase încă neatinse de înnoitori.

Era un fel de poezie religioasă scrisă naiv, destinată elevilor școlii de cântări.

Bineînțeles că aceste cântece de impleitorare sau de mulțumire adresate lui Dumnezeu, nu intrau în programa școlii de cântăreți bisericești, ci treceau din mână în mână pe sub bănci, fiind mult mai atrăgătoare decât cele poruncite de dascăli.

Anton era nemulțumit în ziua aceea și o amărăciune creșteă în el fără pricină. Cu un gest hotărît morfoli hârtia, o aruncă și murmură mai mult pentru sine:

— Lasă, Antoane, cântecul bisericesc și, scrie un stih iubitei, că n'ai mai văzut-o de două zile...

După câteva clipe se află în stradă, neliniștit. Sub frunte i se sbuciumă acest singur gând:

«Mă duc s'o văd pe Lina, și-atunci cumpăr un șal, ori nu mă duc la ea, și-atunci păstrez banii pentru cină...»

Se opri în fața unei prăvălii de stămburi

și pipăind gologanii din buzunar, vrut să se întoarcă.

Imaginea Linei biruì însă repede și, după un sfert de ceas, Anton se apropià cu pași repezi de casa femeii iubite.

Pentru întâia oară veneà aici, ziua. De trei luni, numai noaptea, ochii lui vedea strada Sfinților, numai noaptea când Lina așteptà cu lampa în fereastră (semn că nu e primejdie). Lampa aceea căpătase pentru Anton un glas dulce care spuneà:

«Intră, Antoane, intră fără grijă».

Și Anton intrà repede în iatacul luminat pe jumătate, atât cât trebuie pentru ca s'o zărească pe Lina în cămașa scurtă, pierdută în patul prea mare, prefăcându-se că doarme..

Uitase iubirile acelea grăbite cu fetele corului, ceasurile petrecute lângă boieroaică rusului la Chișinău, pentrucă nu mai aveà loc în el pentru nimeni. Acum iubeà pe Lina. În iubirea lui erà și o floare nouă, străină de el până atunci, mândria. Erà mândru paracliserul Anton Pann, știindu-se iubit de o femeie ce putea găsi bărbați mai avuți, boieri chiar, în locul lui. O mândrie de copil primit la jocuri interzise, și înnecă.

Mergea repede mângeând șalul ieftin pe care cu mâinile lui îl va pune pe gâtul

Linei. Nu era un dar prea impunător, șalul de optzeci de parale.

— Ce nerozie să-mi închipui că Lina o să-mi sară de gât pentru asta...

O mâhnire neașteptată îl opri în loc. Surâsul se șterse și o teamă i se ivi pe obraz.

Căută să-și recapete încrederea în șal, gândind că nici florile nu costă scump, și totuș sunt un dar foarte prețuit de femei. Indoiala asta n'avea să-l mai chinuie peste câteva minute, când o altă jale se pregătea să-l încerce.

Ajuns în fața casei, privi mișcat ferestrele. Un țânc se arăta în ușă rânjind.

— Lina e-acasă, puțoiule?

— Sărut mâna, acasă și are musafir, Romniceanul boier Stroe...

Anton se opri în tindă, cu răsuflarea tăiată.

Un svon de cuvinte mai ajungea până la dânsul și în răstimpuri de tacere s'auzea câte-un sărut sgomotos, după care iață urmă tacere, și iarăș apoi un hohot. Anton cunoștea bine acest hohot, cum știă aroma gurii iubite care hohotea alături. O amețeală rece și o sudoare grea îl pironiră pe divanul din tindă și o întunecime umedă i se puse pe ochi. Se auzea acum deslușit, glasul Romni-

ceanului, șoptind măscări dulci întrerupte de râsul Linei, mai tare, mai aproape, mai în inimă. Un leșin de fată îl molești, dar continuă să strângă șalul cu desnădejde.

Trecu un ceas, poate mai mult.

Ușa se deschise repede și Romniceanul grăbi ferit spre stradă. Zărindu-l pe Anton, îi zâmbi cu o îngăduință răutăcioasă, puțin întrebător, puțin surprins.

Anton nu mai avea pentru ce întârziă acolo.

Nu mai avea cui da șalul. Nu mai avea nici ce căută în casa aceea, cum niți în suletul Linei nu mai găsiă nimic pentru el.

Inseră. Prin dugheni și prin curți se aprinseră lămpi și cerul se lumină cu lămpile lui reci. Ici-colo, oamenii treceau strada cu priviri spăimântate, argații duceau coșuri mari de merinde. O mișcare ciudată și o panică se simțea pretutindeni. Femei sărace alergau cu câte o pâine mare în brațe. Copiii îmbrăcați în haine prea largi și încoviați sub căciuli grele, aveau în spinare dăsagi plini cu făină sau mălai, iar pe brațe funii lungi de usturoi. Zadarnic covrigarii își strigau pe la colțuri marfa lor cu susan, sau dulcele tahân, sau halvaua cu fisticuri, sau salepul fierbinte. Acești vânzători de

bunătăți rămâneau singuri în calea convoiului care se apropiă.

Dela o cotitură s'a ivit o căruță lungă, trasă de patru boi mânați de o ceată de cheflii cari cântau. Anton Pann s'a oprit să privească. Drumul pustiu, porțile sunt zăvorite. Alaiul înaintează încet și începe să se deosebească bine cântecul ciocilor de vaetul celor ce stăteau unul peste altul în paele căruții. Din loc în loc, boii se opresc și unul dintre ciocli se întinde peste gard și trage zăvorul. Pătruns în curte, se mpletește până la ușa creștinului, unde odată ajuns, răcnește:

— Scoate afară copiii să vedem de-s sănătoși...

Din lăuntru nu se audе nimic. Casa e moartă, oamenii s'au ascuns ca gângăniile. Ninsoarea cade cu liniștea.

— Hei, n'auziți?...

Nimeni n'aude. Cioclul ieșe blestemând, se apropiе de căruță unde ciumații se înghesuesc unul într'altul de frig, sfâsie haina celui mai de deasupra, și aruncă sdreanța peste gard în curte. O femeie geme în căruță și lângă ea bărbatul rămas gol în ninsoare.

Anton care privea năuc la toate acestea

se încchină și plecă mai departe. Un gust amar îl înne că. La capul podului îl întâmpină un toboșar. Lume din toate străzile aleargă în spre el. Erau covrigari, băieți de băcănie cu șorțul verde, țigani cu ursul în lanț, femei îmbrobodite, halvițari și flașnetari cu papagal și cu planete. În bătaia deasă a tobii se strecură glasul subțire al vrăunei țigănci cu «floricele calde» sau șueratul pițigăiat al unei maimuțe îmbrăcată în verde, care țopăia pe caldarâm și pentru o firfirică «făceă ca fata mare».

Omul stăpânirei, încetând gălăgia, spuse cu glas tare că în București s'a iscat o molimă ce vine din Asia. Nimeni să nu mai mănânce la hanuri. Oricine va află că cineva are amețeli, vărsături, întunecare la luminile ochilor, somn năuc sau bube negre pe trup să dea de știre prin jalbă sau vorbire stăpânirii. Boala are mare ușurință la copii, cari trebuie opriți de a mai mânca bigi-bigi sau alte acadele.

Lumea se risipea. Femeile cu mâna la gură în drum spre casă mai culegeau câte-o surcică.

Anton Pann se apropie de un țigan scripcar, ce tremură și care văzându-l, începuse a

cântă pe cele două coarde ce-i mai rămăseseră:

Ah, amor, amoraș,
Vede-a-te-aș călugăraș...

— Hai cu mine, țigane, la cârciuma lui Deșliu, în Scaune.

Băiatul se aplecă să ridice un muc de țigară pe care-l aprinse la amnar, apoi tot într'un cântec, urmă pe Anton la doi pași, urlând răgușit să se audă în tot târgul:

Rața ici, rața colea
Rața paște papura...

Din când în când Pann se întorcea, și poruncea cu glas mânios țiganului:

— Schimbă cântarea...

Țiganul scuipă și-o luă dela capăt:

Cine la amor nu crede
N'ar mai călcă iarba verde...

Când ajunseră la Deșliu, se întunecase deabinelea. În cârciumă, îi întâmpinăra doi cântăreți de strană pe cari îi cunoscuse cu o săptămână înainte, Unghiurliu și Chioseafiu, amândoi pe jumătate beți. La masa lor mai erau doi țigani, unul cu scripcă,

altul cu țimbal, cari i-au salutat apariția cu un cântec foarte la modă:

Foae verde semenicu
Dealu Spirii și Beilicu,
Scuipă către Tarigradu
Ca să-audă și'mpăratu:
Huo, neamțu Metternicu...

Ducele Metternich era batjocorit în tot felul de cuplete, pentrucă se știă că sprijinise venirea la domnie a lui Ion II Caragea.

La banda lor se adăugase țiganul nou sosit, care neștiind cântecul, se mulțumiă să-i improvizeze un acompaniament sumar, făcând din gură: bâzzz, bâzzz. E de mirare că acest cuplet nu era cântat pe melodia tristă obișnuită blestemelor și cântecelor populare, ci în ritmul grav al «Marșului lui Napoleon».

Oale mari de vin se deșertau repede. Unghiurliu și Chișosea juraseră să sfărșească tot vinul cârciumarului, socotind că este preferabil să moară în beția cea mai desmetică, decât în trezia înfricoșătoare a ciumei.

Anton nu se lăsă mai prejos, ducând cana la gură și sorbind cu ochii închiși, ca atunci când s'aude un cântec. Dacă ceilalți doi se lăsau în voie acestei amețeli grele de teama

molimei, în schimb Anton căută să-și înnece jalea pricinuită de înșelarea Linei.

In răstimpuri, s'auzea de afară trecerea căruțelor din care se ridicau gemete și sbiereți laolaltă. În ușa cârciumei cu obloanele de lemn trase, răsunau bătăi însoțite de aceleași întrebări furioase:

— Jupâne, ți-ai ascuns ciumații, hai? Ori ni-i dai, ori ți-i ardem, cu casă cu tot!

Unghiurliu deschidea fereastra și printr-o spărtură a oblonului arăta cioclilor o lamă lungă și lucioasă care liniștea îndată pe cei de-afară.

— Avem zece cuțite scoase azi dela tocila și pe deasupra două topoare. Vedeți-vă de treabă, câini râioși ce sunteți.

Fereastra era închisă îndată și cei dinăuntru așteptau urmarea.

O clipă se mai auzeau sudălmile, pe urmă cărele ciumaților porneau ducând mai departe geamătul lor fioros și strigătele bețivanilor.

XIV

Anton Pann străbătea străzile, neobosit, căutând să risipească desnădejdea stârnită de grozăvia molimei asiatice. Intră fără

teamă prin curțile din Șerban-Vodă, schimbând două-trei cuvinte cu oamenii sugrumatii de panică.

Marile nenorociri sunt totdeauna prilejuri de mari învățăminte. Pe vreme de războiu sau molimă, omul nu mai poate păstră nimic ascuns din adâncimea lui necurată și slabă. Când zilele curg fără poticnire, obrazul știe să se arate și altfel de cum este. Dar la întâiul sdruncin, omul strâns de spaimă, se ivește în goliciunea lui săracă. În anul negru al ciumei, oamenii se dovediră pregătiți pentru orice nelegiuire. Preoții ascunși în chiliile bisericilor, se îndărătniceau să nu mai iasă, la orice chemare. Din lagărul de ciumați strânși din prostime, în Dudești, sufletele urcau în moarte fără îngrijirea bisericii. Nici la curțile boierești unde molima se opriă la câte-o fată, preoții nu voiau să vină pentru spovedanie. Zadarnic alergau slujitorii să cheme preotul, zadarnic. Nepătrunși de însemnatatea sfântă a morții, preoții aceștia gândeau că binecuvântarea lor numai la botez și nuntă e binevenită.

Anton Pann, urmărit, se vede, de un înger al imunității, împărtășeă bolnavii din boierime, ce trebuiau să moară.

Bucureștii în ghiarele ciumei, sunt zugră-

viți de el, spre 1820, cu o vedere mai lîmpede că aceea a literaților de mai târziu:

Frate Matache,

Nu știu cum ați petrecut d-voastră, cu ciuma, la Buzău. Oricum, asta atârnă de mulțimea păcătoșilor din episcopia voastră, pentrucă pretutindeni ciuma a fost mai nă-praznică unde păcatele erau mai fără iertare.

Eu nu mă îndoesc, frate Matache, că molima a fost trimisă numai ca pedeapsă, dar ceeace mă miră și chiar mă doare e că asemenea pedeapsă nu s'a abătut și asupra bețivanilor. Ciuma a fost oarbă. Ici se lipeă de pielea de porc a vreunui ciocoiu stricător, dincolo de pielea fără vină a vreunei fete. Așă e: Dumnezeu, două scări are, să suie și să coboare. Vorba e numai vorbă, că rugăciunea omului beat Dumnezeu nu o primește. Cu ciuma asta m'am luminat: bețivii aveau întâietate și molima ocolea cârciumele, dar se îndesă în fete. N'au rămas decât bețivancele (dela două ocale în sus) care după ce-a trecut urgia, s'au pus pe nuntit și pe iubit. Iacă ce nu pricep.

Intr'una din zile mă cheamă afară un argat, gata să plângă.

— Hai de grabă, dascăle Anton, că stă-

pânul meu, Romniceanul, trage să moară. La popa Niculae am fost dar nici nu vreă să audă, de frica boliștii...

M'am dus, frate Matache! De unde să știe stăpânirea din cer, ce socoteli sunt între noi? Romniceanul zăcea lungit și atât ardea carnea pe el din pricina bubelor, că dogoreă și duhnea dela ușă.

Mai suflă câte un cuvânt, dar fără potrivită și păreă a sta de vorbă cu o grămadă de lume, deși numai eu și argatul eram alături. Când se întoarse la mine, văzui bine că-i ieșise țărîna în obraz. Incepù să-și aleagă vorbele pentru spovedanie, privind la cineva care nu se vedea pe-acolo:

— «Dă-mi sfânta grijanie, că mă prăpădesc. N'ascund că am stricat case fără număr, c'am prădat visteria după puteri, c'am jurat strâmb, când trebuiă, și c'am mințit într'una. Am făcut și bine, am dat la biserică, am dat la calicii strânși la pod, m'am rugat când aveam vreme destulă. Imi plâng de milă că mor de aşă spurcată boală, când eu gândeam să-mi dau sufletul prin războacie...».

Li dădui sfânta împărtășanie și pe deasupra, o vorbă de împăcare:

— Lasă, boier Romnicene, n'aveă grijă,

cât privește moartea de care mori. Până să treci vămile văzduhului, se sbicesc bubele tale și poți spune oricui în cer, că te-ai stins prin războaie, după cum ți-e voia».

Fără să văd că Romniceanu între timp răposase, urmam să-i dau sfaturi pentru călătoria lungă:

— Bagă seamă, boier Romnicene, înaintea judecății, nici o bâiguială nu e îngăduită. Cum șovăi, cum te prende cu minciuna. Și nici Caragea nu-i pe aproape să te ierte, cum te-a mai iertat.

Argatul și închise pleoapele.

Am plecat de-acolo, frate Matache, simțind în mine o apăsare grea. Iată — mi-am zis — cum Dumnezeu pedepsește pe Romniceanu ce mi-a luat ibovnica! Abia după un ceas mi-am dat seama că bucuria mea era urită și necreștinească înaintea morții unui păcătos de frate chemat în cer. M'am spovedit fără întârziere și m'am rugat apoi pentru iertare.

Intr'altă zi m'am dus la căpătâiul unei fete atinsă de moljmă. Toată familia așteptă pe la uși să se sfârșească chinul fetei, și numai un argat Tânăr cuteză să vegheze în odaia ei. Ingerul morții deobiceiu nu întârzie niciodată, când cunoaște bine strada și

casa unde e bolnavă o fată. Se vede însă că ostenit, îngerul rătăcise cine știe pe unde și fată intrată în fierbințeala dinaintea sfârșitului, se alintă singură, cu gingăsie, chemându-se pe nume, cum ar chemă pe cineva străin:

— «Mărie, Mărioară...».

Foarte puțin greșise fata asta, pentru că Dumnezeu nici vreme nu-i dăduse să se atingă de greșeli mai mari! S'a spovedit, mărturisind o seamă de nimicuri ce nici n'aveau nevoie de iertare. Intr'o zi a furat două mere, într'alta s'a lăsat sărutată pe ochi, iar aproape în fiecare zi, la școală, când dascălul privea prin fereastră afară, fata se strâmbă, și maimuțarea mersul, sau îi da cu tifla. Iată, frate Matache, pricini ușoare pentru care judecata cea mare nu se ostenește, și numai îngerii între ei pot face judecata, în joaca lor îngerească.

Și cum aşteptam să se îndoieie flacăra lumânării și să fumege, vestind că moartea se apropie, auzim, Matache frate, o cântare sub fereastră:

«Că azi Prea Curata
Binecuvântata
Fecioara Maria
Naște pe Messia...»

Fata a deschis ochii în sărăcia din casă, unde nu se află nici un colac și nici o nucă. Dulăul curții începuse a lătră gros. Încet, băieții se retrăgeau spre poartă. Clopoțelul din steaua lor piuia ca un pui flămând. Am ieșit să plătesc cântarea.

Pe când vorbeam stelarilor văd fereastra întunecându-se.

Se stinsese lumînarea, și pe întuneric fata fusese răpită, ca pentru nuntă. Am rămas la priveghiu.

Romniceanu ca și fata, avură încă parte de moarte cuviincioasă, în patul lor, nu ca bieții ciumați luați în lagărul din Dudești.

Acolo, frate Matache, nu mai era jale ci iad, cum trebuie să fie iadul cel mare. Câte douăzeci pe zi, plecau vindecați numai la atingerea morții, și alți cincizeci intrau.

Lagărul ajunsese un fel de tindă unde cei hotărîți să moară, așteptau să fie poftiți în salonul încălzit din cer.

Cioclii cari umblau beți și îmbăiați în oțet, făcură bune treburi, pentrucă ei erau singuri moștenitori ai mortului, în ce privește vestmintele și mai ales ciobotele. Un golan ce-și găsiă din vreme în vreme câte o treabă prin curtea bisericii Olari, îmi arătă într'una

din zile, picioarele lui încălțate cu niște cizme boierești.

— Te-ai procopsit, Vasile, cu alte picioare mai bogate, cele dinainte le-ai aruncat.

— Dascăle Anton, rânji Vasile, să vezi. Un an de zile mi-am tot sgâit ochii la cismele astea nemaipomenite, gândind în mine: «Hei, taică Vasile, când ai să-ți încui și tu picioarele în aşa frumusețe cu bumbi? Si iacă, într'o zi, Romniceanul plecă în cupeu cu șease cai la groapă, și căpătai cizmuitele lui...»

...Aveă dreptate golanul. Oricât de frumoase ar fi niște ciobote nu poți călcă cu ele pe podeaua cerului, ca la tine acasă. Acolo zgomot nu e îngăduit să faci, oricine ai fi. Eu, frate Matache, cred că în cer nici să plângi în hohote nu e voie, ci doar atât să lăcrimezi ușor. Lacrima dacă arde, arde în inimă, dar zgomot nu face.

Ca să nu-mi vie greu vreodată de nărav eu nu plâng, ci trăesc doar ca să fac plăcere inimii mele, în veselia cea isteață și lumăscă. Nu zic, mă obosesc și cu câte o carte, pentru că nimeni nu poate să zică: acum le știu toate, dar nici ca prostul nu pot sta în întristarea cea năroadă.

Arapul de n'ar vedea pe tatăl său și pe

mamă-sa tot negri, ar murî de măhnire.
Deci zic: mi-a venit rândul.

Hrisoavele dinaintea noastră sunt sfintite de slujbe, frate Matache, dar mintea îmi spune că acei ce le-au scris au fost îndemnați mai mult de credință și de inimă, decât de cap. Că prostii nu vor pieri niciodată, asta nu supără pe Dumnezeu. Dar răii luminați sunt mai păgubitori oamenilor, și pe aceștia numai cu batjocură veselă îi poți răpune, dacă osânda cerească întârzie. Bunăoară boierul Niculache cu chefurile lui prin mahalale noaptea, trăsesese la păcat o multime de fete din partea locului. Vodă a aflat tocmai în timpul molimei, când Tânărul se mai stămpărase. A vrut pe semne să-i facă o mustrare aspră, ca unul ce-l boierise cu caftan și ișlic și-l dăduse în seama bărbierilor curții să-i însemne pe obraz pe unde să-și lase barbă. Trimisese poruncă boierului, chemându-l la cafea. Se înnoptase și boierul nu venise. Mânios, Caragea a trimis atunci la el un cârjaliu să-l radă, sau de se va răsculă, să-i aducă în traistă capul. Dar Dumnezeu cu mintea lui cea bună, avusese îndurarea să potolească, chiar în ceasul acela pe boier Niculache, dând arhanghelului morții pas mai iute decât al cârjaliului domnesc.

Așă cu ciumă.

După ce molima și-a retras puterile năpraznice, cum ți-am spus dela început, s'au pornit nunțile. Unde te întorceai, numai tarafuri și alaiuri ce se grăbeau dela biserică la iatac. Șuvoiul acesta de viață mă luă și pe mine acum. Nu vor trece zece zile și voiucere binecuvântarea popii să mă pot culca cu Zamfira, fata ce mi-am ales-o pentru mângâiere. Fată săracă, nici eu nu-i cer decât să fie credincioasă și drăgăstoasă, fără mofturi și fără ochi pentru lingăii ce trec pe uliță.

Ce vrei, frate Matache? Nu mai puteam duce viața asta de Făt-frumos și fluturaș din floare în floare, din pat în pat, câteodată din par în par. Eu, acum atât te rog să fii prieten de omenie și să vii să bei o vadă, două, de vin, la nunta mea. Nu știu dacă tu vei găsi că fac bine ce fac, da eu atâta știu că mi s'a urit să sar garduri străine și la nevoie să stau ceasuri întregi sub ferestre, sau, ce e mai rău, în vreun dulap ascuns.

Că doară, cei ce multe garduri sar o să dea cu c...n par.

Al tău cu frătească dragoste,

ANTON PANN

XVII

Antoane băiete,

Uite nu-i ceasul de când sfârșii romanțul tău pe care l-am citit și episcopului nostru, plâcându-i foarte mult. Numai, el zice că nu se poate să vorbești de cer aşă cum vorbești tu, încolo e bine.

Iacă, eu m'am minunat de chipul cărturăresc cum știi tu să îndrugi tot felul de fleacuri, pe alese. Asta, se vede, e un dar moștenit în neamul tău de pezevenghi, ivit pe aci tocmai din Stambul, sau cine știe de pe unde. Ai și un fel de smerenie prefăcută cum au și popii rași învătați la Roma, de a spune ocolit și cu miere lucruri cu totul altfel gândite.

Așă bunăoară cu prefăcătorie te plângi că ciuma nu stârpeă pe bețivi, par că tu n'ai fi unul neîntrecut. Eu gândesc că de-ar fi fost ciuma hotărâtă să stârpească de pe pământ bețivii, printre cei dintâi ridicați ai fi fost tu.

Cât privește povestea cu Romniceanul pedepsit de cer pentru că ți-a luat ibovnică, iarăș gândesc că dacă ar pedepsi pe acei ce se îndeasă la mueri străine, tot tu ai fi fost cel dintâi la moara lui Scaraotchi.

Unde însă găsesc că smerenia ta fățarnică se întrece, e acolo când spui că ţi se sfâșiază inima privind fata învinsă de boală în pat. În loc de orice duioșie, nu mă îndoesc că tot felul de gânduri pofticioase treceau prin capul tău de bețiv și de stricat.

Cele două ori trei vedre de vin, pregătite pentru mine, te rog să le bei sănătos, că sănătatea-mi zdruncinată nu poate răbdă drum până la București, nici chiar la nunta unui băiat cum ești tu, aproape de inima mea.

Ghicesc și pricina ce te mâna cu Zamfira la altar: vrei să-ți dai o înfățișare cuminte și bisericiească pentru a putea duce mai departe viața ta de ibovnic neobosit. Zi acum, Antoane, că nu-i aşă.

Știu că te plângi mereu din pricina cântărilor fără rușine, neromânești, ce au cotropit bisericile dela noi. Dacă ţi se va urî cu ele, să știi că la mănăstirea Dintr'un Lemn în Vâlcea, se poate cântă curat, și e un loc de dascăl acolo.

Încă nădăjduesc să te pot vedea odată, de sărbători la tine acasă, cu Zamfira ta, dar până atunci te îmbrățișez.

MATACHE

XVIII

In fața celor nouă elevi nerăbdători să audă glasul vestitului dascăl Petre Efesiul, se ivi un om înalt și slab, cu față arămie și boțită, îmbrăcat într-o tombateră cafenie. Într-o mâna ținea o vargă lungă de alun, iar în cealaltă un șirag de mătănii de chihlimbar. Pe cap purta un fes alb, vechiu, și într-o singură ureche un cercel de alamă. Barba lui pieptănată cu îngrijire și tunsă, era cănită stacojiu, după moda turcească a boierilor. Papucii și erau sprâncenați cu fir auriu, iar la brâu și atârnă o furcă de abanos cu care, în răstimpuri, se scărpina pe spinare. Era atât de domol în mișcari încât călimările prinse lângă scărpinătoare, nu i se vărsau niciodată, deși erau mereu pline cu chinoroz de ristic. Nu fumă, dar tragea tabac, dintr-o cutiuță de sidef aşezată pe divan, lângă el, alături de basmaua în ale cărei patru colțuri înnodă: bani, sare, nasturi și iască.

Cei nouă elevi, deși nu se cunoșteau prea bine, schimbaseră repede priviri întrebătoare. Nedumerirea lor se sfârși când Petre Efesiul se ridică.

— Așadar, acesta e noul dascăl! și ziseră ucenicii.

Efesiul își începù cursul de deschidere sub cele mai fericite zodii:

—Vă mulțumesc că ați venit și sunt recunoscător Prea Sfântului episcop Dionisie care v'a trimes la mine spre învățătură.

Nu de astăzi e gândul meu de a învăță pe alții cum trebuie să fie rosturile cântecului bisericesc. Că unii spun, oricum e cântecul, dacă ruga e din inimă credincioasă o primește Dumnezeu. Se înșeală cei ce spun aşă, iubiții mei. Dumnezeu nu primește rugăciunea cu una, cu două. Cântecul trebuie să răsune în biserică fără fonfăeli sau râgâeli, ci în măestrie și supunere.

Că Dumnezeu nu-i dator să asculte rugă fără glas, ba în atotputernicia lui se mânie de aşă cutezanță, să cânti fără să știi ce-i cântec, și anume cum îi place lui Dumnezeu.

Așă, unii spun «ce, Dumnezeu doar nu caută strălucire în cântec, ca boierii, că din orice piept poate ieși un cântec».

Vorbă care e o minciună. Cât e de departe Dumnezeu, și tot aude și deosebește din care loc urcă la cer cântarea proastă și de unde vine cea bine învățată.

Catolicii în grija lor de a place Prea Sfântului au pus în biserică tot felul de scule ce să cântă singure, ceeace e iarăș uricios, că una

e ce iese din inimă, și alta din tambură, La unele biserici mari din Apus, când se pornește cântecul, e atâta de minunat că, Dumnezeu cu mâna pâlnie la ureche, odată strigă să înceteze celelalte cântări ca să se audă numai corul fără seamăn dela Notre-Dame.

Nu e ușor să înveți a cântă. Când te află în strană, nu uită că glasul tău trebuie să se măsoare cu corul îngerilor, care și ei cântă, și au acolo, în cer, cei mai meșteri dascăli, anume tocmiți să-i strunească.

Nu spun că înaintea mea n'au mai fost dascăli inimoși. Din potrivă, Mihail Ananiotul, Xenu Coronetul, Ion Cucuzelu, Ion Glikî, Lambadarie, Petru Berechetu, Neon Patron, Petru Vizantie, iar mai târziu Agapie Paliermul, ce mi-a fost și mie dascăl și care s'a stins, după rânduiala Domnului anul trecut, au slujit biserică punând stavilă rătăcirilor ce bântuiau.

Ceeace vreau eu să vă învăț nu e cine știe ce înnoire. Încerc numai să duc mai departe școala bună a lui Agapie Paliermul. Astfel eu nu cred că e mai bine sau mai frumos de a înlocui pa, vu, ga, di, ke, zo, ni, pa, cu do, re, mi, fa, sol, la, si, do.

Unii dascăli își învață ucenicii să cânte

pentru lumea din pronaos. Nu e bine. Eu vreau să vă învăț a cântă numai pentru Dumnezeu. Rugăciunea cântată frumos e într'adins făcută ca să îndulcească gândurile Lui aspre, pe bună dreptate. Și atunci când Dumnezeu e mâños, cum te apropii?... Nu te poți apropiă de Înălțimea Lui decât cu un cântec bine învățat...

Petre Efesiul își intrerupse cuvântarea, luă dela brâu furca de abanos și dând-o celui mai apropiat ucenic, zise:

— Fă bine, tinere, și scăpină-mă puțin pe spinare...

Elevul îndeplini cu grabă dorința dascălului. În timp ce Efesiul gâfâia cu deliciu, elevul privea mândru la chipurile pline de admirație ale celorlați. Treaba sfârșită, el înapoie scăpinătoarea, înclinându-se recunoscător că a fost ales dintre atâția pentru nobilul serviciu.

Inainte de plecare, Petre Efesiul nu uită să amintească elevilor:

— «Deși învățatura ce vă dau am dobândit-o cu mare cheltueală, la dascăli scumpi, m'am hotărît să nu vă cer decât o jumătate de galben pe lună, la care s'adaugă tainul, zece ouă și o baniță de mălai».

Cursul de deschidere se sfârșise. Efesiul

trecù numele ucenicilor în catastif și părăsi chilia scundă din curtea bisericii Sfântul Nicolae Șelari.

Așà începù școala nouă a lui Petre Efesiul.

XIX

Dacă inima îți cere,
Băiete, băiete!...
Te'nsoră și-ți ia muiere
Băiete, băiete!

A. P.

Inima lui Anton Pann ceruse. Zamfira nu debută strălucit în căsnicie. Ca un fel de prevestire de ceeace trebuià să se întâmple mai târziu, mireasa se făcù nevăzută chiar în ziua cununiei.

— Unde e mireasa? Unde e mireasa?

Mireasa nu erà nicăieri. Numai într'un pat ce nu erà al bărbatului, se aflà.

Scandaluri de acestea se petreceau în fiecare zi pe atunci, dar toate se sfârșeau cu bine, și la vreme. Mireasa revineà, bărbatul dădeà amnestierea tuturor greșelilor dinainte. Zamfira se dovedise originală și îndrăzneață, căci dacă se îngăduia o părăsire de domiciliu conjugal după câtăva vremi de încercare, nu se pomenise însă asemenea dispariție chiar în ziua jurământului.

Femeia se ivă abia către seară, înlăcrimată și puțin bătută.

— Incepuși rău, Zamfiro, începuși cum o femeie credincioasă sfârșește. Rău îmi pare și mie că din întâia zî de dragoste trebuie să-ți dau cele treizeci de vergi pe spinare, cum cere legea bătrânească. Iacă, eu îți dau numai cincisprezece, și iertată să fii.

Dar la a treia lovitură dată cu șovăială și întârziere, Zamfira potrivă un suspin și Anton își îmbrățișă nevasta, fără s'o mai întrebe măcar prin ce cotloane a umblat.

Urmără zile senine. Anton deprins cu viața laică și fără rigori, a holteilor, întârzia câteodată la ora cinei. Zamfira nu-l indispunea cu prea multă așteptare. Punea masa și mâncă. După sfârșitul cinei, pică și Anton. O dorință ascunsă în toate firile slabe se deșteptă în femeie: să fie compătimită și mângâiată pentru așteptarea ei. Bărbatul cu cea mai prefăcută afecțiune o îmbrățișă, oferindu-i belșug de bunătăți aduse în pacete mici prin buzunare, dela cărciuma lui Giafer.

— Să ne așezăm la masă...

Și Zamfira se silea să mănânce a doua oară.

Această pedeapsă născocită de Anton, avea

pe lângă efectul ei moral și imediat, un altul, grăbind prin îngrășare, îmbătrânirea femeii neiubitoare. Zamfira, distrată, n'a înțeles niciodată cruzimea acestei pedepse.

Fiindcă se deschise târgul Moșilor, Anton începuse a lipsi de acasă câte trei și patru zile la sir. Ocupația lui principală era acum să încerce pelinul de Maiu: «Să trăiască vinulu, vinulu și pelinulu». Neobosit, cântărețul prim al bisericii Olari, cutreieră gheretele din târgul Moșilor, totdeauna întovărășit de o seamă de tineri, a căror singură îndeletnicire era serenada.

Intr'una din aceste seri vesele se iscă o larmă de glasuri și îndată se încinse bătaie. Un ciupagiu atrăgea atenția soției sale să nu mai privească înspre mesele de alături, trăgând-o de păr. Lumea adunată făcea mare haz, iar dela una din mese se ridicase chiar un băiat să ceară socoteală scandaligului.

— Cine-i gugumanul de-și bate femeia?...

Intrebarea răsună prea tare. În loc de răspuns ciupagiul lăsând coadele femeii, își infipse mâinile amândouă în pletele cavalerului provocător.

O asemenea purtare nu putea avea altă urmare decât un pumn repezit în obraz,

cu исcusință demnă de un luptător încercat. Cel lovit examinând în fugă pe agresor observă că acesta avea o găteală mai mult, spânzurată la gât: cravata, și îl apucă de ea, cu necaz. Femeia ce-și adunase în coc părul risipit pe jos, țipă după ajutor. Din multimea de gură-cască adunată, se desprinse o siluetă boierească în haine negre, pe cap cu fes de hârtie roșie. El înaintă până la locul scandalului, unde Tânărul sugrumat de cravată, ținea de mustați pe ciupagiu. Cu gesturi domoale, ce arătau forță și gluma, el despărțiri încăierarea:

— Bine, Antoane, te-apucași acum și de bătăi... Ori îți fierbe pelinul în cap?

Ciupagiul, omul cu femeia, cu mustațile, și cu bătaia, era Anton Pann.

— Cucoane Bărbucică, nici de bătaie nu era vorba, nici de pelin, ci numai de acest Tânăr semet ce-și tot plimbă ochii spre nevastă-mea.

Domnul Bărbucică se întoarse întrebător la Tânărul ce-și îndreptă cravata verde. Acesta se apără:

— Bărbucică, dumnealui și-a permis să ignore fundamentalul umanității, izbind brutal pe doamna, pe care n'am onorul s'o cunosc...

Privirea lui, odată cu a celorlalți, căută

spre locul unde stătuse femeia. «Doamna izbită brutal», Zamfira, nu se mai vedeă nicăieri...

— Mă miram eu de ce nu te mai arăți pe la grădina lui Deșliu... Te-apucași de păcate, dascăle; văzuși? Ei, acu unde îți e muierea?...

— Știe ea drumul acasă, cucoane...

— L'o fi știind, Antoane, dar să nu-l mai știe și alții...

— Pe care l'oiu prinde îl belesc, cucoane Bărbucică, oricare ar fi...

— Decât să te vitejești, hai mai bine la Giafer cu noi. Se supără tovarășii că-i lăsăm s'aștepte... Dă mâna Tânărului Momuleanu și împăcați-vă.

Plăcut surprins de această recomandație, Anton strânse cu efuziune mâna ce-i smulșese mustățile.

Tustrei părăsiră câmpul Moșilor, echipați cu săbii de lemn, coifuri de hârtie și piculine de lut ars.

La Giafer în grădină era lumină mare și tămbălău. Un Tânăr cu mustața abia crescută, cocoțat pe o ladă, declamă în râsul ascultătorilor strânși în jurul unei mese încărcată de urcioare și de bărbi boierești:

VIAȚA MINUNATĂ A LUI ANTON PANN

Bărbucică la Deșliu
L-a bătut pe Unghiurliu,
L-a bătut, bine-a făcut,
Că din cântec n'a tăcut
Toamnai treaba dumisale
Cu o cucoană mare...

Nu-i eră lui de cântare
Ci mai mult de o întâmplare
Că ieșind din casa dragii
Și-a lăsat zălog nădragii,
Iac'așă...

Fiecare strofă eră întreruptă de ovațiile mesenilor.

— Bravos, Costache!

Numai Bărbucică Văcărescu protestă în glumă.

Costache înmuindu-și mustața într'o cană cu vin și îngroșindu-și glasul reîncepu:

Iko — nekrón
Keftmo-naké
Skotù-pilás
Lipon-in-o
-dis-ho-ris-o
kiste-theon

Polidoros-Eca-
-vis-pes-ghegos
tis-Kiseos...

Sonorul început al Hecubei amintează convivilor majestatea actorului Aristia, protejatul duducăi Ralù, fiica mezină a lui Ca-

ragea, ce din banii de pe tâlhăriile tătâne-său făcuse teatrul dela Cișmeaua roșie. Dar Costache îngenunchiase acum pe lada lui și începuse un cântec nemțesc nerușinat, imitând pe domnitorul fugit la Viena. Iancu al Raliței Moruzoaei îl încurajă:

— Zii, Costache, zii'nainte, că nu-i capu-chehaia pe aproape. Arată-ne și nouă cum face duduca Ralù.

Costache își strânse haina pe mijloc, își înfoie turii nădragilor și cu glas mieros, tot făcându-și vânt cu un evantaliu imaginar, spuse:

— Ah, mon délicieux Aristia, dites-moi, quelle est cette musique valaque qui rappelle les rhapsodies helléniques d'Hommère...

Și-și răspundeă cu glas schimbat, cântând:

Colo 'n valea celor culmi
La gropana cu cinci ulmi
Trei voinici însângerăți
Numa 'n zale îmbrăcați
Adormiră printre flori
Printre florile surori...

Dintr'un cap al mesii, Iancu Moruzi se repezi să sărute pe Costache:

— Să trăești, băiete... Cum le faci, mai bine ar fi să le scrii...

Toate aceste dovezi de iubire, Costache Facca le primiă cu un râs de copil.

Chiose, nerugat de nimeni, începuse un cântec încet și trist. Boierii luară dintr'odată înfățișări melancolice, ascultând.

Doar Nănescu vădit indispus de turnura chefului, se ridică să ceară vin:

— Mă urîtule, adu rubișiu boierilor că adormim...

Desfăcându-și turbanul alb din jurul feșului său scund, făcù din el un nod mare pe care-l trecù mesenilor: puricele. Chiose țineà cântecul.

Bărbucică spuse tare:

— Să mergem la Irina, cumnata Bălăceanului, s'o sculăm din pat cu o cântare, că nu mai e mult până la ziuă. Hai, Momulene, iar te-ai pus pe mâncat...

— Să lăsăm muierile, coane Bărbucică. Tot mai bună e pastrama asta de capră...

Toți s'au ridicat domol și au urcat în trăsurile ce așteptau sub teii dela poartă lângă care surugiii și bicigașii jucau în tihnă «uite popa, nu e popa», la lumina făclilor. Lăutarii împovărară căruța dela urmă și tot într'un chîot au ținut-o până în capul Batiștei, unde era casa Bălăceanului. În fața porții de zid s'au oprit și au cântat.

Nu mai eră o serenadă singuratică, ridicată în noapte, ci o larmă de glasuri un adevarat cor. Țimbalul și viorile suspinau umil, înnecate în voci:

Dacă singurică dormi,
Irină, domniță,
Indrăznește a te-arătă
Altfel cred că gura ta
E pe fruntea altuia,
Irino, domniță...

Serenada suia până la fereastra de sus, unde dormea Irina, Zadarnic. În somnul cumnatei Bălăceanului n'ajungeau glasurile. Anton Pann, cu vocea lui de soprano puțin voalată de pelin, schimbă deodată cântecul și-l continuă singur, acompaniat de viori:

Sub fereastra ta
Irino duducă,
E inima mea,
Of, of, of, duducă...

În verandă se ivie un cap bărbos: Grigorie Bălăceanu. Cântecul rămase spânzurat în aer, viorile amuțiră. Bălăceanul trezit din somn, încă mahmur, se răsti:

— Nu vă plesnește obrazul, bre, de rușine, să sculați ulița noaptea, bețivani ce sunteți! Scot câinii să vă rupă dacă nu încetați hărțalaia voastră.

Altă fereastră se deschise alături. Boierii salutară.

Irina!..

— De ce țipi, băbacă, la dânsii? Nu-i nimic rău dacă s'au gândit să treacă pe la noi cu cântecul...

Bălăceanul nu recunoscuse pe nimeni din ceată și începuse să mormăie, căutând să-și lămurească ale cui puteau fi glasurile de jos. Irina care știă ea ce știă, spuse limpede:

— Dar nu vezi băbacă, e Bărbucică Văcărescu și Iancu al Moruzoaiei și Costache Facca...

— Ei, bată-vă să vă bată! V'ați îmbătat și ați pornit-o cu colinda. Hai, urcați-vă sus. Nu poftiți un filigean de cafeă?

Pofteau cafeă, cum să nu poftească! Poarta se deschise, boierii intrară, uitând de lăutari, de Anton Pann și de Paris Momuleanu.

Ferestrele de sus ale Bălăceanului se luminau. Cu o privire amară, Anton se întoarse și porni singur înainte. În urma lui se auzeau cum boierii opriți la scări, trăgeau focuri de pistoale.

Momuleanu începuse un discurs:

— Niciodată tirania n'a pus preț pe artiști. Chiar să ne fi poftit la cafeă, eu tot nu m'ășfi dus.

— Fără dreptate ai fi făcut aşă, întrerupse Anton. Aceştia sunt boierii, amicii Muzei, iar nu ciocoiî linge-tălpi, ajunşi peste noapte. Iată, eu am să-mi încchin întâia carte unui boier.

La prima răspântie s'au despărțit. Poetul Paris Momuleanu n'ar mai fi vrut să se ducă la culcare. Deaceea încercă să-l rețină pe Anton.

— Ba nu, cucoane. Uită-te la trupul meu; aşă mătăhală are nevoie de odihnă. Bună dimineața.

Se îndepărta. Aproape fugind, ajunse la casa lui modestă ce dormea împrejmuită cu gard înalt, lângă biserică Olari. Câinii deștepătați, începură să se dea stăruitor spre fundul curții.

— Cine poate fi la ceasul acesta, al dimineții, în bătătura mea, gândi aproape cu glas, Anton.

Și cum privea la apusul înrourat al lunii, dascălul deosebi pe creasta gardului un bărbat care dispărut iute, cu un icnit scurt în spre cimitirul bisericii...

Anton se opri, par că străpuns.

— Ibovnicul Zamfirei...

Gândul acesta crescut în creierii bătuți vijelios de betie, fil moleși cu totul.

XX

Petre Efesiul își împărțea ziua între școala dela biserică Nicolae Șelari și tipografia ce înființase. Nu era cine știe ce instalație această tipografie în care Efesiul singur, zețuiă cu mâna câmtecele de stea și tălmăcirea viselor. Dar cămara aceea miroșind a cerneală, ajunse un fel de Academie unde erau desbătute toate problemele bisericii și școlii românești de pe atunci.

Veneau la tipografia ce se bucură de ocrotirea Ihalt Prea Sfântului Mitropolit Dionisie Lupea, o seamă de cărturari și preoți, printre cari Ghenarie Protopsaltul, poet de rugăciuni și compozitor, a cărui faimă se leagă de Anastasimaru și Doxasticarul, date la iveală cu un an mai înainte, la 1821.

Anton Pann pierdeă câteva ceasuri pe zi în discuții lungi cu aceste fețe înțelepte, și nu odată, îndrăzneă să aibă opinii potrivnice sau numai deosebite de ale celorlalți.

Efesiul tocmai strângea cele din urmă file dintr'o psaltichie, când Anton veni acolo:

— Sluga domniei tale, meștere Efesiu. Azi n'am făcut până aici drumul degeaba. Aduc o veste grea în traistă. Efesiul întoarse liniștit capul și răspunse surâzând:

— O veste adevărată într'o traistă cu năzdrăvăni și cu minciuni, nu-i prea mare lucru. Șezi pe laița aceea și spune-ți vestea.

Anton luă locul indicat și vorbi:

— Inalt Prea Sfântul Mitropolit Dionisie a hotărît să trimîtă la Paris și la Pisa pentru învățătură, tineri sărguitori cari odată întorși de acolo cu capul plin, să îndrepte drumurile bisericii la noi. Ce zici, meșter Efesiu?

Efesiul încetă lucrul și îndreptându-și spatele rostii fără să gândească prea mult:

— Iată o veste ce nu mi se pare dintre cele mai bune, și nici mare bucurie nu mă umple auzind-o. Nu mă îndoesc de curăția gândului Inalt Prea Sfântului, dar totodată cred că și la asta tot misionarii catolici au uneltit. Te întreb numai ce-ar putea să învețe tinerii aceia în școlile Papei dela preoți ce sunt mai mult oameni ai școlii și ai lumii decât ai lui Dumnezeu. Am să îndrăznesc să spun acest gând Mitropolitului și cred că mă va pricepe îndată și nu va mai încredința școlilor străine sufletele acelor tineri. Asculta ce-ți spun eu, Antoane: tinerii aceștia își golesc sufletele pe-acolo și vin apoi cu capul atât de zăpăcit, că nimic nu mai găsește loc în el.

Anton nu se dădù bătut și stăruì, de astădată spunând fătiș ce gândia:

— Meștere Efesiù, mă mâhnește ceeace-mi spui, dar nu mă împiedecă să te rog mai de parte s'ascultî și să mă ajuți.

Petre Efesiul pricepù abià acum demersul rugător al Tânărului cântăreț.

— Te-am priceput, dragul meu. Ești și tu printre aceia ce râvnesc la școlile din Paris și Pisa. Ti s'a urit, se vede cu credința noastră și vrei să schimbi ruga ortodoxă cu a papistașilor. Imi pare rău, Antoane, dar niciodată nu voiu luà asupra capului meu aşà greutate de păcat, abià să-l pot duce. Nu pot, tocmai eu, fițură un suflet din ortodoxia noastră spre a-l încredințà învățăturii aspre a catolicilor, acelei școli care îmbătrânește duhul și-l strânge în chingi să se usuce, nu alt.

— Dar prea sfinte, poporul își are credința lui, pe care noi nu o putem nici întări, nici dărâmă. Citez a spune înțelepciunii tale că e trebuincios a ști cum crește sufletul creștin și prin alte locuri străine...

— Străine, dascăle, străine...

— Străine, dar tot într'un Dumnezeu credincioase, părinte. Sunt unele cuvinte cari cer mărinimie multă pentru a le îm-

păcă între ele. Neamul românesc nu e numai Biserica românească, ci toată laolalta alcătuirilor noastre...

Efesiul se încruntă. O tuse uscată îl făcă să-și acopere fața cu basmaua lui roșie, înnodată în colțuri.

— Rătăcești, băiete, spuse el sever, după ce se potoli. Nici o înbunare, și nici o îndreptare nu e de dorit acestui trainic neam, decât pe calea inimei. Nimic din ce nu suferă inima nu trebuie să se încuibeze în cap. Și școlile papistașe pe care ți-a năzărît să le umbli și să le cunoști, au stârpit mucenia trupului, micșorând credința la simple cuvinte înțelepte. Ce rost mai pot găsi astfel cuvintele Hristosului Mântuitor: «Acesta-mi este trupul, care pentru voi se frânge», luate ca pildă?

— Părinte, ai minte aleasă și eu sunt un netrebnic chinuit. Dar tot nu voi uita că neamul nostru trebuie să primească binele ori de unde ar veni, chiar dela musulmani și de la greci, tot aşă cum noi avem îndatorirea de a face binele oricui, chiar musulmanilor și grecilor, căci multe dela ei ne-au fost spre folosință.

— Ce vrei să spui?

— Că adică, nu mi-a plăcut să aflu cum

binecredincioșii noștri au tras cu plugul peste drumurile făcute de turci, la 1812, când s'a zvonit că începe stăpânirea rusească. Drumurile, prea, sfinte, sunt vaduri de trai mai bun și ele trebuie să fie bătute de cei mințoși și curați la suflet. Ai bunătatea de a mă socoti, meștere, printre ei. Știi prea bine, Sfîntia ta, că satele noastre fug departe de drumuri și, calea poștelor e pustie din pricina dărilor prea mari și a zaherelei. Știi că domnii cei străini ce trec din când în când pe la noi, sunt jefuiți la drumul cel mare și pustiu, prin care nu ne poate veni o învățătură mai bună din Apus. Iată de ce trebuie să ne ducem noi acolo, pentru a ne lumină...

Efesiul tăcea supărat, când ușa se deschise și apărut Ghenarie Protopsaltul, un preot înalt, cu fața luminoasă de blândețe, învelit într'un anteriu roșcat cănit în foi de nuc, peste care atârnă o coadă subțire de păr castaniu. După ce salută potolit pe cei doui bărbați, se așeză obișnuit pe un scaun patrat de care se împiedecase la intrare.

Efesiul supuse părintelui Ghenarie pricina.

— Mai bine isprava greșită a înțeleptului, decât treaba prostului, zise acesta. Sfîntia sa

mitropolitul Dionisie nu pentru cartea bisericăescă trimite pe cei patru tineri în Apus.

Spunând acestea iscodea cu spaimă ușile și ferestrele.

— Cu toate că ucești în tiparnița Efesiului, dascăle Anton, n'ai priceput destul de bine urzeala izbăvitoare ce se pregătește în mai multe ținuturi românești... Poate tu n'ai aflat, că încă dinainte de fuga blestematului de Caragea la Viena, s'a aşezat aici la noi un dascăl ce s'a ostenit într'o carte cu numere și socoteli prin stele.

Ii zice Lazăr și sărăceaște dăscălind la Sfântul Sava pe feciorii de români. Poate n'ai aflat că în toate chinoviele și monastirile noastre, și mai cu seamă la Căldărușani, Cernica și la Neamțu, sunt cântări bisericești făcute pe românește de unii dascăli ce nici nu și-au scris numele de frica grecilor stăpâni.

N'ai aflat de ce în acest timp, când loghiotații greci învață pe feciorii de boier *Minin aide théa*, sau *Andra, mi enepe Musa poli tropon os mala pola*, acest bătrân Petre Efesiul, ce-și stupește în fiecare zi bojocii în basma, scrie zodiace, tălmăciri și psaltichii românești. Părinții sfetagoreți cari vin mereu din Grechia ne sugrumă, dascăle. Dio-

nisie mitropolitul, bine a chibzuit când a întemeiat școala de muzică eclesiastică, diriguită de ierodiaconul Macarie. Cunoști pe prea cinstițul Macarie, dascăle?

Anton tăcea luminat de un gând vechiu ce abia i se lămurea.

— Tu, cel dintâiui trebuie să-l cunoști, fiindcă el continuă școala începută în săracie, la Șelari, de bunul Efesiu, acum patru ani și pe care ai urmat-o cu râvnă. Iată cum cădeai la păcat, cu neștiința ta.

— Să meargă Anton cu Sfinția ta, părinte, într'una din zile, la prea cinstițul meu prieten Macarie, zise stins Efesiul ștergându-și cu basmaua un ochiu ce-i lăcrimă.

— Se vor întâmplă isprăvi mari, dascăle, continuă Ghenarie. În curând vei află că ceeace noi facem cu vorba pentru inimă și suflet, va fi făcut de altcineva cu sabia, pentru trup și pentru cuget. Tânărul de Caragea, care promisese Porții că va sta la domnie numai trei ani, a stat sease și a fugit anțarț la Viena cu toată vistieria. El plătește Eteria grecească. El poruncește domnilor veniți cu râia pe ei din Fanar, să ne jupoiae și să ne ardă, după ce ne-au lăsat lipiți pământului, după ce ne-au adus buba neagră prin muieri și argați, din Tarigrad. O luptă

de moarte se dă între noi și ei. Iată de ce Dionisie trimite tineri învățați la Paris și de ce noi nu știm a răzbă pe domnii ce se schimbă atât de des, decât cu graiul.

Fiica mezină a lui Caragea, Duduca Ralù a făcut teatrul dela Cișmeaua Roșie cu cele mai otrăvite gânduri. Măscărițiu acela grec și bețiv, Aristia, prin tot soiul de bârfeli a căutat să ne facă rău. Acolo sе vorbește numai grecește și franțuzește. Toți Moruzii, Calimachii și Suții au la brâu pistoale pentru noi. Pe toate căile umblă să n'avem un domn român. După fuga lui Caragea, toată suflarea a cerut Porții să numească domn pe bătrânul Priscoveanu dela Craiova. De ce nu l-a numit? S'au dus grecii de au plătit firmanul mai scump, numai să-l înlăture.

Iată, Antonie, o sumă de pricini pentru care Dionisie a luat hotărîrea cea neînțeleasă.

Se făcuse de tot noapte și liniște. Efesiul cu mișcări domoale aprinse o lumânare. Ghenarie obosit de vorbire se ridicase să plece. Numai Anton nu se urnise. Și s'au deschis ușile, și preotul a ieșit urmat de Efesiu, dar el nu-și reveniă din tristețe. Abia când meșterul cântăreț și tipograf se întoarsee singur, el se sculă, îi sărută mâna uscată și șopti:

— Iartă-mă, sfinția ta.

— Ești iertat, Antonie. Du-te...

Rămas singur, Petre Efesiul scoase din buzunarul adânc al anteriului o coajă de pâine uscată și neagră, o stropi cu apă, desfăcă nodul cel cu sare al batistei, și după ce înmuiie de câteva ori, se închină și se întinse pe lada de scândură pe care stătuse Anton. Adormî înainte ca lumânarea să se fi topit cu totul. În somnul lui întrerupt de tuse, cerul desprindea scări drepte de mătase și îngerii coborau cu pâini, în mâini.

XXI

Nu era liniște în casa lui Anton Pann. Zamfira nu suferează prea mult de pe urma mustrărilor bărbatului, dar bătăile aproape zilnice, o înverșunau. Nu își păstră amanții lungă vreme și nici nu întârziă mult să-i aleagă. Făptura ei mișcată de poftă, ajunsese acum foarte căutată și pentru un ceas sfârșit încet în brațe străine, cele câteva lovitură de bici ale bărbatului, veneau aproape ca un calmant dorit, nicidcum ca pedeapsă. Cu cât înșelarea ei creștează și

treceă toate marginile nerușinării, în Anton se săpă alături de rana amară a suferinții, aceă primejdioasă dorință ivită din întunecimile cărnii, de-a-și păstră femeia numai pentru el.

Nici o clipă Anton nu se gândi la despărtenia măntuitoare, ba se împotrivi cu desnădejde încercărilor ei repetate, de a-l părăsi cu încuviințarea mitropoliei. După fiecare nouă aventură, urmau aceleași silinți de a recăpătă inima împărțită a Zamfirei, prin bătaie. Când într'o zi, Anton greși măsura obișnuită, și biciul se abătu pe obraz, lăsând un semn, cum ar fi un deget ce s'a plimbă și a rămas, Zamfira su și întâia dată dealul mitropoliei, cerând hotărîre neîntâriată de despărțire.

De îndată s'a adunat soborul preoțesc, împreună cu toți călugării de prin chilii scoși cu silă și ocară de monahul Pangratie. Intr'o încăpere întunecoasă și lungă, erau aşezate dealungul zidului lavițe grele pe cari s'au rânduit sfintele lor fețe, așteptând intrarea înțeleptului părinte Măcarie, dela școala de cântări, împuternicit de Dionisie Lupea să facă dreptate în toate pricinile, de ceartă între soți.

Când soarele mai eră de trei suliți deasupra,

se ivì Macarie cu mișcări iuți, cu privirea ascuțită, cu gestul poruncitor. El examină deaproape pe fiecare monah și în fața vreunui obraz Tânăr sau unei bărbi blonde, făceă, fără să spună o vorbă, semn cu mâna spre ușe. Călugărul sau preotul astfel însemnat, se ridică și ieșiă umilit.

Judecata nu era întotdeauna plăticăoasă. Părîtul nu se rugă întotdeauna de iertare, iar martorii nu vorbeau ceasuri întregi povestind întâmplări fără legătură. De pildă procesul de astăzi.

Cât de atrăgător! Și ce mai pereche de împriuinați! Zamfira, privea toate fețele acelea pofticioase cu o asprime ce ascundeă vinovăția, iar Anton căpătase o înfațisare de inculpat umilit și resemnat.

Părintele Macarie învăluì toată sala într'o privire ce poruncează liniște, apoi vorbì lui Anton:

— Dascăle, încearcă de mă luminează, pentru ce ții un bici în casă, că nu știu să ai cai sau alte dobitoace de mânat. Femeia ta, Zamfira, ce singur ți-ai ales-o, a venit cu plângere la Inalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Dionisie, precum că o bați peste piele fără nici o îndreptățire numai aşă să-ți treci vremea, ceeace nu se cade. Pentru

asta, ea cere pe bună dreptate, să se despartă de tine, dascăle. Ce ai a răspunde și cum înțelegi să te desvinovătești?

In tot timpul acestor întrebări, Anton improvizase următorul răspuns:

— Mă găsesc, prea sfinte, foarte stingherit că trebuie să spun față de atâta adunare, taine urite ce numai eu trebuie să am scârba să le știu. Dar nu mă pot opri de-a răspunde, cum e adevărul, adică cum s'au petrecut toate, nu aşă cum le-ați aflat, și cum nu s'au petrecut. Iacă, dumneaei, Zamfira, s'a plâns Inalt Prea Sfântului pentru că am mustrat-o ades, cum a călcat greșit ades. Uneori mustrarea mea se întovărășea cu un biciu, fiindcă vroiam ca după fiecare povață a mea să vie biciul zicând: nu uită femeie, ce-ți spuse acum Anton! Dar foarte rău s'a purtat dumneaei, Zamfira, nespusând în plângere adevărul întreg, că adevărul în părticică n'are preț și nu e tot una: adică, anume pentru ce au fost și mustrarea mea și biciul meu. Eu, numai atât spun: câtă rușine a pus în capul meu dumneaei culcându-se pe afară, adică nu în patul nostru, nici zece bice nu pot plăti...

Acest discurs improvizat, nu răsună decât în capul lui Anton, și în locul lui iată ce se auză:

— Prea Sfinte, decât alte vorbe, ce-ași puteă spune fără folos, mai bine atât: nici eu nu pot să mă dumiresc cum am putut face asemenea rău lucru, să-mi bat femeia.

Cât privește despărțenia, nu o găsesc nimică.

Mai degrabă să ne ducem acasă, lăsând aici amintirea ce nu ne place, iară eu voi rupe îndată biciul de care nici nevoie nu mai am...

Părintele Macarie surâse mulțumit de buna purtare a ăstui împrăcinat ce în loc să se apere, dădeă dreptate judecății și-și cereă înapoi femeia.

Zamfira se înduioșă de frumusețea drăgăstoasă a cuvintelor lui Anton, sau o socoteală calmă o hotărî să-și retragă plângerea?

Se poate mai ușor bănuì că văzând umilința lui Anton, ea renunță la despărțenia cerută, pentru a puteă duce mai departe viața de neîngăduite desfătări, de până acum.

— M'am răsgândit, Prea Sfinte, și mă duc acasă cu bărbatul meu, rugând să nu mai luati seamă la jalba mea.

Monahii schimbară priviri, mișcându-se neliniștiți pe lavițe. Se pareă că femeia aceasta suflase păcat și turburare în trupurile lor moarte de timpuriu prin canon și posturi. Macarie se ridică.

XXII

De mult timp nu mai mersese în dealul Beilicului. Țineă minte că într'una din nopți, cu opt ani în urmă, culesese din zăpadă o fată și vorbise între două făclii mulțimii. Acum nimic nu-i împrospătă amintirea. Pe marginea drumului creșteau în dogoarea soarelui, frunze largi de lipan, ca niște urechi de elefant, cu miros de cucută sau de boz. Nu mai cunoșteă locurile. Iși aruncă privirea prin ogrăzi și ochi o femeie, cu mâncele sufletești, mulgând țâță plină a unei vaci.

— Bună ziua, cumătră... Acas'ți-i bărbatul?

— E'n cărăușie la Giurgiu, dar vine Sâmbătă...

— Atunci fă-mi bine cu o ulcică de apă rece...

Și intră în curte. Apa rece îl răcorea și-i descuiă pofta de vorbă.

— Nu ți-i urît singură?

— S'apoi dacă!...

Nu se mai auzea decât ciuruitul mulșorii.

— Și cum îl cheamă pe bărbatul dumitale?

Femeia tăcù și toată veselia de pe fața ei se șterse. Tocmai se auzea din casă plânsul unui copil de fașe.

Anton o privi toată. Impotrivirea lui la despărțirea de Zamfira i se ivi în minte caraghioasă. Cercetă cu ochii toată grădina din dosul casii, plină de rod. La doi pași de el, un măr cu frunzele mâncate de omizi, abia își păstră merele prea devreme roșii. Întinse mâna și rupse unul pe care după ce-l mușcă, îl svârli că era viermănos.

— S'a făcut rod mult în vara asta, zise el într'o doară.

Femeia însă nu răspunse.

— Numai de n'ar da vreo grindină să-l strice...

— Apăi de! Asta-i dela Dumnezeu. Noi avem datoria să purtăm ceeace ne-a dat El.

— Dar nu pricep de ce face bărbatul dumitale cărăușie, când are atâtă pământ în dosul casei...

— Mă iscodești, cinstite dascăle, și nu s'ar cuveni să faci asta unei femei amărîte ca mine...

Bănuiala lui prindea temei. Fiindcă se inseră, au intrat amândoi în casă, tăcuți. O fetiță de trei ani legănă un mototol de cărpe într'o albie. Fricoasă, s'a ferit din calea

lui Anton și a dispărut sub pat. Copilul din fațe începuse să scâncească.

— Ia taci, ia taci, repeta Anton plecându-se spre el. Cum îl cheamă?

— E fetiță, răspunse femeia. N'am boțezat-o încă. E abia de trei luni și-i slăbuță... O mai las...

— Faci păcat mare, ascultă. Mai bine vino cu ea la biserică, la Sfinți, Duminecă s'o spele popa de păcatul din care a ieșit...

Femeia se codi întâiu să răspundă, a poi încet de tot îngână:

— Așa aș face dacă s'ar găsi și pentru ea o inimă bună ca pentru cealaltă...

Anton se încălzea numai ascultând. Din vorbă în vorbă se legă să găsească pentru fata nebotezată un naș darnic, și fu poftit de femei să rămână la cină în seara aceea acolo. Tânărul fetițele au adormit și la masă nu rămăseseră decât ei amândoi. Iubirea se leagă mai ușor între inimile ce iubesc tristețea, și când ochii s'au iubit, gura nu mai poate minți. Fără nici o mirare a aflat Anton că femeia la care trăsese, făcuse două fetițe cu drumeții, numai fiindcă iubise prea de vreme. Și-i povestea despre nașterea lor cu o veselie și o poftă de placere tulburătoare.

— A stat o lună în casa mea și era așa

de prostănac, că-l mușcă iepurele de cizmă și el nu simțiă. Slavă Domnului, vaca mea dădea lapte dulce și pentru el, și l-aș mai fi ținut să-și vadă odrasla, dacă n'ar fi fost fugit dela oaste și nu l-ar fi prins zapciii cu arcanul. L-au dus între săbii până la îsprăvnicie unde i-a ieșit înainte un bătăuș care l-a luat pe sus și l-a coborât într'o hrubă. Acolo pe păreți atârnau cârji de corn și de frasin, smicele de răchită, împletite câte șease și hamuri cu plumbi, anume pentru bătaie. De hatârul meu bătăușul i-a spus: «Alege din toate aceste ghioage, cu care vrei să te bat»... Bărbatul meu plângereă mucrește.

«Alege, că dacă nu, te bat cu toate»...

De spaimă, a întins mâna și a ales o iușcă de curele despletite și unsuroase. Eu tremuram într'un colț și băteam câmpii în bocet.

«Se vede că n'ai prea fost bătut până acum. Ai ales osânda cea mai grea, adause bătăușul mânghindu-și biciul». Și l-a răsfățat înaintea bătăii cu câteva palme.

Anton ascultă toate acestea cu gândul dus.

Femeia reluă:

— Pe urmă, ce fel de botez s'ar putea,

dacă nici numele tatălui ei nu poate fi scris în catastiful bisericii?...

Nu putea fi scris de vremă ce omul plecase cu nume cu tot, fără să-l fi spus și fără să fi lăsat urmă.

Dascălul Anton trebui acum să liniștească grija femeii păcătoase în ce privește botezul pruncului ce dormea neștiutor de orice.

— Nu te mai frământă de geaba pentru asta, femeie. Doar nu numai copilul tău intră în viață fără hârtii. Câți sfinti nu-s, ce nici nu se știe din cari părinți au coborât, câte sfinte ce nu au fost scrise în condica dela biserică din sat, când s-au născut, au rămas în amintire? Despre unele chiar se crede că ar fi născute din ploaie și puțin vânt, adică din minune, fără să se știe ce nume avea tatăl. Chiar Domnul nostru Iisus Hristos nu avea hârtie de naștere, dar noi tot am aflat că a fost fiul lui Dumnezeu — deși păgânii și jidovii din vremea lui l-au pus pe cruce, nevrând să știe de asta.

Femeia se liniști după aceste vorbe spuse cu surâsul lui obișnuit și cu o afectare ce-i venia bine în glas și mișcare, fiind moștenite poate dela mamă-sa Tomaida.

Anton renunță la aventura plănită. Se lăsă câteodată învins de propriile sale

cuvinte și după lămuririle smerite date femeii, nu mai izbutea să îndrepte vorbirea către dorință, și nici femeia, de altfel slabă, către patul desfăcut aproape.

Rostii cu o neașteptată asprime, bună ziua, și și prin Șelari către târgul de vite, unde, din două în două zile îl aştepta unul din noroacele cele mai strălucite: Aglaia. Nevastă Tânără a unui negustor de vite, se învârtează leneșă prin casa mare, și se stingează de urît câte două și trei zile în sir, cât lipsează bărbatul, plecat prin sate după negustoriile lui bănoase. Anton nimerează de pe acolo, convins aproape că face o faptă bună mai risipind ceasurile «Glaii», care altfel s-ar sminti în sigurătatea pustie a odăilor. Ii plăcea înimii lui, femeia asta anume făcută să îndulcească un amărît ca dânsul, bolnav din amăgirea nevestei ce aruncă rușinea preacurviei pe fruntea lui.

Aglaia știă să primească un musafir cum era Anton Pann, venit cu gânduri atât de calde și cu brațe atât de învățate la strâns și la iubit.

Întâiu dulceața de cireșe, cu o cană de apă din care beau amândouï odată, cu capețele alăturate, pe urmă cafeaua ce nu trebuie să fie lipsă.

In plină zi, ușile se închideau peste noaptea de trei ceasuri dinlăuntru, pentru nesăturata sete și păcătoșenie îndeplinită cu grijă, aproape cu furie.

Anton se trezea cel dintâi din beția îmbrățișărilor și — pentrucă nu știau niciodată când se reîntoarce negustorul de dobitoace — nu mai întârziă prea mult.

Trăit între boi și porci, negustorul putea fi primejdios. După spusele «Glaii» un singur pumn de al lui aplecă un părete. Dar încă o subțirime moleștită ca Anton Pann!...

Nu trebuie niciodată să te gândești la ce ți-e frică. Deacea se întâmplă cele mai neașteptate lucruri... Dacă veni el, negustorul de dobitoace? Gândul aduce omul. Glasul ce s'aude în curte și s'apropie, dacă ar fi al celui reintors pe neașteptate? Podeaua din tindă sună sub pași. Chiar el. Nu începe îndoeală.

Anton Pann își încearcă zadarnic glasul pentru a spune o vorbă, pentru a întrebă pe Aglaia de scăpare. Glasul se încuiase ca la poruncă sau la blestem.

Aglaia deschise (dar când?) dulapul. Întuneric. Inchisoarea cu rochii mirose și frumos...

— Bine-ai venit, bădie... Nici nu mă așteptam să vii aşă curând...

Glasul ei e numai un fir tremurat.

— Sfârșii azi mai repede, fiindcă n'am găsit nimic...

Voce de taur morăcănos. Și cum suflă !

— Ai avut mosafiri, Glae, după dulceața neisprăvită...

Anton se văzù pierdut, adică descoperit.

— Da, bădie, a fost Tanța lui Șerbănică, chiar acù plecă... A întrebat și de sănătatea ta...

In dulap eră cald, din pricina întunericului și a spaimei ce creșteà cu cât omul ce vorbea în odae, s'auzea mai aproape.

Din când în când negustorul se rezemă cu spatele de dulap și atunci un auz bun ar fi deosebit ușor o inimă sgomotoasă sunând înăuntru. Anton căută zadarnic să opreasca bătaia blestemată a inimii — și tremurul genunchilor.

... Iarăș s'apropie. Dacă deschide?

— (Aaaa ! strigă negustorul, — aaa !

— Iertați-mă, sunt, adică, știi, Tanța lui Șerbănică, eu sunt...

Poac ! Poac ! Poac ! Negustorul scoate cuțitul...)

Dar nu deschide ușa dulapului, n'are ce căută acolo. S'a depărtat. Vorbește.

S'auzì deslușit o ușă, pe urmă liniște; ușa

dulapului se deschise repede, un braț trase afară omul însășimântat ascuns după rochii.

— Fugi repede, fugi...

Prinț'un ciob de oglindă prins în perete, se privi: i se pără că mustățile îi căzuseră în jos și-i crescuse barba de spaimă.

Se află în uliță și răcoarea intră în el ca o vieață dela început. Gândi: încă de două ori aşă, și din spitalul amorului nimerești la balamuc, Antoane dragă.

XXIII

Ghenarie Protopsaltul se dovedise profet. Se ivise omul care cu sabia să facă pentru trup și pentru cuget, ceeace călugării cărturari făcuseră pentru suflet.

Din Gorj se ridică răscoala.

Un bărbat cu față smeadă, aspru la vorbă și dârz, a scris mitropolitului Veniamin, din Moldova, o scrisoare în care-l întreabă de ce cu atâta lingueală și cinste a primit pe Alexandru Ipsilant. Impotriva cui l-a încins cu sabia și l-a încărcat cu bani? Atât de mișcat a fost Veniamin că îndată a și scris un blestem ce s'a cetit în toate bisericile,

blestem împotriva răsculaților greci. — Caimacanul Ștefan Vogoride e ținut să asculte de consulul turcesc, dar guvernul numit de Ipsilant a dat poruncă să se strângă armele țăranilor și prisosurile de hrană. Boierii nemulțumiți de tulburările grecești s-au plâns Porții cerând să se ia înapoi moșiile mănăstirești devenite hambare de grâne și cuiburi de complot.

In Muntenia toți cunosc în Tudor din Vladimiri un soldat al Eteriei și un dușman al boierilor:

— Prietene, de ce n'ăi fi sezând jos când vii la mine?

— Nu șed, prietene, pentrucă poate vine la dumneata vreo putoare de ciocoiu și nu voiu să mă scol înațtea lui.

E veșnic supărat fostul vătaf de plai dela Cloșani. Răscoala a pornit-o sprijinit de Eterie, dar împotriva Eteriei.

Nimeni nu știe asta, doar el, cel cu ochii veșnic în pământ, a scornit într'o noapte de nesomn, gândul să libereze pe țărani și să le întoarcă pământul.

A doua zi după scrierea către Veniamin a dat vătăjeilor o proclamație către sate: «Veniți, fraților, cu răul să pierdem pe cei răi. Care aveți arme, veniți cu arme,

care nu, cu furci de fier. Nu vă atingeți, în drum, decât de averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri. Veți cunoaște lesne pe cei tâlhari: ei vor fi împotriva răscoalei voastre». Și într'adevăr țara într'o săptămână ardeă de vrajbă. Tudor primește scrisori de ocară dela boierii ce-l cunosc:

«Să nu cutezi a te crede mai mult decât ceeace firea te-a făcut».

El le răspunde ca un sfânt:

«Din ceasul în care m'am născut, m'am îmbrăcat cu cămașa morții».

Svonurile despre zavera ce creșteă, apropiindu-se, ajunseră la București, stârnind spaimă și bucurie deopotrivă. Anton, la auzul numelui, ajuns popular, al acelui ce conduceă răscoala, căută să-i găsească chipul în amintire. Tudor din Vladimiri nu era altul decât porucicul rus ce-l oprișe la trecerea Prutului, în 1812... În rândurile bisericii, răscoala fu bine primită și fiece veste de isbândă era binecuvântată de căturari, preoți și țărani, și hulită de unii boieri, de vechilii greci și de negustorii ce-și vedea avutul în primejdie.

Toată urzeala de care vorbise Ghenarie ieșea la suprafață. Dascălul dela Sfântul Sava, Gheorghe Lazăr, dădu veste lui Tudor că se socotește soldat al răscoalei lui

și că-l aşteaptă la mănăstirea Cotroceni, la marginea Bucureștilor.

Însuș mitropolitul a încuiat ușa celor ce veneau să-i ceară slujbe și icoane, pentru a îscă o contra-răscoală asemeni celei făcute de paharnicul Istrati în Moldova. Oamenii s-au ridicat pe dealurile Bucureștilor și au așteptat patru zile ivirea gloatei lui Tudor, cu toate că pământul era moale și ud, după desgheț, și ploile «babelor» nu stătuseră. În fiecare noapte, un călugăr se furișea în rândurile lor și le vorbea. Aceste scurte discursuri au deschis țăranilor dorul de a avea domn ales din româname. De aceea au început să uită de firmanul încredințat, după Alexandru Șuțu, lui Scarlat Calimachi. «Domnul Tudor» înațează, și cu cât e mai aproape cu atât fuga boierilor înspre Brașov e mai primită.

Anton Pann găsea bune cuvinte pentru răscoala în care bănuia mânătirea țării — și de aceea îl găsim printre acei ce așteptau ivirea lui Tudor pe dealul Cotrocenilor. Dar boierii rămași în București se gândiră la o împotrivire armată. Cinci sute de arnăuți părăsiră orașul sub comanda unuia Iordache — dar în fața puterii crescute a revoluției ce se apropiă nu era nimic de făcut,

La 12 Martie, în fruntea unei oști nu prea însemnate, Tudor Vladimirescu pătrunde în București, fără să i se opună nimeni — și vreme de două luni capătă onorurile hotărîte domnilor, deși nici o recunoaștere oficială nu-l ridicase. Anton Pann nu avea nici un rol public în noua aşezare, dar se pare că în unele proclamații și plângeri semnate de Tudor Vladimirescu, lucește urma gândului și scrisul ce trebuie să fie ale cântărețului și cărturarului ce a fost el.

Din plângerea adresată comandantului cetății Vidin, se ghicesc oarecum țelurile acestei revoluții: «domnii țării dinpreună cu boierii greci și români, unindu-se cu toții ne-au prădat și ne-au despoiat încât am rămas numai cu sufletul», dar după cum afirmă și d-l N. Iorga, țelurile acestei revoluții sociale se lămuresc mai pe urmă, rămânând deocamdată numai o răscoală politică îndreptată împotriva spoliatorilor greci, stăpâni pe mari întinderi de pământ.

Tudor Vladimirescu înfricoșează un consiliu de boieri, cu ajutorul inginerului Gh. Lazăr, technician, care instalează o gură de tun atât de convingătoare, încât după întâia bubuitură, chitită în curtea sfatului reacționar, boierii predară orașul fără opunere.

Cu intrarea lui Ipsilante în București, steaua lui Tudor începe să se încline și puțină vreme mai târziu se întunecă, după ce își imprimase o imagine de înaltă frumusețe eroică în istoria patriei.

S'a stins, la 26 Maiu, trecut prin iatagane nenumărate, cu sufletul sfâșiat mai dinainte de o josnică trădare a propriilor lui trupe — și cu dânsul pierd una din făptuirile mari ale Valahiei — sfânt și soldat deopotrivă.

* * *

In acel sfârșit de Maiu era zăduf și moarte în aer, ca în cimitire. Anton Pann a primit atunci una din acele înfricoșătoare lecții care schimbă cu totul pe oameni. — Se închidea ziua în casă, cu hârtii în geam, și stâmpărat din toate poftele lui tinerești, ascultă neantul ce se deschidează la bâzâitul unei singure albine coprinsă între geamuri. Sub seară ieșea pe străzile Bucureștilor și căută cu orice chip undeva liniște. Întâlnea cunoșcuți cari-l salutau, alții cari-l opreau să-i spună în ascuns cevă. Ajunsese un fel de nevoie sufletească pentru toți locuitorii orașului să se privească la întâlnire fără să-și spună un cuvânt, și să se despartă cu un cuvânt

care arătă cumplită mustrare în ini-mele lor:

— Să-l ierte Dumnezeu pe domnul Tudor...

Spaima aceasta pe care o simțeau și pasările cerului, provinând din repeziciunea cu care se desfășuraseră lucrurile.

Iată nu sunt zece zile de când, într'un cort de lângă mănăstirea Cotroceni, Tudor chemase pe Anton Pann, să-i vorbească:

— Am primit, dascăle, cuvânt dela cinstiț părintele Petre Efesiul. Mi se spune că s'au plâns credincioșii de asprimea mea. Sunt aspru, dascăle? Ia spune.

— Aspru...

— Atunci n'am decât a lăsă pe cei ce se plâng de mine, să se ducă. Indeamnă oamenii să mi-o spună curat...

Și Anton a reintrat în lagăr și a întrebat:

— Este careva dintre voi nemulțumit? E slobod să fugă în noaptea asta de aici. S'a dat poruncă gărzilor să fie lăsat liber.

Tudor, toată noaptea n'a dormit. Pitit într'un ascunziș el văzù un zavergiu pocăit, care fusese cu o zi înainte crunt bătut pentru nesupunere, oprind pe cei câțiva fricoși hotărîți să coboare în oraș.

— Inapoi, oameni buni! Nu-l părăsiți că-i trimis de Maica Domnului...

Și-și târă piciorul lui deșelat în bătaie, dela om la om, împăcându-i și trimițându-i la culcare pe toți.

In noaptea aceea Tudor a veghiat, iar când s'a ivit ziua să ieșit din cort cu ochii însângerăți și răi, și cu glasul lui aspru spuse oamenilor:

— Toți cari nu s'au încrezut în mine au fost lăsați slobozi să fugă astă noapte. Voi mi-ați rămas credincioși și vă mulțumesc. Dar vă spun că de azi înainte oricine va încercă să fugă își va lăsă sufletul pe acest deal...

Și Anton revedea momentul de groază dela Golești, când căpitanul Iordache a ieșit în pridvor și a întrebat gloata de e mulțumită de Tudor. Atunci gloata păcătoasă a murmurat, iar căpitanul cuprins de amărăciune s'a dat prins.

Două luni Bucureștii au tânjit în întristarea acestei aventuri atât de jalnic și omenește sfârșită.

Anton Pann nu mai părăseă chilia lui dela biserică Olari — și din hârtiile muncite nopți întregi, se ivă din tiparnița lui Petre

Efesiul o carte cu puține foi: «*Cântări de stea*» și alta «*La Sf. liturghie a marelui Vasile*», în grecește și românește.

Părintele Ghenarie Protopsaltul, printre cei dintâi, observă cu privirea-i ageră schimbarea petrecută în acest Anton Pann, și când Efesiul îi ceră lămuriri, vorbă atât numai:

— Nu știu, frate Petre, anume ce s'a clintit sau ce s'a pierdut în sufletul lui — dar s'a depărtat mult de cel ce-a fost înainte.

Efesiul stăruiește:

— În ce îi cunoști prefacerea, părinte?

Ghenarie Protopsaltul, părăsind alege din câteva răspunsuri unul, apoi se opri la atât:

— E mai puțin vesel ca înainte Anton Pann, iată tot, frate Petre.

XXIV

Amăraciunea aceasta, cu o pricina atât de neprevăzută, se întrerupse printr'o întâmplare norocoasă: nașterea lui Lazăr.

Nici un nou născut nu aduce, din întâia săptămână trăsături prea asemănătoare cu părinții, știut fiind că toți au aceeașă frumuseță speriată, de prichindei de gumă roșie.

Nici Lazăr, nu înfățișă altă asemănare cu Anton Pann, decât unele strigăte ascuțite, foarte sus ridicate, ce dovedeau un glas predestinat, dacă nu și o ureche pricepută.

Zamfira regăseă în obrazul încă nepronunțat al pruncului ei, câte ceva din fiecare ibovnic din cei cinci-șase schimbați în anul ultim. Lazăr apăreă, pentru dânsa, ca un rod obținut dintr'o silință colectivă și de aceea bănuia o întrecere de însușiri bune în copilul ei.

Anton se îndoia?

Nu încă.

(Peste vreo douăzeci de ani apucăturile desmățate ale băiatului, și lipsa lui de dragoște pentru tatăl recunoscut, îi dădură unele îndoeli. De aceea și în testamentul dintâi îl scoate dintre moștenitori, iar într'al doilea, înduplecăt de supunerea lui Lazăr, îl îmboğățește cu ceva din sărăcia lui de cărturari și tipograf). O înțelepciune gravă pentru un bărbat Tânăr ca Anton, îl îndemnă să cugete astfel:

— Chiar de n'ar fi cu totul al meu, pruncul ce hodinește nevinovat în scutece, încă am datoria să-l păstrez și să-l cresc pentru că Dumnezeu l-a scris în condica lui pe sama mea, Anton Pann — și nu a altuia. N'are

de unde ști Dumnezeu câte se pot întâmplă cu Zamfira, când eu umblu noaptea pe la Deșliu și aiurea. Doar mie o să-mi ceară socoteală de el și nu celor ce săreau gardurile mele, la lătratul câinelui, spre dimineață.

Se petreceau lucrurile foarte bine, câtă vreme Lazăr țipă în leagăn și Zamfira nu-și venise în fire din încercarea lui Dumnezeu, cu nașterea. Pruncul se tânguia ca la vreo trei sferturi de ceas fără întrerupere și pe urmă s’auzea mângâietor glasul Zamfirei:

— Mâncate-ar maica! Iar te-ai chișat pe tine, stârpitura mamei!

... Dar sănătatea frumoasă a Zamfirei reveni iute și astfel viața de dinainte reîncepă mai năpraznică. Urmără câteva bătăi, câteva împăcări și Anton hotărî să rupă frânghia blestemată ce-l ținea legat cu atâta ocară de o femeie a cărei îndreptare nici nu se zărează.

Zadarnic încercără unii și alții să-l opreasă. Răspunde la fel:

— Nu se mai poate; și nici poarta mea cu păcură nu mai vreau să o văd mânjită — iară pe uliță, de auzit, nu mai vreau să aud în urmă: «uite omul bun al dăscăliței rea de c...», nu mai vreau...

Ceeace ar păreà azi de mirare, dar pe atunci treceà drept ceva foarte obișnuit în sinceritatea oamenilor și a vremii — e chipul cum Anton însuș, aveà să însemne la 1849 romanul căsnicieei lui, tragic în desfășurarea-i hazlie:

Eu cu întâia nevastă
Şeapte ani trăind cu foc
N'am putut în lumea astă
Să leg două la un loc.
Chiar în ziua cununiei
A fugit și m'a lăsat
Şi dealul mitropoliei
Neconenit l-am urcat
Arătând la judecată
Că ea pe altu-a voit
Şi cu mine cununată
Cu minciuni s'a pomenit.
Judecata porni silă
Cu biciu-a o 'nfricoșă
Gândind că va prinde milă
Asupra mea, ia aşă!
Dar geaba! Mijloc nu fuse
S'o facă a mă iubă
Că ea îndată se duse
Şi iarăş se osebi.
Judecata iar mi-a dat-o
Ea asemenei iar fugi;
Mii de ori a 'nfricoșat-o
Dar nu mă putù 'ndrăgi
Dacă vede 'n cea din urmă
Că vrea a se omoră
Judecata mi se curmă
Şi s'o las fmi hotărî
Astfel eu făcându-i voia
Prin înscris cu mărturii
Dându-i zestrea am rupt foaia
Şi de ea mă despărții.

Zamfira își duse mai departe traiul cu un vărar din Tabaci, cu aceeaș neastâmpărată trezie a simțurilor — iar Anton Pann nu se mai arătă prin București.

XXV

Până la 1827, cu toată dorința de a iscodî în cărți și de a munci altele, Anton nu făcuse prea mare lucru. Pornirea de a se risipi în dragosteâ femeilor și în amețeala ușoară a vinului, nu-i dăduse încă răgaz pentru a îndeplini ceva după visul său. Visul acesta era o prelungire pioasă a visului mamaei, și Anton, nu odată, se hotărî să înceapă.

Toate însă rămâneau la începutul lor sau se încheiau grăbit. De aceea până în acest an, silința lui nu dăduse la iveală decât vreo trei broșuri, și acelea destul de stângace.

Se vedea însă de pe atunci o stăruință și o nemulțumire de el însuș, ce aveau să-i fie mai târziu însușiri de întâia însemnatate. Așa «Cântările liturgice», apărute la 1822, reapar la 1825 pentru a doua oară îndreptate, iar în anul morții lui, 1854, pentru a treia oară, aproape desăvâr-

șite, în orice caz, întelept scrise și îngrijit gândite.

Nu începe îndoială că plecarea lui din București pentru a se așeză ca dascăl domnesc la Romnicul-Vâlcei, se datoră despărțirei de Zamfira, neuitată, vai, și aproape încă de inima lui. E drept că mai târziu, cu puțin mai târziu, aveă s'o uite, aşă cum le-a uitat pe toate, câte i-au trecut prin viață, fără să lase prea mare pustiu în urmă.

Noul dascăl sosi la seminarul din Romnic, seara. Fără zăbavă, chiar de a doua zi, începù să cerce glasurile seminariștilor, spre a-i împărți după felul lor: mai subțire, mai puțin subțire, mai gros, din ce în ce mai gros, sau glas mijlociu.

Seminariștii nu arătau prea mare respect pentru dascălul din București, unii chiar se strâmbau la el, poate pentrucă Anton nu aveă nici în înfățișare, nici în vestimente, nimic monahal, ci mai degrabă păreà un demnitar trezit tam-nesam printre popimea măruntă a seminarului.

Elevii mai mari arătau chiar un fel de dispreț, întrucât ziceau, «psaltul nu e mai de seamă ca preotul» și alte de acestea. Unul din ei, monahul Nifon, investit econom al episcopiei, nici vorbe nu-și îngăduia să schimbe

cu dascălul Anton Pann, și găseă răspunsuri însfumurate când noul venit cereă o lămurire.

Cu vremea Tânărul Nifon s'a schimbat mult, ajungând cu mila Domnului, cu sfatul boierilor și cu ajutorul d-nei Bica Lahovary, mitropolit primat al țării, cel mai aproape de Dumnezeu dintre muritorii vremii, prin locurile acestea.

Acum seminarele din cari ies în fiecare an nenumărați preoți ce trebuie să se roage pentru toată turma vinovată încredințată lor, sunt niște școli nespus de frumoase, unde dumnezeirea toată e scrisă în cărți și unde dogmele sunt recitate de domnii profesori.

Ingerii nu mai trec prin dormitoare ca să vadă cu ochiul lor îngeresc dacă toate se petrec după cuvînță, ci numai pedagogii și monitorii cu «serviciul interior» în cap, și cu lampa electrică în mână.

Pe vremea aceea însă, seminarul eră un refugiu pentru copiii prea slabî ca să poată fi ostași, sau prea săraci ca să poată fi funcționari. La aşa școală, canonul nu eră ca acum o pedeapsă delicată, ci o adevarată nenorocire, ce nu putea veni decât dela un Dumnezeu al bătăii corporale, nicidcum dela Domnul sufletelor și al înțelegerii prin iertare și pocăință.

La miezul nopții un duh rece treceă prin dormitoare. Băieții se ridicau măslinii și somnoroși, din paturile prea scurte, și deșelați în ciolanele lor ieșite mai-mai să le rupă pielea, își făceau mustărări, fiecare cu biciul lui împletit, cumpărat dela târg cu banii economișiți la săpun.

Nu se auzea în odăi decât ūeratul printre buze, ce nu mai putea fi stăpânit la prea mare usturime, sau din când în când, prăbușirea pe scânduri a vreunui slăbă nog de mucenic de opt-sprezece ani. Biciul ūerà până când mâna nu-l mai putea ține, și până când spinarea nu mai simțea arsura curelelor, semn că Satana pierise și că loviturile erau date în nimic. Atunci seminariștii adormeau asudați, pe jos, pentru a fi deșteptați de părintele iconom în zorii zilei, la utrenie.

Inainte de răsăritul soarelui, elevul de veghe sculă pe paracliser. Se făcea ziua și la fiecare pat se putea deosebi un chip uscat, adormit cu gura căscată și dinții galbeni ieșiți în afară, cu pleoapele ce nu reușeau să acopere ochii lăptosi-albaștri, cu degetele reșchirate peste piepturile slabe și vărgate de coaste, ca niște tricouri.

Iconomul sună clopoțelul și elevii se ridicau spăimântați, cei mai mulți cu opincile

încălțate de cu seară, și se îndreptau încoviați, unul câte unul spre biserică din curte. La intrare era o fântână la care se opreau de se spălau. Până aproape de ceasul nămiezii băieții făceau practica ortodoxă, așteptând sfântirea anaforei ce nu e gata decât la ora 11, când în cer se servește îngerilor o gustare.

In acest timp, alți elevi se risipeau pe la treburi. Unii curățau în cuhne cartofii și ceapa, alții tăiau lemn sau spălau cămași, păzindu-le ca numai vântul să se atingă de ele.

Școala propriu zisă dură puțin. Două ceasuri după masă seminariștii citeau și interpretau Evangeliile, învățau prohoade și slujbe mai vesele, de rostit la botezuri, cununii sau sfântiri de hanuri.

Seminariștii duceau o viață lipsită de bucurii și dacă vreunui i se întâmplă în vreo primăvară, să se simtă chemat în spre cele rânduite trupului de Satana, repede un înger coboră în visul băiatului, și-l răcorea de pofte, dar cu durere, ca o hrana căreia nu i se simte gustul fiindcă e dată drept prin gâtlej.

Lungile tristeți fără pricină ce încremeneau în câte un loc pe elevi ceasuri întregi, erau pentru toți preoții supraveghetori, dela protosingeli la chelari, semne ale Darului,

Moartea însăș n'ar fi schimbat nimic acolo. Dar ce răceală ar mai fi putut ea aduce unor inimi înghețate?

Această sminteașă eră însă trecătoare, fără îndoială, fiindcă flăcăii odată hirotoniști, se răsbunau de toată pedeapsa monahicească, făcând femeilor, adică țării, copii voinici, fără ca pentru asta să se încrunte Cerul. Dovadă că unii din ei au suit scările măririi și sfințeniei până la scaunul aurit al mitropolitului.

In vremea asta, Anton primi porunca de a se duce la mănăstirea Dintr'un Lemn, pentru a învăță maicile de acolo meșteșugul cântecului bisericesc, aşă cum dânsul știă.

Mănăstirea numără unsprezece mirese cernite, cu viață încchinată Mântuitorului, unele abia copile, altele mai bătrâne sau bălnave.

Nu eră veselie aici. Priviri resemnate, trupuri ajunse băieștești, pași de umbre ferite de luminile deșarte ale vieții, pentru marea lumină de pe cruce, o suferință fără cuvinte tulburată de utrenie și vecernie, aceasta eră mănăstirea Dintr'un Lemn, unde Anton se ivi aducând cu dânsul svonul păcătoasei lumi de afară. Intâiu a fost panică.

Dar maica-starîță, Platonida, liniștî îndată chinovia, lămurind rostul noului sosît

și hotărînd chilia ei pentru găzduirea măsafirului.

Eră după utrenie. Călugărițele intrau și ieșeau repede, cu toată bucuria lor în mișcări, privind furiș chilia unde intrase un bărbat. Dormeâ. Toate ar fi vrut să-l vadă iar cele mai tinere, sub căutătura negricioasă a celor vârstnice, pregăteau gustarea de dimineață, atente și abia stăpânite, ca pentru o ne mai văzută vîtă.

In mijlocul acestei fierberi, ușa chiliei se deschise și se ivi cântărețul surâzând.

Anton Pann eră de o frumusețe severă, încăpătoată în ochi ca să amețească dintr-o dată. Nasul lui grec mărturisea o nobilă după care, cu greu s'ar fi presupus descendental unui cioban și al unei hangițe, iar nările dilatăte brusc ca și bărbia mult adusă, arătau energie și voință. Gura strânsă cu asprime prefăcută ce ascundea un hohot de râs, gata să se stârnească, și ochii mult măriți, de o liniște dulce, întregeau capul lui Anton Pann, lumesc și serafic totodată, aşa cum l-a văzut și Delavrancea.

Purtă părul lung pe spate și îngrijit, sub fesul său nelafel cu al nimănui. Dobândise o sănătate și o robusteță ce se cunoșteau din mișcare, din căutătură, din glas. Vor-

birea lui impede nu cunoșteă șovăiala, iar privirea și tremurul genelor arătau o nesfârșită desfătare lăuntrică, bogată în isvoare și dela minte și dela inimă.

Când vorbea, cercetă cu privirea pe origine, sprincenile în coadă de rândunică și tremurau deasupra, dar râsul nu-i schimonaosea gura, ca la prostii frumoși.

— Arhon dascăle Antonie, aceste maici și surori ce sunt aici, veghiate de mine, nu știu cântă nici rău, nici bine. Mare casnă vei avea până vor putea cântă «Cuvine-se cu adevărat să te fericim pre tine».

Maica Platonida rostă cuvintele acestea cu o compătimire drăgăstoasă în privire și apoi, către maicile și surorile adunate:

— Dumnealui arhon dascălul Antonie, e cu porunca Înalt Prea Sfințitului Episcop, trimis să ostenească cu voi, pentru cântarea ce trebuie cântată. Deacea toată ascultarea la ce spune, la ce arată, la ce cântă, și să nu dați cât de mic prilej de plângere mie, că toate canoanele sunt ale voastre, cum e mai rău.

Nimeni nu mai clipea, nimeni nu încerca să privească la maica stariță. Un cap doar, se ridică surâzând batjocoritor puțin și primă mustrarea aspră a Platonidei necruțătoare,

Sora astfel necuviincioasă, ce a cutezat să surâdă aproape în batjocură, era Ana.

Dar cometele, de orice fel ar fi ele, au coada lor. Anton Pann nu putea trece prin acest sfânt lăcaș, fără să tragă după el, o sumă de inimi cu dantelele lor călugărești, cu tot. Deaceea întâia grije a lui Anton, în zilele dela începutul șederii lui în monastire, fu să scormonească în trecutul fiecărei călugărițe, fie compătimind-o, fie ispitind-o, cu povestea isprăvilor lui.

XXVI

Intr'una din dimineți, o soră dădu buzna în chilia stareței, și îngână tremurând ca înfriguri;

— Iartă-mă, maică stareță, iartă-mă !

Inainte de a asculta ce anume trebuiă să ierte, Platonida se încruntă. Sora reluă :

— Iartă-mă ! Dar am văzut cu ochii mei, cum luncescă și am auzit pașii cum se depărtau ! Iartă-mă !

Stareța se neliniști deodată. Dar nu trebuiă să-și arate autoritatea slăbită. Strigă deci :

— Ci spune odată, ce-ai văzut și ce pași ai auzit !

Sora șueră cu spaimă și cu rușine:

— Stafia... maică stareță... dă, umblă o stafie prin monastire. E a doua noapte când o văd. M'am dus să iau apă pentru sora Pulcheria ce-i bolnavă în chilia mea — și în dreptul ușii mari a chileriului am văzut stafia... Iartă-mă maică! Iartă-mă...

Sora își făcă pentru a doua oară, cruce.
Acum se ridică și Platonida.

— Rău semn, pentru tine, că mintea ți se încurcă cu năluciri. Umbrele nu se arată decât surorilor ce sunt slabe în credința lor și acelora ce au ochi să vadă blestemățiile. Pot să umble cât vor stafiile, privirea surorei credincioase nu le vede și nici pașii blestemăți n'ajung în auzul deschis numai la glasul curat al îngerilor din vis.

Postul să-ți chinue inima și metaniile, (o sută) să-ți istovească trupul pentru ca să doarmă departe de drumul stafiilor. Du-te, soră săracă!

Sora săracă ieși să-și chinue inima și să-și istovească trupul în o sută de metanii. Platonida închise bine ușa chiliei și zâmbi pentru gândul ei:

— Ar trebui să fie mai băgător de seamă, dragul maichii, că-mi sperie oițele. Mai bine rămâne la mine până în zori, decât să iasă

la miezul nopții, bâjbâind prin noapte ca Ucigă-l Toaca...

Gândul n'apucă să se desfășure întreg — și altă soră s'arătă tot aşă de însărimântată. Pe urmă alta. Intr'un ceas se spovediră toate primindu-și canoanele, lăcrimând. Erau pe-dește ușurătoare de diavol: post, mătănii, veghe îndelungată până ploapele cad oste-nite ca păsările împușcate. Numai o soră, și încă cea mai mică, Ana, avu parte de un canon mai greu: să nu mai părăsească chilia vreme de opt zile, în care să nu înceteze rugăciunile decât după ce vorbele sfinte vor cădea în șoaptă și din șoaptă în tremur al buzelor, fără sunet. Cana cu apă răcoritoare să fie întotdeauna plină alături, fără să-și atingă gura de ea, și s'o privească mereu.

Canoanele acestea pot să pară crude și peste orice noimă celor ce nu se învrednicesc să-și răscumpere greșelile prin suferință, celor ce nu cunosc rânduiala mânăstirilor unde pedeapsa cât de aspră, se îndulcește către sfârșit, dela Dumnezeu venind ier-tare.

Ana purta diavolul în ea, fără să știe, și păcatul ei întrecea marginile.

Dacă maicile și surorile celelalte au mărtu-

risit numai trecerea mută a umbrei, Ana însă plânse în genunchiată că a auzit și cuvinte din gura stafiei către dânsa:

— Ssst ! Puică ! —

Blestemată vorbă.

Făpturile cernite se chinuiau pentru ierare. Mănăstirea toată închideă ușă suspin neîntrerupt, rugă și suferință ce spală sufletele ca apele munților.

Numai maica-stareță nu văzuse arătarea. Nici dascălul domnesc, Anton Pann. El își mărturisi chiar mirarea când auzi toate aceste întâmplări.

Zilele de canon trecuă. Maica-stareță vorbea acum mângâietor oîțelor:

— Ați văzut, maici și surori, cum stafia ce eră numai în mintea voastră tulburată de diavol, a pierit, cu voia Domnului? Asta e una din minunile Lui și e anume să-vârșită pentru ca să vedem puterile mari ale Cerului.

Minunea se săvârșise într'adevăr. Puterile Cerului sunt fără asemănare!..

Pierise stafia cu adevărat? Sunt îndoieți.

Oricum însă, trecerea ei chiar dac'ar fi fost iarăș văzută, n'ar mai fi însă imântat pe nimeni. Stafiile sperie câtă vreme nu

vorbesc, sau vorbesc un singur cuvânt, și pier, dar atunci când stafia amintește o persoană cunoscută, nu mai poate fi prilej de frică. Maica Platonida, de pildă, nu văzuse arătarea. N' o văzuse tocmai pentru că știă că pe acolo o să treacă, la ceasul cutare, către loțul cutare.

De ce să ieși înaintea unei stafii, când știi dinainte că trece?

Nenorocirea celorlalte maici și surori, asta fusese: nici una nu era înștiințată de treccerea umbrei.

Dac'ar fi fost, nici una nu se încumetă să-i iasă înainte — și liniștea mânăstirii n'ar fi suferit nici o sguduire.

Minunea însă rămâne minune și puterile cerului aceleași în vecii vecilor.

Zilele ce au urmat veniră mai veștede. În viața maicilor și a fantomei, se strecurase un element nou, care sărăceaște totdeauna plăcerile: Obișnuința.

Tot ce rămăsese mai frumos, se găsea foarte sus, în aer, în odihnă după meselor mânăstirești, în ridicarea domoală dela cină, în mersul negrăbit spre grădină, al maicilor și al sorei Ana, ce lunecau ușor cu privirea în iarbă, ca melcii.

Săturat de bunătățile păstrate lui în

mânăstirea umilă, ca niște faguri într'o scorbură, Anton se umplea de dorul Anei, ca de o apă ușoară și sufletul îi tremură vorbindu-i.

Fata, adusă pesemne mereu înspre cele necunoscute, auzise numai odată oftatul maicei Pulcheria în brațele bărbatului; dar maica Pulcheria, nu știă despre toate suratele ei ceeace această fată de șaisprezece ani putuse să surprindă și să afle.

Mai veneau, dimineața, maicile să se plângă de trecerea umbrei, dar mai rar.

Din ce în ce mai rar.

Din ce în ce mai puține.

Pe măsură ce sfintele mirese făceau cunoștință apropiată cu umbra, spaima disparea.

Se isprăviseră cele opt zile de canon ale surorei pedepsite.

Dar chilia era goală; poate se săvârșise o minune, poate fugise.

Nici dascălul Anton Pann nu se mai arăta la 7 dimineața, ca în toate zilele.

Nici umbra nu mai luneca noaptea, lângă ziduri.

Mânăstirea rămăsese mai pustie ca înainte și în sufletele dinăuntru un alean mai mult.

XXVII

Luniță luminătoare
Si stele strălucitoare
Luminați mai cu tărie
Scumpa mea călătorie
Dați lumină încocată
Prin cărarea luminată
Să văd drumul de-a mă duce
La iubita mea cea dulce
Care tristă și deșteaptă
Cu dor mare mă aşteaptă...

Implorația către firmament având efect.
S'a luminat cărarea ce ducea la chilia
șurorii pedepsite — și s'a deschis un drum
prin noapte, spre Câmpulung și mai departe.

Anton nu s'ar fi hotărît cu atâta grabă
pentru o aventură de proporții uriașe, începută cu o răpire urmată de fugă, dacă demersurile lui de-a obține binecuvântarea oficială n'ar fi fost respinse. Abia atunci când se convinse că toate stăruințele nu vor folosi la nimic, împotrivirea stareței rămânând aceeașă, Anton gândì să-și cucerească iubita, fără să mai ceară învoiearea cuivâ.

«Aolică, d'aolică
Mult mi-e ibovnica mică,
Aș lăsa-o de-ar mai crește
Dar dorul mă prididește».

Ceeace-i cu totul de mirare în viața lui Anton Pann este fermitatea cu care el știa

să vrea, energia care-i întovărășeă blândețea și îndemânarea lui, în toate cele neîncercate. În mănăstire sufletul lui atât de adânc creștin, nu a avut nici o clipă remușcări pentru felul în care el aduceă «iubirea în casa Domnului»...

Dinpotrivă. Vorba și faptele lui semănau speranțe în inimile surorilor retrase din lume, într'un paradis unde fericirea făcea de veghe, cu rândul, câte o noapte la ușa fiecăreia. Și omenește judecând, sunt îndreptățiri să credem că fiecare smerită călugăriță aşteptă din zi în zi să fie furată și dusă din nou în ispită. O învoială mută se legase între ele, iubind bărbatul ce le învăță să cânte frumos, dar și o teamă a uneia față de alta, ca nu cumva Anton să se incline, și să uite șirul chiliilor dealungul nopților săptămânii. O bubă sau o simplă roșată ieșită pe obrazul uneia, eră primită cu bucurie ascunsă de celelalte.

Hotărîrea lui Anton de a răpi mai iute pe Ana, apare astfel foarte bine chibzuită. Discordia bântuiă surd printre femeile acelea rămase femei.

Starița Platonida își schimbă cu totul cuvíoasa ei față în ziua în care găsi, printre cărțile din chilia Anei, această lamentație

în versuri care arată nu numai o înaltă temperatură bărbătească, ci și un nume de fată bine ascuns în acrostich:

Ah, uă păsărică
mult odihna-mi strică,
tot pricini îmi face,
Nu mă lasă'n pace.

Nu știu ce gând are
Cu-ast'a ei urmare,
că prea îmi arată
fața 'namorată.

Ivindu-se vine
aproape de mine,
Și îmi ciripește
de mă'nnebunește.

Când s'o apuc zboară;
când stau se coboară:
nici va să se ducă
nici nu se apucă.

Astă păsărică,
ce liniștea-mi strică,
altfel nu se prinde
decât laț a-i tinde...

Liniștea poetului începe acum să fie stricată în timpul nopții de țipetele păsăricii care mănâncă bătaie. Încă un binecuvântat motiv de fugă.

N'a fost nici o înțelegere între sora tristă și Anton. Acesta i-a adus dela Romnicul Vâlcii haine bărbătești, și vreme de o

săptămână a așteptat-o să i le dea. Pe un zid al chiliei ei, o mâna scrisese cu plaivasul, un dor și o jinduire curată:

Inimioară suspinoasă,
Nu-ș când te-oiu vedeă voioasă.

... Dar mâna fetei ștersese cu grijă cântecul...

Călugărițele se feresc de vorbe despre trupul lor, și canoanele blestemă florile grădinei ce nu sunt îngăduite decât la moarte. Ce-i putea da Anei, altceva decât cântece?

Când se întâlneau în livada mănăstirii cu ea, o adâncă iubire îl tulbură. Niciodată o sărutase vreodată.

- Iți place, soră, lumea mireană?
- Imi place, cinstite bădie...
- Atunci de ce ai plecat, soră, deacă?
- Aș fi stat eu mult și bine, dacă aș fi avut ce păzi...
- Ești de mult în mănăstire?
- De opt ani... Dar mai am un frate gemen și nu-i știu de urmă. Umblă prin lume gol ca o cireașă... și mult mi-i dorul întreg după el...
- Nu-ți e teamă în lume, soră Ana?
- Păcatul e peste tot, dascăle. Ca și Iosef din Cupertino, eu cunosc pe omul păcătos,

cum și păcatul lui, din depărtare, după miroș...

Se despărțiră. În chiar noaptea zilci aceleia, a pătruns în chiliile fetei. Ana speriată îi căzută în brațe, fără un cuvânt, fără un țipăt, caldă, cum se ridicase din patul ei tare, și socotind nefolosităre orice rugăminți abia putut susține:

— Trage zăvorul... zăvorul... Doamne... Doamne... deacă să sfârșească cu mine...

Se împiedică în vorbe ca în niște scaune.

A durat mult amețeala lui Anton, care nu cutează să o sperie cu hotărîrea ce luase. Ana adormea acum din nou cu pletele desfăcute, cu picioarele strânse, suflând repede, aprinsă. Și nici n'a simțit poate, cum două brațe au apucat-o vânjos și au scos-o sub stele afară, într-o fugă cum numai spaimă și moartea săvârșesc.

* * *

Goarna cocoșilor i-a prins departe pe fugari. Un om cu fes negru și vechiu pe cap, cu bucle de păr pe tâmpale, îmbrăcat în suțană călugărească, merge în jos cu un Tânăr bălaiu, în haine negre prea largi. S-au deșteptat pădurile și s'aude svon de apă

sau de frunze ce-și spun bună dimineața.
Cucul se îngână cu pupăza:

«și cântă la cei voinici
cari-or mai vără pe-aici».

Băiatul e foarte guraliv. El ține hangul drumețului ce pare fermecat și ascultă numai.

— Sufletul meu, trebuie să ne gândim să-ți alegi un nume bărbătesc. Nu-ți mai pot spune Ana, în auzul oamenilor, când porți asemenea străe...

Băiatul îi aruncă o privire în care eră numai râs. Un cuc cântă pe o răsură aşă de aproape că i se puteau număra penele aripei. Soarele urcă roșu, și spre el, chiar dela piciorul drumeților, se înălțau ciocârlii, ca niște mingii de sunet. Întâlnneau pe drumul acela dogorit și neumblat, tăuni negri ridicăți pe labele din spate, ce-și rostogoleau la sute de metri, ca niște lucrători, bulgării lor de baligă amestecată, plăsmuită pe mărimea merelor; furnici negre ce târau, câte șase, prin nisip, cadavrul unui fluture de seară, cu aripile ca bruma strugurelui; roiuri noi pornite să-și găsească știubeie; sau în câte un pat de iarbă, șarpele lunei Maiu, adormit de o parte ca într'un Eden zugrăvit în biserică.

Și chibzuind bine Anton, foarte bucuros de fața aceasta a lumii, a dat Anei numele de Teudor, adică Darul lui Dumnezeu, ce în slavonește se spune Bogdan.

Când soarele privea de sus toată fața pământului, Teudor obosit a tras la umbră și a desfăcut traista cu bunătăți de cari se îngrijise Anton. S-au ospătat amândoi, și Teudor a început să cânte. Era acolo atâtă liniște, încât stingea cântecul, și-l întristă.

Anton Pann ascultă jalea fetei, nepotrivită dar sinceră și adâncă.

* * *

Cronstad! Cetatea strânsă între dealuri sub paza celor șapte sate, se desvăluie dinineața, sub ochii umezi de călătorie, oboșeală și dragoste, ai fugarilor.

Biserica Neagră stăruia printre oameni, amintire zidită în plin oraș, întunecată ca o cazarmă de îngeri, sau ca o închisoare pentru sfinții osândiți de procurorii cerului.

Ii plăcea lui Anton cetatea în care numai paznicii, ofițerii și judecătorii vorbeau ungurește, iar meșteșugarii o românească pasărată cu patimă și teamă, în biserici, școli și cântece de leagăn. Marchitani sași, cu

părul roșcat și pielea ținută îngrijit, veniți din burgurile împăratești ale Prusiei și Sileziei, stăpâneau bună parte a locului, după drepturi mari ce le fuseseră date înainte vreme.

După ce întâiul somn în odaia mare a hanului, se sfârși, zarea de idilă se întunecă: n'aveau bani pentru o sedere mai lungă într'un oraș străin.

Anton simți o mâhnire ce-i slăbea voioșia și-i moleșea gândul. Se simțea greu răspunzător pentru viața primejduită și nesigură în care trăsesese după dânsul, făptura ce zâmbea în somn alături, cu părul căzut în valuri pe hainele băieșteți.

Fata adormită ca în unele pânze migălos închipuite, amintea un copil din cor sau un paj, văzut undeva sau gândit numai.

Dar dormea alături, și la ceasul apropiat al deșteptării va cere un pahar cu lapte, și mâine la fel.

In toate zilele la fel.

Iubita, oricât de frumos ar dormi și oricât ar aduce aminte pajul dintr'o pânză văzută, trebuie să bea un pahar cu lapte în fiecare dimineață.

In toate diminețile vietii...

Sentimentul răspunderii, străin lui până

atunci, încolțit cu otrava neliniștită, și-l săli să se gândească rece la cele ce vor urmă.

Clopote răsunări apropiat. Se scutură o nostalgie dulce peste cetatea deșteptată și peste hanul unde se aflau. Flori cădeau din clopote, mustrând și chemând, peste capul lui Anton pustiuț de încercările fără preț ale cărnii. Un alt clopot, cel din Slivinul copilăriei, până atunci oprit ori întrerupt în el, răspundează tăcut glasurilor de metal scuturate de îngerii clopotari. O pajiște ascunsă cu ierburi înalte pentru păsări și capre, o clipă năpădită de viermăria simțurilor ridicate sus, se liberă pentru nemurire.

Dar clopotele se stinseră, îngerii clopotari se retraseră osteneți, și clopotul din el, o clipă deșteptat, nu mai avea cui răspunde. Ana dormea cu sănii amenințători, înainte. Părul, atârnat ca funiile de mătase, oricât ai trage de el, nici un sunet de clopot nu s-ar stârnii de sub fruntea Anei. Pajiștea zălogită caprelor și pasărilor sfinte, fu iarăș cotropită de furnicile otrăvite — viermăria blestemată a poftelor...

Așadar, iarăș chinul răspunderilor: pâinea cea de toate zilele și paharul cu lapte pentru iubita răpită. Așadar nu e adevărat că din cer pică hrana credincioșilor lui Dumne-

zeu, și că pasările lasă din ciocul lor fructe răcoritoare celor ce suferă pentru iubire. Nu e adevărat că postul ucide diavolul, ci mai curând îl cheamă să iscodească împrejurimile și să aducă plocon celor ce-l blestemă și se feresc de el.

Iată ușa se deschide fără sgomot, somnul Anei se adâncește, el amețit calcă în stradă ușor, în arșița de după masă, și trist alunecă întins ca prin apă, spre oriunde. «Să-ți fie foame e ceva mai trist decât un cântec bisericesc», gândește cl. «E destul de rău, dacă n'ai al tău»... dela un colț răsare o fată, care stă în loc și-l privește. Fața lui s'a schimbat, par că ar fi primit palme și sărutări, deodată. Cu foamea și cu durerea pentru Ana, în inimă, cu zâmbetul răsărit ca o iarbă într'o gheată veche, iată-l oprit năuc... Abia acum observă că e cu săpunul în mână, că foamea și gândurile l-au prins tocmai când dădeă să se spele. Ochii fetei îl dogoresc ca doi sori deodată, ca două zile de vară fără noapte între ele, luminoși și deschiși, cum în Valahia nu-s. Ce să facă el cu zâmbetul început? Ce să facă el cu mâinile cari s'au mișcat cu țintă precisă, par că să facă ceva? Si cum se răzimase de un gard, zărește în curte un porc râmător. A

uitat tot. Fata se uită și ascultă. Gluma lui, care nu-l părăsește nici la măhnire, abia nimerește cuvintele:

— Săriți, oameni buni, de țineți porcul de coadă, că intră sub pământ și nu-l mai pupați...

Fata a pierit fără să râdă, și el s'a întors.

Când s'au întâmplat toate astea?... Stă în mijlocul odăii și Ana la geam, râde subțire pe o rază ce deabia pătrunde printre gratile de lemn, înspre el.

Anton simte cum foamea iubitei crește pregătind leșinul, dar o foame mucenică, fără cuvinte și răsvrătiri.

Simte și nu poate opri foamea, cum nu poți opri apele ajunse până la buzele osânditului, din pricina picioarelor legate ce-l împiedică să alerge.

Nici el nu poate alergă să aducă pâinea mântuitoare, pâinea ce se pierde în depărătări de ne ajuns, tocmai la mănăstirea Dintr'un Lemn.

Ana nu spune nimic, dar tăcerea cere. Tăcerea și surâsul ce țin loc cuvintelor păstrate cu grijă, să nu facă rău dacă s'ar rosti, dor.

Dor și ard fierbinte, ca un biciu de argint plimbat repede pe obraz. «Ar fi mai bine

să vorbească» se gândî Anton, dar după o secundă își răspunse: «chiar dacă vorbi nu s’ar petrece minune, și de-ale gurii nu s’ar arătă de nicăieri».

Cineva urcă scările, fără grabă. O slugă. Ce-o fi vrând?

— Veniți, dacă vi-e plăcere de mâncat pentru amiază. E pus ce trebuie și domnul hangiu vă așteaptă să veniți... Iubiții se priviră și amândoi priviră sluga neroadă, dându-i însă răspuns:

— Iată, chiar acum suntem acolo.

Fraza se desfășură aproape melodios, ca un cor voios, dar mic. Si se duseră la masă.

Hangiul avea musafiri: părintele Andrei dela biserică ortodoxă «Sf. Nicolae», și un psalt foarte mâncăcios și flescar.

Părintele Andrei privi perechea și ascultă prezentările, cu un surîs:

— Anton Pann, dascăl din regat, și frațele dumisale...

— Să fie sănătoși... Si să ne povestească ce știu de-acasă, că ne place a ascultă asta.

Anton isbutî să cucerească, cu vorbă aleasă și căldură, pe ascultători. Timp de un ceas făcù un raport strălucit asupra înțâmplărilor din urmă, oprindu-se mai ales (și oprind răsuflarea tuturor) la răscoala lui

Tudor și la sfârșitul ei jalnic. Moartea eroului stârnî lacrimi admirative — și Anton nu pierdù această elipă prielnică pentru a obține ceeace doreà.

Ceeace trebuià să obțină fără întârziere.

— «Și după ce l-au tăiat (mâinile schițară fapta) se pornì prigoana împotriva celor ce luptaseră în oastea lui. (Gest scurt de călău: harșt! harșt!). Cădeau capetele, fără număr unu, două și aşà mai departe.... Mulți fugiră. Eu cu frate-meu, ce-l vedetì încă speriat, trecurăm munții. (Ana era într'adevăr speriată de teama de a nu fi descoperită sub hainele ei băiețești). Acum, numai Dumnezeu știe ce ne-om face. (Anton și Ana priviră pios în sus...).

Părintele Andrei se ridică mișcat, pentru îmbrățișare, și nu întârziè să-i liniștească.

— Apoi, n'aveți grijă, dragii noștri. Că un loc la strană e oricând pentru cei năpăstuiți pentru dreptate — și oricând un loc la masa noastră.

Bătălia era câștigată: Ana va aveà în fiecare dimineață paharul cu lapte.

Chiar de a doua zi la biserică din Scheiu cu hramul Sfântului Nicolae, se înfățișă psaltul Anton Pann și un glas nou în cor: Ana.

XXVIII

Durerile morale prin care Anton a trecut după moartea lui Tudor Vladimirescu nu pot fi închipuite. Mâhnirea lui s'a stins început, ca la toți oamenii buni, dar, un timp, dascălul s'a învinovățit de pieirea eroului gorjean numai pentru că într-o seară de sfat, când Tudor a mărturisit că vreă să se ducă la conferința dela Laibach cu durerile românești pe hârtie, Anton l-a oprit și l-a potolit, arătându-i primejdiile.

Pentru cei ce văd însă revoluția lui Tudor în perspectivele reușitei ei, îndrăsneala sub-prefectului dela Cloșani apare bine inspirată.

* * *

Lumea bâzâie de patimi. Zăbranicul cernit al morții lui s'a ridicat curând de pe inimile toate. Popoarele tinere, ca și copii, nu țin mult la amintiri. Apoi aflându-se în țară de unele încurcături ale eroului cu femeile, cei ce aveau mustrări pentru el s'au resemnat întocmai ca acele mame cari umblând prin sertarele șunui iubit fiu răpus, găsesc între altele un medicament rușinos de care nu știau că s'ar fi folosit.

Anton Pann se găseà bâtrân la treizeci și cinci de ani și nemulțumit de viața scursă până atunci. Iși repetà într'una că oricât de frumoasă ar fi meseria de-a cântà în strană în loc de a-ți mânjì mâinile în meșteșuguri de rând, e prea puțin pentru a rămâne semn pe unde ai trecut. O mâncărime la început dulce, ajunsă, acum supărătoare, rodeà în el încet, jumătate ispită, jumătate renunțare: gloria. Se simteà das-călul neînsemnat al bisericii Sf. Necolai din Scheiu, chemat și împins năprasnic din urmă către o faptă ce trebuià să-i ceară munca și patima vieții întregi.

Pentru Ana mai păstrà o recunoștință suavă, înflorită în reculegerea celor dintâi clipe ce au trecut după ce flacările nesocotite se retrăseseră. Ardeà acum o lumină netedă, măsurată și liniștită, cum rămâne un buștean singur în brațele focului când cadrul incendiat și-a stins flacările întinse. «Sunt un bâtrân de aproape patruzeci de ani și îmi îngădui să cotropesc viața unei fete de opt-sprezece. E destul de rău pentru stârvul meu ce dă să se îngraše. Huo, stârvule! Se chinuià într'adins cu amenințarea acestei bâtrâneți, pentru a se puteà hotărî la toate câte gândise, din care nu făcuse încă aproape

nimic. Lucră acum. La făpturile bântuite de simțuri tari, mai tari decât gândurile lor — munca e ca și iubirea, o deslănțuire neîntreruptă, încrucișată, dar oprită deodată.

Nu se culcă decât în zori, după ce-și rânduiă hârtiile risipite prin odaie, hotărându-se să nu lase nimic neisprăvit. Chiar în Brașov dădut la iveală o compoziție prelucrată a unei încercări mai vechi, aproape copilărești: «Doamne miluește», cântat pe vremuri în rusește cu soprani armonie eclesiastice din Chișinău. Ceeace-l frământă acum și n'avea să fie sfârșit decât peste doi ani, la 1830, — «Versurile muzicești ce se cântă la nașterea Mântuitorului nostru Isus Hristos», se lămurea în capul lui liberat de celealte griji, și melodia se alătură firesc cuvintelor — în veghea târzie a frunții, între bucoavne și cerneluri.

Stăruința asta ce-ar fi isbutit să-l mulțumească în cele din urmă, nu ținu însă prea mult. Teudor, fratele lui Anton Pann, cel mai atrăgător cap din corul bisericii, se simțea rău.

Ana rodise cu păcatul cel lumesc. Era nevoie de sfatul doctorilor, neîntârziat, și din asta se putea arăta pierzarea. Nici vreme lungă de gândit nu putea trece. Doctorul

sas, zâmbi atent și binevoitor examinând această «fräulein» mai mult înfricoșată de noua ei schimbare decât de boala, destul de îngrijorătoare, a fetelor ce se simt întâia dată femei.

Din ziua în care doctorul cunoșcă taina frumosului Teudor, Anton avu mari neliniști. Nu-și mai lăsă nici o clipă tovarășa în singularitate. Pare-se că întâia dată își dădea seama că are acasă o nevastă ce trebuie păzită.

Și Duminica se apropiă. În strană se cereă glasul subțire al Anei, bine prețuit de credincioșii bisericii din Scheiu, încă dela întâia ei cântare. Pe de altă parte, adevărat este că toți fricoșii sunt firi imaginative: Anton era spăimântat numai gândind că doctorul n'a păstrat această mică taină de pe urma căreia putea și dascălul, alături de Teudor, să bea dimineața un pahar cu lapte, firește al lui numai pe jumătate umplut și fără smântână, dar cu inimă bucuroasă și cu o curată prefăcătorie, arătând că e sătul și de atât.

I se pareă că tot Brașovul șoptește: «băiatul din strană e muierea dascălului». De aceea înainte de a se scurge vara toată a anului 1828, Anton care pribegise încă de

mic copil, luă, cu iubita lui, calea munților, într'un revărsat de zori, zicând că «un ceas al dimineții plătește cât trei după prânz». Duceă în spinare o legătură plină de haine și hârtii scrise de el, printre cari acele «Poesii deosebite sau cântece de lume» cari la 1831 aveau să apară însotite de o precuvântare modestă... «de multă vreme avându-le manuscrise, unele adunate dela alții, altele chiar de mine compuse».

— «Să te blesteme cineva să umbli ca banul din mâna 'n mâna!», spuneă el cu amăriune, adunând pentru Ana un pumn de smeuri. Toate mi-au stat împotrivă. Sunt vinovat că am poftit bunătățile pământului. Sunt vinovat că în loc să-mi trec viața sărind garduri, am ales o fată pe gustul meu și am fugit în lume s'o pot iubi... Sunt vinovat că sunt drept și-mi râd de nevoile lumii, vinovat că în loc să mă fac zaraf, cânt în Casa Domnului, și dreg cântecile stricate...».

Și-și amintează vorba colonelului rus auzită în copilărie: «Da, e bine să fii și cărturar...».

— Cât am îmbătrânit!... Ei, copile, vezi că e pricina, că nu știi pe unde se udă găina!... Nu te pricepi să împărți un pai la doi boi! Dar se liniști gândind: Todeauna desfă-

tarea are soră întristarea... Dacă nu te sături mâncând, dar lingând niciodată, deci, mai bine mândru și pribegie sărac! Săracul, mândru se uită la ceilalți ca la niște muște... Până îi ia cineva musca dela nas!» (zise apoi râzând singur). «Il întrebi: de ce-ți curg mucii? — De iarnă! — Ei, lasă că te știu și de astă vară». Așă am fost eu totdeauna vara, iarna, lesne cântător, și fără nici o lacrimă. O fi plâns mama și pentru mine!

— Hai, că ai cules destulă smeură, îi strigă Ana...

Abia acum băgă de seamă că tot ce strângă, îi alunecă jos. Privind frumusețea de mărgelă roșii și dulci dela picioarele lui, ieși înținzând mâna plină înspre Ana...

După dejunul frugal își umplu pumnul de apă și-i dădu să bea. Fata săturată, râdeă.

Umblără două zile și două nopți în sir prin munți și tot într'un răsărit de soare, au ieșit în lumină, odihnind în somn pe iarbă câteva ceasuri. Părăsind bolta verde de lună și de foi a Carpaților, inima lui săngerată cântă cu glas înalt în versuri simple și tari, fără să știe că plăsmuește una dintre cele mai frumoase capod'opere de lirică românească înainte de Eminescu, jalea lui,

ce aduceă a moarte și răsună cu tonuri
panteiste, în firea lui veselă.

•Munților fiți mărturii
Că prin voi călătorii
Cu sufletul plin de dor
Și inima de dogor.

Păduri, copaci înfrunziți
Și voi mărturii să-mi fiți
Cu ce chin și cu ce foc
Am trecut prin acest loc.

Râuri, ape mari și mici,
Ce v' am trecut pân'aici,
Nu uități cu ce nevoi
Am băut apa din voi.

Mierlițe, privighetori,
Pasări dulci glăsulatori
Cântați și voi acest vers
Al truditului meu mers...

XXIX

Trezie amarnică.

Cu ce intrase Anton Pann în București?
Cu cele două broșuri, una tipărită și alta
în manuscris — cu amintiri bine întreținute
în inimă și în cap, cu speranțe puține și
slabe. Mai aduceă, firește, pe Ana. Nu tre-
buie uitată, cum nici Anton n'o uitase. Tre-
buie iubită cum și Anton o iubiă. Mult.

Cu toate puterile lui strânse, ca înainte de moarte.

Mizeria nu întreține legături liniștite între ibovnici. Ea depărtează sau apropie cu totul.

Ana trebuiă întrebătă însă dacă îi place să se stingă în iubire și sărăcie, cum ar trebui întrebați soldații dacă vor să moară pentru a fi eroi, sau preferă să trăiască pentru a fi oameni cum se cade. Ana, fi-va ea de o părere cu iubitul că un sărut ține loc unui dejun, iar o îmbrățișare satură cât un banchet? S'o întrebe, deci:

— Anișoară, ai tu încă puteri de a rămâne cu mine, ce sunt un netrebnic, trăitor ca pasarea fără simbrie? Altfel, eu mă rog pentru iertare și lui Dumnezeu și Ție, deopotrivă: v' am răpit unul altuia, fără să pot ce poate El, care dă mâncare la vreme, dacă te rogi și-i înduri canoanele...

Răspunsurile, la acest fel de întrebări sunt foarte deosebite. Unele iubite nu întârzie să fie rele fără măsură: «N'am să-mi trec vieața cu un calic; rămâi cu bine»...

Altele se grăbesc să fie batjocoritoare: «dragostea ta, scumpule, e pentru fetițele din cer, ce nu vor mâncare...». Câte una răspunde: «iubirea noastră mai are ea nevoie de ceva?...».

Ana însă, spuse:

— De ce, Antoane, am rupe din dragoste pentru a da suferinții, când mai de grabă ar fi să murim pentru a intră în raiu, unde pătrund cei ce au iubit mult... Ori acolo, numai grija măruntă a zilelor nu e, dovedă că nu s'a auzit înger mort de foame sau de frig...

Nu poate fi rău un asemenea răspuns, suspinat de o copilă, dar înțelepciunea teologică a Anei, dispusă să primească îndată raiul, nu poate aprinde pe Anton. El mai spusesese într'un prilej, că își păstrează retragerea în celaltă grădină a Domnului pentru atunci când va fi chemat, spre a nu lăsă să se credă că s'a grăbit...

Ghenarie Protopsaltul, le cântă deci în prima Duminică «Isaiia dănuște».

* * *

Anton Pann avea o idee pe zi, porția lui rânduită de Dumnezeu, din care nu ieșiă pentru nimic în lume. Chibzuiă îndelung. Intrase într'al treizeci și saselea an al vieții cu capul plin de învățături «de prin lume adunate». Văzuse incendii și războaie, cunoșteau, după atâta băjenie, căile și munții,

în pădure deosebeا după cântec și sbor cele mai neauzite pasări ce-și desfac trilul ca o coadă de pene paradiziace. Știا cum se culcă iarba în timpul nopții ca să prindă rouă, cum se sting pe rând stelele, unde dorm melcii și coropișnițele, unde se iubesc fluturii. Văzuse, prin lanuri, pe spicile grâului, gândaci îmbrățișându-se și încălecându-se pasionat și ritmic «ca omul», văzuse cum se mângâie paianjenii și cum se cască pofticos caliciul florilor bogate în ovare, și-și ziceا:

— Toate astea se întâmplă negreșit mereu, fie că oamenii se crestează între ei, fie că părjolesc țara. Asemenea lor să fiu! Trebuie să înapoiez lumii inima ce port, ca să nu se spună despre mine:

«I-l mănâncă într'o parte și scarpină 'n altă parte».

Că prostul e ca orbul când dă de părete, tocmai aici socotește că lumea se isprăvește! Sau ca cel ce 'ntreabă: Cine mi-a umplut ismenele? Si cine mi-a luat banul din gură?...

Reflectând aşa pe scurt la tot trecutul său, dându-și seama că față de viitorime e un lucru de nimica faptul că i s'a retras slujba de dascăl de cântare la Râmnic, și că l-a căutat stăpânirea, prin bătaie de tobe,

la Govora, după fuga lui cu Ana la Brașov, hotărî la această vârstă să se ostenească mai mult cu cele cărturărești. Că gloata e nemernică și nesimțitoare, dar el e pus pe lume să facă mare curățenie și-i dat scriitorului «a potrivî miroșul trandafirului cu putoarea porcului».

Toate suferințele lui trecute se schimbară în idei.

— De ce să las peana, părinte Dionisie, spunea el în treacăt marelui cărturar fanariot Dionisie Fotino, pe care-l nimerise de curând în casa lui Dînicu Filipescu, învățând pe fiili acestuia, Grigore și Niculae, «Istoria tis Dakias». Tot cocoșul pe gunoiul lui cântă.

— Am auzit despre isprăvile d-tale, dascăle, făcù Dionisie. Și am cetit chiar deunăzi, «Cântările liturgice» și «Versurile muzicești» ce ai scris. Nu pricep însă cum din gură una zici, și cu fapta alta faci. Să știi, dascăle: nu face niciodată un lucru după care să fii dator a-ți cere iertare.

— Prea cinstite serdare, nu știu ce vei fi știind domniata despre mine, dar știu ce știu eu: că multă minciună a crescut pe urmele mele și cuvântul e ca vântul: nu se ajunge nici cu ogarul, nici cu armăsarul. Nu toți oamenii au destulă minte ca să spună și

altora, că mintea de-ar crește pe toate cărările, ar paște-o și măgarii. Dar eu nu mă sinchisesc de palavrele prostimii. Dacă îmi spune cineva: «Unul în dos te-a înjurat» râd și răspund: «În lipsa mea putea să mă și bată».

Cât despre «una zic și alta fac», cinstit serdare, socotesc că nu e nici un păcat să dau trupului ceeace-mi cere, dar nici să opresc capul de a gândi cum îi place lui Dumnezeu. La mine fiecare mădular în parte, face ce vrea.

Felul acesta de a gândi, desfătă mult pe învățatul Dionisie Fotino. Venind mai târziu mitropolit al Ungro-Vlahiei, Dionisie întări pe Anton Pann în slujba de «dascăl de muzică al școlii naționale din București».

— Iată ziua mare pentru care m'am născut! își zicea Anton.

Și venindu-i în minte luminoasa evanghelie a lui Ioan ce se cetește în dimineața primei zile de Paști: «Fiind seară în ziua aceea, într'una din Sâmbete», Anton gândi să-și încchine toată munca și mintea muzicei bisericesti.

¶, Iși măsură timpul tinereții scurs în urmă ca un drum de lună, și într'una din nopti, se afundă în cetirea cronicilor aceluia călugăr rus, Nestor, care în veacul al doisprezecelea

povesteă isbânda creștinismului ortodox în Rusia.

Astfel află el că Prințul Kievului, Vladimir, trimisese pe cei mai luminați căturari la Evrei, la Latini și la Greci, pentru a căută unde religia să a plăsmuit din mai multă frumusețe. Și întorcându-se acei căturari au spus prințului păgân că judaismul și creștinismul latin sunt cu mult mai prejos, în strălucire și bogătie, decât creștinismul bizantin. Vladimir se boteză deci creștinește și începù cele mai aspre urmăriri împotriva clericilor apuseni cari cutreerau Rusia...

— E din deșertăciune pornită alegerea prințului, gândeà Anton, dar neîndoios, e cea mai bună. Ceeace face ca biserică ortodoxă să pară bătrână, este vechimea textelor, și amestecul lor de către nepricepuții fără școală...

Așà se hotărî Anton să scrie și să transcrie o sumă de tropare, liturghii și rugăciuni.

• Sărăcia de suflet a multora a putut categorisi printre autorii ușori pe acest mare Anton Pann, care doar ca să-și aline mâhnirile, a tălmăcit acele «povești bufone și de râs» din marele rezervor de pilde orientale unde Nastratin se numește Nasr'Eddin, și e frate bun cu Păcală.

XXX

Anul 1831 a adus în țară molimi de ciumă, de holeră și mai ales de vărsat. Căimăcămiile lui Ștefan Vogoride și Costache Negri, cum și cei șase ani de domnie ai lui Grigore Ghica, nedemn urmaș al unchiului său dragomanul ucis de turci, lăsaseră țara în sărăcie. Ioniță Sandu Sturza nu putuse îndreptă nimic. Războiul rusou-turc, încheiat printr'un tratat rău făcut, la Adrianopole, aduse țării cam prin luna Maiu o locotenentă rusească, prezidată întâiu de generalul Palin, apoi de contele Pavel Kisseeleff. Acesta își atrase admirarea lui Anton Pann numai prin îndemnul la pace cu care a intrat în București. Cărturarul în acest an al treizeci și șaptelea, înțelegea, că războaele toate trebuesc făcute după pildele Mântuitorului, adică numai cu ținta de a răspândi cu sabia, fie chiar prin silă, orânduiala pe acolo pe unde nu e. Regulamentul Organic era aplicat de un om cu minte bogată. Kisseeleff stinse molimele, aducând pentru prima oară în țară vaccinul preventiv, clădi în linii frumoase portul Brăilei, și organiză o poliție civilă, căci zicea el, «țara unde există un singur cetățean care să se teamă a rămâne singur, e o țară slabă».

In prelegerile sale ținute elevilor, Anton Pann propovăduia «înima intelligentă» de care vorbește Sfânta Scriptură.

— «Lupta nu e bună la nimic. Nu luptați contra răului, ci faceți binele».

Și dacă vreun elev se ridică și-l întrebă:

— Oare nu e nici o frumusețe în luptă?... El răspundeă:

— Toate cele ce duc către moarte rămân și bune și frumoase.

Kisseleff tocmai desființase pedeapsa cu moarte:

— Deaci încă dinainte ne putem îngrijii cu oricâtă cheltuială capul, glumea Anton cu elevii. Nici o primejdie nu-l pândește.

Observând el că singura judecată a poporului este scoasă din proverbe, plănuiră să facă o carte de înțelepciuni mincinoase, pe de o parte fiindu-i plăcute, pe de alta, fiindcă vedea în aceste proverbe o filozofie şireată și plină de contraziceri.

Că spunea el:

— Bine, bine, «paza bună trece primejdia rea», dar «de ce te temi, nu scapi», ceeace-i tocmai dimpotrivă. Și «ziua bună de dimineață se cunoaște», însă «toamna se numără bobocii», ceeace-i iarăș pe dos decât ce am spus întâiu.

Cunoaștem oamenii după idealurile lor. Anton Pann, înțeles sub unghiul acesta, se arată altul decât cel cunoscut până azi.

«In anii cruzimii mele, de-ar fi fost școli ca acum, și de învățam vreo limbă din cele lăudate, nu eră să mă joc cu astfel de treburi mici, ci eră să traduc osebite cărți cari să mă folosească și pe mine și pe alții. Eu mă mulțumesc că am putut face și atât în ceasurile mele vacante, decât să le petrec nemica făcând.

Eu altele n'am învățat decât, din mică copilăria mea, mi-am bătut capul ca să ajung desăvârșit, în meșteșugul muzicei bisericesti, în care am și izbutit. După ce am învățat canoanele și ortografia acestui meșteșug, n'am zăbovit a română și a lucră pe note cărțile cele mai trebuincioase cari sunt *Anastasimarul* serdarului Dionisie Fotino, *Doxasticarul*, dimpreună cu *Triodul* și *Penticostarul*, *Heruvico-Kinonicarul*, *Katavasierul* și altele multe, care nedându-mi mâna să le tipăresc, sed la fundul lăzii de vreo douăzeci de ani.

Iar după ce am isprăvit cărțile de mai sus numite, și văzând că osteneala îmi stă zadarnică, m'amt apucat a adună și a face câte o carte din cele politicești încet, încet,

învățându-mă singur, una ca să-mi treacă de urît, și al doilea socotind ca să trăesc, precum am și tipărit întâiu, Calendarul lui Bonifatie Setosul, al doilea Cântările de Stea, al treilea Cântecele de lume, al patrulea Îndreptătorul Bețivilor, al cincilea Hristoitia, al șaselea *Erotocritul*, și al șaptelea aceste Fabule și istorioare».

In prefața tomului IV al *Erotocritului*, Anton Pann spune: «din ceasul în care am pus sub tipar acest *Erotocrit*, până în minutul acesta, nu mi-am văzut sănătatea din pricina a multor întâmplări nenorocite. Sunt mulțumit că d-l Ghiorghe de Klosius (din Sibiu) a știut românește bine și a putut descurcă ciornele, urmând cu tiparul foarte frumos, crezându-mi la boală». Si în 1846, în lucrarea «Irmologhion», tipărită în tipografia sa bisericiească, pe care cu mare greutate o cumpărase și instalase în chiliile bisericii Olteni, în fosta proprietate a lui Hagi Dinu, la încrucișarea căei Dudești cu strada Olteni, Anton Pann iarăș mărturisește: «Cu destule amețeli, cu pierderi de odihnă și de somn, s'a tipărit și s'a întocmit în românește».

Această activitate de om singur, încălzit doar de bogăția lui interioară, atrase luarea aminte a nouului mitropolit Neofit al Ungro-

Vlahiei care îl numi, pentru meritele sale fără patalamă din școală, profesor de muzică la seminarul din București. Acì scrise Anton Pann opera sa de mare erudiție muzicală orientală: «Basul teoretic și practic al muzicei bisericești, sau gramatica melodică».

XXXI

Umblând prin cele mai bună familii din București, între cari în aceea a lui Dinicu Filipescu, Anton Pann observase și notase ceeace era bun și frumos de împrumutat din viața acestora. În 1834 el publicase un cod al manierelor elegante (*Hristoitia*, au școala moralului), întocmit după modelul unui cod latinesc, și al altor două coduri românești preexistente:

Din căte părți omul are
Sufletul este mai mare...

Toate aceste silințe ale lui, erau pentru un traiu mai tihnit. Ana, după câteva luni dela sosirea în București, dăduse la iveală pricina ce-i silise pe amândoi să părăsească Brașovul. Primul lor copil căpătase numele de Gheorghe, și plăcuse atât de mult lui

Dumnezeu, că după al treilea an împlinit,
fu poftit în Raiul luminat de sus, printre în-
gerii curați la pene.

Moartea băiatului îmbolnăvî de tristețe
pe Anton, într'atât încât acesta căzù într'o
lungă perioadă de abulie și amărăciune. La-
mentațiunile sale sunt mărturie:

Unde-ți este frumusețea,
Suflețel meu iubit
Unde-ți este rumenețea
Și drăgăstorul zâmbit?
Te-am pierdut, o vai de mine,
Te-am răpus, soarele meu,
Am rămas fără de tine,
Nenorocitul de eu...

Trecând peste stângăcia versurilor, trebuie
să observăm că veselul Anton Pann ajungea
hazliu chiar în jeliurile lui cele mai sincere.

*   *   *

Cu fiecare răsărit de soare, Anton plecă
la Biserica Bradului, unde era mormântul
băiatului.

Aceste vizite matinale, cari au ținut aproape
trei ani, au pus pe Anton Pann în pragul unei
noui înțelegeri.

In fața micului cimitir era o cărciumă, cu
grătar, la fereastra căreia spânzurau șunci

și cărnați. Pe firma de deasupra eră zugrăvit un bărbat călare pe un butoiu și cu capul tot cufundat într'o oală de vin. Dedesubt se putea citi în litere mari și roșii:

«*E mai bine aici decât peste drum*».

De sigur, această firmă-invitație se adresă numai celor vii, știut fiind că morții nu mai pot să aleagă dintre cele pământești.

Anton Pann părăsind cimitirul, intră într'o zi în cărciuma cu firma veselă, și în câteva ceasuri se convinse că morții de-ar invia ar trece cu toții pe la cărciuma aceea.

Mâhnirea lui pierise cu totul.

— Omul trebuie să râdă, ca să se deosebească de vitele nerâzătoare, spunea el Anei, la întoarcere. Nu înțelegi că trebuie să facem alt copil? Nu te-ai săturat de atâta zăbranic negru?

Ana găsise vorba cu temei și începuse a cântă, iar Anton plescăia din nou limba lui tăioasă într'un potop de cuvinte cu duh.

Această voie bună ce se însoțea luminos cu hărnicia lui mereu iscoditoare, creșteă admirată de foștii elevi ai școalei Vaillant, unde câte un Filipescu, Budișteanu, Rosetti, Ghica sau Golescu, învățaseră să articuleze latinește și să converseze în saloane franțuzește. La petrecerile mai mari din casa boie-

rului Filipescu, unde Anton Pann cunoscuse pe Dionisie Fotino-serdarul, gluma și veselia erau la mare rang. Acolo pentru prima oară Anton povestî isprăvile lui Nastratin, și alte câteva minciuni.

Bătrânul boier Filipescu primise de curând în casă pe un Tânăr italian, admirat de cucoane pentru talentele sale artistice și prețuit de bărbați pentru glumele lui. Tânărul uimise boierimea prin politeță rară cu care ofereă tuturor cunoșcuților niște cartoane pe cari erau caligrafiate numele și meseria lui: «*Skokke, imită profilul japonez*».

Intr'o seară de iarnă, Anton Pann, cunoscù și el pe acest Tânăr. Văzându-l în mare trecere îi fu necaz, și se apucă să povestească cele mai de haz întâmplări.

Italianul îi privea fața oacheșe învălită în favorite și mustăți, luminată de un suris neșters, dar nu îndrăsnea să-l întrerupă.

Furia lui crescù însă când Anton Pann povestî că un italian plătise domnitorului Caragea o sumă însemnată pentru a-i se permite să tundă părul și bărbile morților, din care el făcea cu multă artă, pe carton, profile japoneze. Când molima se stinsese, italianul încă mai cutreeră orașul ochind prin ogrăzi cele mai frumoase bărbi și plete,

împotriva cărora duceă pâră de boală la stăpânire, socotind că e mai bine să moară în lazaret un om teafăr, decât să sufere arta lui de peruchier.

— Mai dați dascălului să beă, că poate mai tace, strigă Skokke...

Anton îl privi și-i răspunse:

— Lumea are două feluri de dobitoace vorbitoare: unele cari vorbesc mereu veselindu-se pre ei și pre alții, altele cari tac mereu, așteptând să le vină în minte o vorbă mare și s'o spună pe aia...

Goli două pahare.

Skokke mirându-se îl întrebă:

— Bei mult?

— Beau!

— Fumezi?

— Fumez!

— Ești însurat?

— Până acum numai de vreo două ori...

— Ai toate viciile, păcătosule, zise Skokke în glumă.

— Nu sunt vicii, boierule, că dacă ar fi vicii le-ai avea și dumneata. Astea sunt puteri...

O doamnă tinerică, văduva Catinca Slătineanca, zisă și Petaluda, pentru care Skokke avea cele mai încovioate politeți, hohotea

într'un jilt, dar atât de tare, că o clipă toată adunarea se întoarse să o privească și să o asculte. Anton se apropiè de ea și-i spuse câteva glume la ureche.

O fată în casă servea comeseñilor mere.

Petaluda, înțeleasă cu Anton, suspină:

— Ah, ce buni ar fi acumă niște struguri!...

— Struguri n'avem anul ăsta, că i-am făcut pe toți vin, zise cu glasul lui gros boierul Filipescu.

— Struguri? întrebă italianul cu glas dulce spre Petaluda... Struguri poftăști?

— Struguri, puișorul meu, oftă ea...

— Așteptați puțin, răsunse Tânărul ieșind.

In tindă își puse blana, căciulița de lutru și o luă în fugă afară.

Petrecerea continuă până către ziua, dar Tânărul nu s'a mai arătat.

Toată lumea îl uitase. Cucoanele îngânau acum aproape adormite cântece de fetie:

Fată mare de bogat
Nu grăbi la măritat
Ca floarea la scuturat...

Bărbații jucau la o masă «stos». Anton Pann, întors la cele bisericești povestează unei doamne bătrâne cât de bine e în cer, unde

îngerii mor numai de rușine, iar de altă boală nu.

In spre nămiezi invitații se risipiră.

Estimp Skokke luase drumul în spre Țarigrad biniișișor, binișor, aşă încât după douăzeci de zile, tocmai bine se întorcea la boierul Filipescu, ținând în mâna o pungă cu două ocale de struguri copți, și întrebând:

— Nu cumva madam' Petaluda a plecat?

XXXII

Când se împlinì al zecilea an de trai cu Ana, în 1837, Anton avea patruzeci și trei de ani. O fată, Ecaterina, luase locul dispărutului Gheorghe, și o resemnare târzie se aşternuse peste durerea bărbatului. Pe la mijlocul acestui an el căzù bolnav, și în timp de trei luni bălăriile astupară pragul ușii sale ne mai deschise, de când femeia luase și ea calea curviei, ca și Zamfira.

Nu se petrecuse nimic nefiresc, dar Anton Pann apunea. Prima lui tristețe fără leac a fost când s'a privit într'o oglindă și s'a văzut bătrân fără de veste, și singur. Moartea îi apărea ca singura eternitate certă, și tre-

cutul său prilej de desfătare. Scrisese Anei o scrisoare. Când femeia se ivise în ușă, frumoasă, cu o casâncă nouă pe cap și cu mărgele de urmuz, ochii lui lăcrimasera într'o mânie plină de dorinți.

Boala îl buhăise, casa era murdară. Pe păreți, păianjeni cu picioare lungi, strejuiau ca niște luceferi negri. Femeia nu zăbovî mult și se duse, fără să-și fi atins bărbatul ce o chemase cu versuri la împăcare:

Așteaptă, te rog fierbinte
Să te'ntreb două cuvinte:
Ce ți-am greșit, vin de-mi spune
Nu grăbi a mă răpune.

Și într'una din aceste zile, o fată bătu la ușa bolnavului și stătu la taifas la căpătâiul lui. Anton, ca să-i mulțumească, se simți dator să facă glume și să spună isprăvi, lucru de care se miră mult fata.

— Un om sănătos la minte se vindecă de orice cu veselia, ziceă el. Iacă, abiă acum mă întreb și eu ce boală oiu fi având, de zac aşă de nouăzeci de zile.

Până a nu apune soarele, Anton era vindecat ca prin minune. Ana primi un ultim răvaș dela nelegitimul ei bărbat. Era un pamflet în acrostich:

Anii care fi trăiai
împreună cu mine
nu cred și acum să-i ai
tot cu acelaș bine.
Nu zic că sedeai pe baui
și umblai în călească
sau te slujeai de Țigani
muștele să-ți gonească.
Nu, căci eu singur am fost
cu dragoste la toate,
bărbat, slugă și rob prost
slujindu-ți cât se poate.
Iar tu, *doamnă* te numeai
și-a casei stăpână:
orice doreai și poftei
îți era și în mână.
Care, dar alt neajuns,
o nemulțumitoare,
te-a rănit și te-a pătruns
să te faci vânzătoare?
Ah, Iudo și Dalidă
de interes orbită
vai, amar seama vei da,
aspidă otrăvită.

Această poemă de regret, încheiată tomul
al patrulea al Erotocritului, și a doua vieată
casnică a dascălului.

Eră hotărît să nu se mai însoare. Că,
zicea el:

Femeile nu te'ntreabă
D'ai negustoria slabă
Tot îți cer, tot te frământă
Până văd că cucu-ți cântă.

Iar într'altă parte, venind dela teorie, la
practică, el scria:

Seapte ani trăii cu una,
Tot mereu m'am judecat
Gâra-mâra, totdeauna,
Dar în sfârșit am scăpat.
Cu a doua făcui casă
Și la al zecelea an
Vrând să se facă mai grăsă
Mă urî și-mi fù dușman.

Se rușină acum citind în eaietul «Spitalul Amorului» versuri ca acestea scrise pe patul de zăcere și adresate Anei:

Cum ziceai că mă iubești
Nu gândeam să mă urăști
Și-atât să mă depărtezi
Cât nu vrei nici să mă vezi...

In toamna anului următor mama lui muri în casa ce-i cumpărase Anton, în suburbia Bradului.

— E destul de rău că mama mea s'a petrecut aşă de repede. Dar filozoful grec Seneca, spune că e și mai rău când o mamă ia parte la îngropăciunea fiului ei răpus. Așadar, fie-i țărâna ușoară, și eu mulțumesc lui Dumnezeu.

Fiindcă îl dureă această pierdere, el spuse «petrecere bună» invitaților la praznic după immormântare, și ieși singur din oraș.

Cu un faeton oprit în drum, de dimineață, el continuă calea în spre Oltenița și nu se opri decât la via de lângă Greaca, a priete-

nului său Tudorache Sfetescu, ce era în această toamnă pretutindeni încunjurat de porcii săi nou fătați și iuți ca niște șoareci, și de câțiva tineri poeți, veniți dela București, la mustărie. Printre aceștia, câțiva «francezi de baltă», adică tineri cu bani, trimiși la studiu la Paris de părinții lor și înnamoliți prin coclaurile românești dela Dunăre, unde peștele și racii, vinul și femeile, transformau vieața într'un azil al iubirii și al trândăviei.

Aici Anton plănuia să întocmească un nou calendar pe anul următor, de aceea își adună, material și ajutoare. Unui poet cu plete, foarte mâncăcios și cam murdar, îi ținea în fiecare zi predici despre inutilitatea poeziei:

— «Dintre toate productele mintii numai gândul, hazul și munca sunt de preț. Restul e neînsemnat. Nu înțelegi, tinere, că, oricât dar ai avea dela Dumnezeu, poezia d-tale nu va fi frumoasă și nici bună, măcar cât un singur strugure. Un strugure e atât de frumos și de bun că nu mai are nevoie de poet. Ba, ceeace e mai netrebnic este că la tot chinul țăranului ce îngrijește viața de vie, tu adaugi cu dobitocie o mână de vorbe goale ce nu răsună nici în inima podgoreanului, nici într'a strugurelui. E lucru

însemnat însă, a mută cuibul demonului tău dela inimă, tot mai în sus, la cap».

Tânărul, numai pe jumătate convins, având mâna mai iute la scris decât dascălul, petreceă în fiecare zi un ceadă, însemnând după dictare, crugul lunii și mersul ploilor pe anul următor. Tudorache Sfetescu și cucoana lui, în mijlocul musafirilor de cari nu mai puteau scăpă, stăteau astfel seara într'o odaie mare și pălavreau. Anton Pann, la o masă, dictă Tânărului calendarul:

— 27 Martie Invierea Domnului Nostru Isus Hristos, ziua întâiu de Paște: ploaie, vânt... 28 Martie, a doua zi de Paști: ninsoare, lapoviță, vânt... 29 Martie zăpadă, ger, sub seară desgheț și lapoviță.

Cucoana Elena îngrozită de aceste prevestiri izbucnă:

— Auzi, Tudorache, ce timp vom avea de Paști... Dacă o ține-o tot într'un ger și'n zăpadă, eu când îmi mai îmbrac rochia cea nouă?

Anton, care ascultase necazul cucoanei Elena, cu gestul poruncitor al lui Neptun, strigă Tânărului:

— Șterge ziua a treia de Paști și pune cum îți spun eu: timp frumos, soare cald, natura se redeșteaptă, lumea ieșe la plimbare...

Cucoana Elena îi mulțumi grațios și toți se ridicară pentru cină.

In veselia lui toți ai casei găseau alinare și îndemn. «Poieții» lui Tudorache Sfetescu găsiseră pe deasupra și oarecare folos dinspre partea femeiască, printre culegătoarele de struguri ce se îmbătau de must și dormeau ca niște vaci uitate de Dumnezeu prin câte o colibă a viei, unde tinerii se retrăgeau să facă poezii și dădeau peste ceva mai pozitiv.

Anton Pann admiră această viață fără oprire la necaz și toate-i erau pe gust. Află însă într'o zi, că «poetul» căruia îi ținea predici se încurcase cu o femeie din curte, foarte urită. De aceea se hotărî să-l lecuiască dându-l de gol. Intr'o după amiază de toamnă când tot soborul eră adunat în jurul lui, fiindcă femeile nu erau de față, veni vorba de ele, și dascălul zise:

— E aici în curte o slută iubeață și plină de foc. Când o privesc mă umplu de greață blestemând pe bărbați. Că nu e fecioară. Si mă întreb: cum nu s'a găsit până la vârsta asta a ei, unu mai curagios care s'o petreacă.

Uite, veniți cu mine în vie s'o vedeti adormită. Cred că nu e singură.

Urcără sus în deal și în colibă dădură

într'adevăr peste Tânărul «poet» și femeia slută.

Anton scoase din buzunar o cutie de chinoroz, mânjî câte o pereche de mustăți fericiților adormiți și îi lăsă. Femeia după un timp se deșteptă din beție, și noapte fiind, fugi să se ascundă. Nu mult după ea Tânărul coboră din deal până în odaia luminată, unde oaspeții și stăpâni luau masa. Avea în mână o carte și după ureche un plaivaz.

Toată lumea isbucnì în râs. Tânărul întâmpinat astfel duse repede mâna la nădragi să se convingă dacă nu cumva vreun bob de strugure s'a opri în locul vreunui nasture lipsă. Dar în clipa aceia apărù și femeia, adusă de Anton Pann, și un nou hohot se deslănțuî.

— Amândoi se îndeletniceșc cu poezia, zise Anton...

Cucoana Elena leșinase în jilț.

— Tinere poet, ia seama că astea urîte deobiceiu fac mulți copii, și strică rassa omenească. Cu atât mai rău când toți urîtii ar fi poeți ca și părinții lor.

Petrecerea a fost scurtă. În zorii zilei, toată pleiada de poeți s'a înghesuit într'o brișcă, și a pornit la București să pregătească revoluția. Ei sunt eroii dela 1848.

XXXIII

*Martie 'n douăzeci și trei zile
Paștile Sfinte când se serba...*

A. P.

Nici incendiile de atunci nu semănau cu cele de acum. Lipsite de parada trăsurilor în trap și de tot aparatul pompieresc care colaborează cu focul pentru a realiza fastul vesel al marilor incendii de azi, flăcările se stingeau încet după săptămâni întregi de pâlpâire uriașă.

Aproape nici nu se pomeneau focuri răslețe și sărace înnăbușite îndată de furtunul automat, ci întinse păduri ce pustiau în nevinovata lor strălucire, cartiere întregi. Oamenii nu luptau împotriva focului, cu mașini cari pot aduce toată Dunărea în ajutor; abiă îndrăsneau să se apropie cu hârdaie de apă și casmale. Ori cu asemenea lucruri de nimic, nu putea fi oprit un foc cum a fost cel din 1846, despre care unii martori spun că ar fi luminat atât de puternic noaptea de sus, încât se puteau ușor deosebi copiii din cer cari priveau prin ferestra lor, spre București, cu uimire.

Anton Pann bizuit pe această credință, gândî, că focul trebuia să fi fost pus de ci-

neva, pentrucă uimirea din cer dovedeă în deajuns că flăcările se deslănțuiseră fără porunca sau măcar știrea lui Dumnezeu. Oricum, poate fi crezut svonul acesta îndreptățit, fiindcă altfel nu e bine pentru nimeni, și nu trebuie amestecat numai decât Atotputernicul, dacă o lampă s'a aprins, și vântul a purtat scânteile, mânios, mai departe.

Sufletul lui Anton Pann n'a avut să sufere niciodată îndoeli prea grele și mintea lui nu descoperia prea tindeni întrebări ce nu capătă lămurire. O filosofie ușoară, deși obișnuită dintr'o pătrundere îngrijită a întâmplărilor, risipea în el întunecimile gata să-l chinuie.

Nenorocirea se arătase năprasnică și urmările ei încă multă vreme au rămas. Mii de oameni dormeau acum față în față cu cerul, pe maidanele Bucureștilor și pe câmpia din împrejurimi. Negustorii plângneau, pe dărâmăturile lor, mărfurile ce au pierit deși au fost plătite. Un marchitan care îmbrăcase cu cămași jumătate din mulțimea orașului, rămăsese desbrăcat după niște garduri, strigând să i se dea o cămașă de pomană sau cu împrumut.

Intr'o nenorocire de acest fel, dacă nu

găsești chiar pedeapsa, nu se poate să nu afli o prevestire, din acele ce sunt la îndemâna cerului pentru a aminti că păcatele noastre sunt văzute, scrise și neplăcute Atotputernicului. Veghea din cer niciodată nu încetează. Numai sufletele slabe ies pierdute dintr-o sfâșiere, câtă vreme ele se regăsește la sfârșitul încercării, mai întărite și mai iubite de Dumnezeu.

Anton Pann descoperise el, semnul?

Dintre flacările mișcate de vânt, deosebise el, fața rece a heruvimului, și printre gemetele mulțimii auzise el glasul îngrijorat al trimisului ceresc?

Din cărțile lui Anton Pann scrise în vremea aceea, nimic nu mărturisește că în prăpădul orașului privirea lui aflase prăpădul sufletelor, ce s'apropiă.

Anton Pann era poate prea adâncit în căutarea proverbelor, în răstălmăcirea povestilor hazlii, în alcătuirea cântecelor, pentru a putea simți în aer plutirea otrăvită.

Dar la ivirea acestei de a doua nenorociri, Anton Pann nu știu în început, ce trebuiă să facă: să blestemă sau să binecuvânteze.

Mai târziu luă se pare o hotărîre, nu mult gândită, dar renunță la ea.

Răscoala ce n'avea să aibă decât puține

urmări, dar acelea mult prelungite și rele, începuse. Steagul românesc, al revoluției, fusese cărpat în grabă cu dorinți și țeluri de parte de a fi născute pe aici, și fluturarea lui nu putea să adune neamul rămas cuminte.

XXXIV

1848...

Ridicarea lui Tudor sfârșită fără urmă și înnecată cu moartea lui, își schimbase drumul început rău, la vreme. Dintr'o simplă trupă de incendiatori și chiar stricători de viață, se ivi într'o dimineață o oaste cu țeluri politice, în întregime românești. De unde la început vrășmașul ales fusese boierul, nu întârzie apoi să fie găsit cel adevărat și primejdios, jefuitorul grec.

Altfel se întâmplă însă, cu revoluția de acum.

Kosuth trezise ungurii, Avram Iancu, Moții, dar sufletul Revoluției de acolo se simtează viu, cum și ideea ce animă națiile, eră vie:

«Naționalitatea și limba sunt mai scumpe decât libertatea. Libertatea odată pierdută se poate recăști, naționalitatea însă niciodată».

Dar ceata dela Islaz, și cea dela Iași, ce urmăreau?

La început numai Revoluția, adică nimic. Mai târziu, e drept, au fost agitate câteva țeluri copilăroase, și abia după sfârșitul ei zădarnic, se descoperiră unele realități ce se cereau desăvârșite printr'o ridicare populară, oricât de regretabil ar fi acest fel de înfăptuire silită. Dar tocmai realitățile cari trebuiau hrănite bine, fie chiar cu multe jertfe pentru a putea supraviețui până la schimbarea lor foarte târzie, au fost uitate în momentele aprinse, deci fără adâncime, ale Revoluției.

Anton Pann nu luă parte la întâmplările ce au urmat, decât în afară de ele, ca toată suflarea Principatelor, de altfel. Câteva versuri, cu totul neînsemnate, mărturisesc de-părțarea dintre el și cei ce redactaseră proclamația dela Islaz, act ușuratic, din cele mai vinovate ce s'au săvârșit împotriva destinelor firești ale neamului, până astăzi. Otrava puțină deatunci a crescut, și din planta ei netrebnică, s'au desfăcut cele câteva flori ce au slăbit România cu parfumul lor înnăbușitor: răscoalele țărănești, politicianismul josnic, și desființarea proprietății pământului, prin fărâmarea ei fără nici o socoteală.

Romantismul politic al veacului, atât de hotărît oprit la hotarele țărilor ce nu erau pregătite să-l trăiască, s'a furișat printr'o poartă rău păzită în Principatele Românești, gata să încerce drumurile încete și drepte ale neamului.

Datorită mișcării câtorva profesori, studenți, jurnaliști și militari, crescuți la școala Revoluției franceze, avem astăzi o țară mișcată de valuri anarchice, mulțime chemată timpuriu să-și întocmească singură legi noi de viață, când în marginea celor dinainte n'a creat cât ele îngăduiau, și cât se cădeau să fie creat.

În suflarea tulbure a vânturilor răufăcătoare dela 1848, s'a pierdut poate acea nobilă conștiință, foarte tare până atunci, a unei țări moștenite, cu datorii a căror îndeplinire trebuie săvârșită sub controlul și scutul morților.

Șapte decenii au trebuit să treacă, până ce răsboiul să refacă legătura dintre țară și mormintele ei de totdeauna, deși evul mijlociu românesc și-a șters urmele și umbra trebuitoare din înfățișarea României actuale. În locul unui Stat alcătuit pe o disciplină religioasă și militară, condiții fertile pentru cultură proprie, revoluționarii dela 1848 vi-

sau o Românie îmbrăcată de mândruială în cămașa nerușinat de largă a parlamentarismului, și cu soarta încredințată profesorilor fără catedră și a avocaților fără pricini.

Este plin de înțelesuri amănuntul însemnat că revoluția românească, adusă de pe bulevardele Parisului și dela librăriile de pe cheiurile Senei, s'a manifestat dintr'un început cu thara ei anarchică, împotriva acelui admirabil Regulament Organic, iar Heliade care ură o tiranie ce nu se simtează nicăieri, impunea în proclamație «alegerea domnitorului din toate clasele societății și pe timp de cinci ani», adică un demnitar civil, supus alegătorilor, în locul unui principă, oricare ar fi fost el.

Heliade, spirit de jurnalist, ajutat de Alexandru Racoviță, de ofițerii Tell și Pleșoianu, a stilizat faimoasa proclamație, în care absurdul ține loc la orice. Pentru o națiune ce nu-și obținuse încă libertatea esențială, se cereau drepturi politice și civile, ca și cum ele ar fi folosit cuiva. Foarte grăbit, Heliade își alcătuiește guvernul și încearcă un fel de marș asupra Capitalei, împotriva principelui Bibescu, desigur.

Anton Pann care mai inclina încă spre revoluție, deși telurile i se păreau înnegu-

rate, având prilejul să se lămurească asupra ei, prințându-i înfățișarea desfrânată și hazlie.

Intr'una din aceste zile, pe Lipsani, în fața unui om ridicat pe o masă, Anton se opri să asculte glasul ce strigă pentru râsul neștiutor al prostimei liniștite.

Domnul suit pe masă, îmbrăcat într'o jachetă verde cu nasturi de alamă, citea proclamația dela Islaz, și printre fraze, ridicând ochii, anunță raiul ce trebuia să vină după revoluție.

Eră Magheru. Abia atunci când oratorul spuse că e revoluție în țară, aflără cetățenii despre prezența ei spăimântătoare și plăcută, cu toate că nimeni nicăieri n'o văzuse:

... «Popor! S'a sfârșit, de apururi s'a sfârșit tirania, și o epocă de sublimă civilizație s'a rată și pentru nația română, săracă! Nu mai putea rămâne aici negru cer când toată Europa, dela Paris, încocace și încolo, s'a luminat sub steaua libertății! Vai, mi se strâng inima privind înapoi câte secole de robie a îndurat blandul popor sub grea stăpânire, și bucuria mea n'are margini de-a vă anunță că acum soarta amară s'a îndulcit și revoluția e lângă noi să ne sloboadă!

Regulamentul Organic, iată cum se chiamă lanțul greu ce trebuie, fără zăbavă să-l sfă-

râmăm. În El s'a scris întâiu că toți oamenii sunt împărțiți și nu sunt de o seamă, când foarte bine știm cu toții că ne-am născut la fel, fără grade și fără privilegii.

In El s'a scris întâiu că nu toți Români au drepturi asemănătoare — ci unii mai multe, alții mai puține, ca și cum am fi în urmă cu sute de ani, când viața poporului era în mâna Domnilor cari hotărău, tăiau și spânzurau!

Popor român, bărbați, femei, copii și copilice! Destulă robie, vă spun, și destulă ascultare! E vremea să facă fiecare ce-o vrea și cum i-o plăcea, fără a mai da socoteală.

Noi vrém pentru fiecare drepturi politice și civile, adică oricare, cum o fi, s'ajungă unde-o vrea, iar cât privește dările să le plătească numai cine are, cine nu, nu!

Mai cerem, alt domn în locul lui Bibescu care ne-a silit să ne supunem Regulamentului Organic, alt domn în locul lui Bibescu ce dă porunci fără să întrebe pe nimeni dacă-s bune — de unde se și vede că este un tiran fără milă!

Tot Românul trebuie să se miște acum, tot Românul trebuie să fie revoluționar, cum tot francezul este, tot neamțul este, tot ungurul este — pot zice tot omul este pen-

trucă, peste tot pământul nu s'aude acum decât atâta: revoluție, revoluție, revoluție!

Care din voi, nu va fi acum gata să moară, pentrucă uitai să vă declar că revoluția e ca războiul: fără morți nu se poate!

Să murim deci, iubiți frați, să murim pentru ca să arătăm lumii întregi ce știm noi să facem!

La ce bună viață dacă e tiranie, la ce-i bună câtă vreme trebuie să te supui blestematului Regulament?

Așadar, care acum nu va strigă cum strig eu? — «Trăiască Revoluția! Trăiască libertatea! Trăiască tot Românul! Trăiască...».

Nimeni nu strigă odată cu oratorul revoluționar. Glasul domnului Magheru răsună ca al profetului Ilie, în pustiu. Prostinea rădeacă, alții cereau revoluționarului puțin desamăgit, slujbe. Domnul Magheru trebuia deci să răspundă că el reprezintă Libertatea, deci nu poate da nimic:

— «Popor iubit! Cred că libera expresiune și progresul general vor împlini celele de care suferiți, fiecare. Imi pare rău, regretul meu e însă cu voi, când zic că Revoluția dă drept oricui să facă ce vrea, ceea ce e mai mult ca orice pe lume; slujbe însă numai

tirania poate da. Revoluția dă idealuri, pentru că ea, revoluția...».

Cauza mare a revoluției păreă pierdută. Auzind că revoluția nu poate da slujbe, poporul înclină din instinct către tirania care mai poate da, lăsând idealurile fără îngheșuală.

Domnul Magheru își încheie jacheta gândind că bietul popor a fost cu totul întunecat de lunga robie, deci revoluția trebuie făcută fără popor. Dacă e nevoie, chiar împotriva lui, de vreme ce toate jertfele se făceau pentru el.

Mulțimea însotî pe orator cu șoapte, câțiva voiri să-l ducă legat la curtea lui Bibescu, ceeace ar fi fost o faptă bine răsplătită, deși pornită din sincer devotament pentru autoritate.

Revoluționarii dela 1848, sunt de fapt marea sursă de unde au născut mai târziu neuitații eroi ai lui Caragiale — iar revoluția din 1848 înseamnă Academia la care s-au călit și Trahanache, și Cațavencu, și Farfuridi, și mai ales conu Leonida.

Abiă atunci Anton Pann înțelesese acest simplu lucru că revoluția nu e cum și-o închipuise el, un fel de femeie năpraznică ce străbate străzile și piețele în goană ridicând

lumile după ea și lăsând în dreapta și în stânga numai cenușa așezării proaste, pentru a face loc fericirii ce s'arată pe urmă, negreșit. Revoluția s'arată foarte de treabă, afară de strigătele zadarnice ale domnului Magheru. Principele Bibescu arestează aproape toți șefii Revoluției, la 10 Iunie, faptă foarte bună. Păcat însă, că mâna prințului slăbind mai târziu, Revoluția avea să-și urmeze drumul urît. Nu trebuie uitată una din întâmplările cele mai necugetate, atentatul încercat de Ion Brătianu pentru a ridică viața prințului, la șosea, încercare ce dovedește duhul rău din aerul timpului.

Tăria domnitorului se sfârșî în patru zile, căci la 14 Iunie, după ce semnează nefericita Constituție prezentată de Nicolae Golescu, el fugă, lăsând un guvern romantic, alcătuit din Eliad, Rosetti (jurnaliști), frații Golești (literatori francmasoni) și aceă frumoasă frunte Tânără, Nicolae Bălcescu, singurul ce nu era la locul cuvenit într'un guvern revoluționar, judecând după imaginea acelei Românie militare, îndelung visată, până la moartea lui săracă și vitează. Prezența lui Brătianu în acest guvern neînsemnat, impune singura reformă îndrăsneață, demnă de marea amintire ce-i păstrăm: steagul Rega-

tului viitor, culorile ce aveau să ne deosebească pe glob de semi-luna împărătească.

* * *

In Moldova revoluția luă înfățișări și mai hazlii. Conspirația pornește cu autorizația prefectului de poliție, iar revendicările revoluționarilor se hotărăsc în bună înțelegere cu Mihail Sturdza, domnitorul. Intrunirea revoluționară se întîne la Hotelul Regensburg, în prezența autorității, iar capul mișcării tinerilor era Tânărul Cogălniceanu care, în afară de îndeletnicirea trecătoare de revoluționar, o mai avea, în același timp, pe aceea de aghiotant al domnitorului Sturdza. Printre cele 35 de puncte cerute de revoluționari era și stricta aplicare a Regulamentului Organic, împotriva căruia se ridicaseră revoluționarii-frați de peste Milcov! Poetul Vasile Alecsandri fu surprins de revoluție bolnav în pat, și astfel nu participă la desfășurarea ei prea mult, scriind însă «Deșteptarea României», tipărită grabnic în foi volante și împărțite pretutindeni.

Petiția revoluționarilor către domnitor a fost deasemeni scrisă de Alecsandri, în casa lui Costache Sturdza, logofătul revoluționar, petiție remisă domnitorului în audiența dela

29 Martie, după care urmează arestările unora, surghiunul altora, și fuga celorlalți.

Revoluția petrecută sub ochii ministrului de interne se sfârșise, deși Vasilică Ghica o anunțase «pe mâine» în curtea lui Alexandru Mavrocordat...

* * *

Anton Pann nu se hotărîse încă asupra revoluției, lăsându-și inima să bată, în acelaș timp, pentru și împotriva acestei mișcări, până la scena cu discursul lui Magheru.

Se sfârșise îndoiala și jocul inimii încetase. Văzuse revoluția într'una din înfățișările ei cele mai isbutite: apelul la popor. Ii ascultase vrerile și-i întrevăzuse slăbiciunile. Cum eră să-i scape unui ochi încercat în bucuria de a prinde îndată partea de haz a lucrurilor și întâmplărilor — lipsa de înțelepciune, proprie tuturor revoluțiilor, lipsă ce apare dela început în trăsăturile bieteи revoluții dela 1848!

Un noroc deosebit îl ajută, nimerind la biserică Mavrogheni, o adevărată minte deprinsă cu plăcerile și amărăciunile gândirii, preotul Ispas.

Anton îi povestì cu farmecul său puternic, clipele de râs pricinuite de chemarea la

răscoală a domnului Magheru, răsunată în ulița Lipsanilor. Pe urmă ascultă. Preotul din față lui nu vorbea ca Magheru, și se părea că nici nu urmărește să convingă pe ascultător atât de săracă de sunet fi era vorba învăluită în privirea de toate zilele.

— «Dragă Antoane nu trebuie să râzi, pentrucă ai văzut o parte din revoluție și și s'a părut hazlie.

Nu zic, poate fi cu totul caraghios Magheru suit pe o masă și chemând poporul la libertate. Cred însă că nu mă înșel când spun că revoluțiile toate au în ele ceva cu desăvârsire prostesc, ce stârnește râsul, ca toate cele ce nu sunt firește, ci stârnite aşa din vînt. Nu știi niciodată bine de unde pornește o revoluție.

Nu știi niciodată unde se oprește, dar ce e mai rău nu știi, în drumul ei pe unde se abate și ce mai sfărîmă. Pentrucă, dragă Antoane, o revoluție odată pornită la drum, nu-și mai deosebește prietenii cari au stârnit-o, de vrăjmașii cari i se pun în cale.

Ea curăță și la dreapta și la stânga, cu măturoiul cel mare.

Vinovat de această răsturnare, de multe ori fără urmări, e cel care a pus măturoiul în mâna unui orb. Revoluția e oarbă, și

jocul ei se sfârșește pretutindeni la fel, mai de vreme sau mai târziu, cu reîntoarcerea la lege. Zădănicie deci, de vreme ce revoluția odată trecută, cele o clipă înlăturăte, își recapătă locul dela început».

Hei! N'avea de unde sănici popa Ispas, nici Anton Pann unele pricini uitate, ce-au pregătit revoluția care avea să se sfârșească în nefolos și neant.

Sămânța ei poate fi găsită lesne în unele hârtii și cărți mai vechi, ce dovedesc infiltrația francmasonică și revoluționară în principiate, dela 1700 încă.

Aceea «Taină a Francmasonilor» tălmăcită de pe cartea abatului Prau din Amsterdam, de către arhidiaconul Gherasim al mitropoliei, precum și acel tratat despre «Sculări», (Cuvântul de deșteptare ce au spus cetățeanul Carnot, fruntașul franțuzesc, pe câmpul Marsului, în ziua de 14-le Iulie, 4-le an al Republiei lor, adică 796) ¹⁾ sunt o mărturie de otrava ce a fost suflată în țară sub forme deosebite; ele au pregătit, împreună cu ideile nefericitului Jean-Jaques, drumurile revoluției.

---

¹⁾ N. Iorga.

XXXV

— Nu poți fi vesel pe întuneric. Veseliei îi trebuie soare. Grangurul cu cât e mai sus în pom, cu atât mai frumos cântă, iar în raiu e numai cântec, fiindcă soarele locuește peste drum, și omul reîntors la nevinovata lui neștiință, duce o veselie fără de râs, în ochii plini de iubire, și se desfată în belșugul cel fără de apropierea femeiască, întocmai ca viermele singur într'un măr domnesc.

Acolo sus în cer, voiu fi după cuviință, smerit, dar aici dacă ispita îmi iese în cale la tot pasul, eu Anton Pann, nu pot murdări cu nazuri multe poama lui Dumnezeu pe pământ. Așă că, Doamne, care știi că robul tău nu ține mult în inimă necazul, dă-mi deslegare să mă pot din nou însură. Că ținui două muieri și pe nici una n'am omorît. Mi-au sburat amândouă din palmă ca pașările cerului, fiindcă slobode le-ai lăsat Tu, slobode le-am ținut eu.

Dacă Tu ai ales ca eu, bărbatul, să-mi îngrop sămânța în așă ogor prost cum e muiera, n'am cădereea să judec, dar numai datoria de a nu mă odihnî sub smochinul fără rod pe care înteleptii din pildele Bibliei au pus de l-au tăiat.

Că iată bunioară, Tinca! E și ea fată și are milă a-și încredință chipul ei curat unuia ce nu-l cunoaște, mergând la mănăstire, și cu toate că la față arăt bătrân, nu-mi socot calea păcatelor sfârșită...

— Scoală, dascăle, c'a intrat alba în sat!...

— Bine, Lazare, dar nici rușine nu-ți este să mă hulești, fiule netrebnic...

— Hai, dascăle, deșteaptă-te...

Se făcuse ziuă. Iarba era udă de rouă. Atât își mai amintea. Apoi graiul cucoanei Elena:

— Tu ești bun, Antoane, dar n'ai avut noroc. Tinca va fi norocul tău.

Așadar a treia oară însurat, după acelaș ritual: întâiu poezia-acrostich, apoi iubirea din tot trupul, apoi scârba din tot sufletul, și în cele din urmă liniștea și împăcarea.

Oamenii devin răi numai când bagă de seamă că plăcerile li se curmă în nămol și viermărie. Ar fi vrut acest Anton plăcerea lungă și rece a pomului care zămislește floare cu floare, o primăvară întreagă de semințe, cu patima lui până la cer, cu îmbrățișarea lui nesvârcolită, în cerul de primăvară. Ar fi vrut apoi iubirea florilor între ele, plină de păcat cu fluturii cari umblă prin soare, și la urmă trândăvia scuturatului frunzelor cari au ascuns păcatul florilor.

Căci din ce e mai frumos în iubire nimic
nu poate fi scris.

Căsnicia lui cu Tinca începuse aşă:

Tinerețe,
frumusețe,
Isteciune,
înțelepciune
la tine-s, într'un cuvânt
Numai una
ai cununa
firei toate pe pământ
Căci oricare
spre 'ndreptare
te-arată cu jurământ
Altă fire
cu'nplinire
a fi, nu-i cu crezământ

dar pare-se că n'a fost altceva decât ultimul
lui cort întins în viață pentru încheierea
socotelilor cu cerul.

Băiatul Lazăr, născut din prima căsătorie
cu Zamfira, începù a-ì face necazuri. Plânsul
tatălui nu încetează și aceste versuri, scrise
la 1849, sunt mărturii:

•Un fecior ce are'n lume
d'atunci cu mine născut
Insurat, Lazăr anume,
de ea'n râzgâeli crescut
Umblând întru desfrânare
Şcoalelor nu s'a supus
Dând mame-sei ascultare
N'a știut unde l-au dus.

VIAȚA MINUNATĂ A LUÎ ANTON PANN

M'a defăimat și în față
Și în dos, cum i-a venit,
Vrăjmaș mi-a fost pe viață
Binele nu mi-a voit.
Atât m'a necăjit foarte
Și atât mi-a dat supărări
Încât mă răneau de moarte
Urtele-i desfrânați,
Preçum nici nu iscălaște
Cu prenumele meu Pann
Ci pe-al mamei-sei iubește
Și-și zice «Agurezan».
De aceea ca un protivnic
Și ca un vrăjmaș fecior
Il desființez pravilnic
Și nu-l las moștenitor.
Și ca un ce-mi rugă moarte
Injurându-mă grozav
Și-avea bucurie foarte
Când auzea că-s bolnav
Nu voi, la mea mormântare
Nici la niscai pomeniri
Să aibă amestecare
Nici să facă prigoniri
Decât să-și ia a sa parte
Uă sută de cărți ce-i las
Și să se tragă de-o parte
Să fugă din acel ceas».

Această osândă însă n'a împiedicat pe Anton Pann de a stăruia el însuș la hirotonisirea ca preot a fiului său, și așezarea lui la biserică Vissarion.

* * *

In casa dela București a lui Tudorache Sfetescu, Anton cunoscuse o fată săracă, de o rară frumusețe. Ea este Tinca, de care

am mai amintit, ce se numea de-adevărat Ecaterina, și cobora dintr-o familie de vineri-
ceri ai Grădiștenilor.

Nunta lor, încuviațată de Biserică, se petrecu în modestie, neștiută decât de Anton și de Tudorache.

Cu toate laudele ce-și ridică trupului, Anton era acum destul de bătrân. Nu-i rămăsesese decât o veselie greu de stins.

Intr-o după amiază, Tudorache Sfetescu primește, la locuința sa din Crucea de Piatră, vizita dascălului, ce prin stăruințe multe intrase din nou cantor la biserică Olteni.

Anton ținea în brațe un crap neobișnuit de mare, din gura căruia spânzură un carton împodobit cu litere frumoase: era invitația peștelui.

Cu glas prefăcut subțire, dascălul citea:

Domnule Sfetescu,
Primește-mă cu cinste
Ca cel ce viu'nainte
Și'n pivniță mă pune
Insă nimănuí nu spune
Până vor veni la tine
Ce-i ce m'au trimes pe mine
Zicând că le este vorbă
Să se adune mulți la ciorbă,
Și să petreacă 'mpreună
Făcându-și inimă bună
Că un minut de dulceață
Mult plătește în viață.

Eu sunt tocmai dela baltă
Ia-mă dar în mâini și saltă
Iar de vrei să tragem danțul
Vom da la lăutari sfanțul.
Cel ce mă trimite este

Anton Pann

In casa protectorului său, dascălul a încheiat atunci ultimul chef, și ultima lui zi de tinerețe.

In opera «Pocăința» sau «Sufletul și Trupul», publicată abia la 1849, el se mustră cu asprime... iar în primul Testament, scris în acelaș an, spunea:

Trupule, nepocăite în păcate cufundat,
Până când cu nesimțire o să trăești desmierdat
Până când în căi scărboase viața o să-ți petreci
Și'n plăceri necuvioase zilele o să-ți înneici?

Anton Pann nu voia să odihnească în pace departe de viața plăcerilor, de aceea în acest testament nu uită să spună:

Acest stârv, adică trupul,
Haina sufletului meu
Iși va da lutului lutul
Cum i-a ursit Dumnezeu.

Deaceea mai 'nainte
De al morții mele ceas
Voeșc cu treaza mea minte
O adiată să las.

Rânduind cum să urmeze
Catinca soția mea
Si cum să'ntrebuințeze
Mica avuție-a mea

Care toată alt nu este
Decât numai niște cărți
Fiind date dintr'aceste
Și p'afară'n alte părți...

Și Catinca, a mea soție
Cu care am căsnicit,
Să'ngrijească precum știe
Și precum i-am rânduit.

La Viforita să'ngroape
Trupul meu când voi murî
Ca să mă aibă aproape
Când se va călugări.

Mitropolitul țării Ungro-Vlahiei n'a fost
atât de mâños de dorința dascălului ce voiă
să doarmă somnul din urmă într'o mână-
stire de maici, cât de îndrăsneala, socotită
necuviincioasă, de a-și lăsă ultimele dorințe
în stihuri, ceeace dovedește întotdeauna nu
numai ușurință, ci și lipsa respectului cu-
venit față de Moarte și Biserică. Se pare că
deaceea Anton Pann se văzù silit să-și re-
întocmească un testament mai cumsecade,
tipărind versurile unul sub altul, ca și cum
ar fi scris în proză.

Testamentul din 1854, arată dorința lui
de a fi îngropat la altă mânăstire, și tot de
maici, la Roșioara, dar moștenitorii au bine-
voit a-i înpământă «rămășițele-i mortale» la
biserica Lucaci din București, pentru bunul
cuvânt că iubita lui soție, Tinca, nu se gră-

bise a se mută la mânăstire, fiind încă în anul 1854:

Văduviță grasă
tânără frumoasă
de bărbat rămasă...

XXXVI

Această viață aparent împăcată și ușor străbătuță, nu era lipsită de tragic.

Anton Pann sub obrazul și cuvântul de liniște mulțumită cu destinul, ascundea o trează aspirație spre un mai mult cu puțință.

Dacă viața risipită pe toate drumurile țării, prin hanuri și biserici, prin tipografii și cărciumi, nu-l putea mulțumi, cu atât mai puțin își credea el opera împlinită.

Deaici, acea stăruință de a revizui tot ce scrisese, acea deosebire, vădită dela o ediție a unei cărți, la alta. Anton Pann revizuia mereu.

Viața însă, cum putea el să intregească în ce avea ea mai slab trăit și mai nedesăvârșit? Incepând acea căutare neobosită până la sfârșit, de a pătrunde înțelesuri pe cari până atunci le primise astă cum se găseau

înaintea lui, și de atunci datează imaginea acelui Anton Pann cu veselia înfășurată în purpura unei puternice tristeți. Prietenii desamăgiți de schimbarea lui Anton, puseră noua însășiare și lipsa lui dela chefurile vestite ale vremii, pe socoteala bătrâneții.

Anton Pann nu mai era Tânăr. Tinerețea crescută în amintire îi apără acum ca o viață străină care se desfășură mai departe, alături și în afară, fără dânsul.

Nu fantasia lipseă lui Anton Pann pentru a putea umple ceasuri lungi cu o aducere amintelor prezentă până la moarte, ca o carte plină. Așa cum revizuiă un proverb odată scris, o anecdotă odată povestită, un cântec odată suspinat, o liturghie odată alcătuită, el adăugă acestei tinereți tot ce își închipuiă că-i lipsise. Ii lipsise mult până la desăvârșire, dar dorul face cât și o placere. Ba e mai mult și mai curat.

După ce Lazăr își recăpătase locul în casa și în inima lui, Anton Pann pierdeă nopți de-a-rândul povestindu-i o minunată viață: a lui.

Prietenii de-ai lui Lazăr, elevi de seminar și alții, alcătuiau auditorul acesta reținut mai mult de compătimire față de bătrânelul dascăl, căci interesul povestirii scăzuse din pricina unei prea dese repetări.

Incepeâ:

— Să vă spun, bobocilor cum am cântat întâia oară în strană la Slivin cu popa Sofronie...

Glasurile toate mormăiau nemulțumite:

— Lasă tată, că doar ai mai spus-o și aseară, și alaltăieri. Știm, cu venirea Rușilor, ne-ai povestit de mai multe ori...

Anton Pann nu se dedeâ ușor bătut.
Stăruia:

— Nu vă grăbiți, bobocilor. Dacă v'am povestit cum am ieșit întâia oară în strană lângă Sofronie, apoi nu v'am spus cum am cântat printre soprani armoniei eclesiastice la Chișinău, când cù Nastasia..,

Glasurile se ridicau iar:

— Ne-ai spus, tată, și cum ai cântat printre soprani din Chișinău, și cum ai fugit la Dănuțeni cu Nastasia care mâncă miere, și cum vă drăgosteai, ne-ai spus de toate...

Anton Pann mai încercă să câștige atenția acestor ascultători plăcute, apoi nesinchisindu-se de nimeni, împotriva șoaptelelor și a scauncelor mișcate înadins, începeâ.

Povestirea lui nu țineâ niciodată mai mult de două ceasuri, după care făgăduia să continue a doua seară, fără ca nimeni să-i ceară plăcerea asta:

— «Nastasia ! Mă bobocilor, rar aşă fată pornită pe toate stricăciunile ! Şi pofticioasă, bobocilor, cum rar s'a pomenit, chiar într'o viaţă ca a mea, cu atâta înghesueală de femei...

Câra-mâra, una-două, hai Antoane să-ţi spun o vorbă ! Şi ce vorbă ! Câra-mâra, una-două, hai Antoane să-ţi arăt ceva ! Şi ce mai arătă ! Câra-mâra, una-două, hai Antoane să vezi ce am ascuns în cămaşă. Şi Doamne, ce dulci lucruri avea ea ascunse şi păstrate cu iubire, pentru mine ! Hei, nu zic, şi pentru alţii, că eră Nastasia pofticioasă, bobocilor... Pe urmă, când văzui că-mi fierbea coliva în piept, atât mă subtiase dragostea ei, că burta nici nu începu se să meargă cu cinci minute înaintea picioarelor ca acum, o lăsai bobocilor, în plata Domnului.

Nu după multă vreme însă traiul din raiu începù iar, dar nu mai eră Nastasia ci, iată, cucoana generalului rus de acolo.

Gata să-mi las şi moaştele prin iatacul ei, de nu fugeam la vreme. O companie de muscali cu ofiţeri cu tot, m'au tot fugărit să mă prindă, să-şi ascută săbiile în spinarea mea ! Rusoaica numai atât zicea : «haroşî Antoni» sau «haroşî ciolovec», ceeace însemnă «halal

bărbat», și nu mai încetă cu plânsul, că eră și rușinoasă.

Boieroaicile toate plâng la aşă întâmplare, numai o proastă ca Nastasia râdeà mereu.

XXXVII

Dar viața n'are numai o față, și după un rând de zile, vine și o noapte. Frații mei au pierit în răsboiu, fiind în oastea muscalilor, și biată maică-mea, Tomaida, se cernì pentru totdeauna, până a chemat-o Dumnezeu. Trebuì să fug din Chișinău, pentrucă soldații țarului se răriseră, și se prindeà tinerețea cu arcanul ca să umple rândurile. Ce să vă mai spun! Spaima mea nu eră mică, dar nici răsplata fugei n'a fost de lepădat. Cine credeți că se ivì înaintea săniei noastre, oprite prin zăpezi? Ehei, nu întâlnești tot anul aşă drumeți, și poți trece zece vieți, fără să dai ochi cu cine mă întâlnii eu...

Se făcea tăcere când Anton Pann ajungea la atât de ațâțătoare taine, și privirile ascultătorilor, până atunci ascunse, se ridicau cerând lămurire și răspuns grabnic.

Anton prelungea o asemenea clipă, fără să se grăbească. Abia după ce pregăteau cu grijă glasul, și abia după ce lăsa să cadă un cuvânt, se închidea într'o tacere care creștea prețul tainei lui, peste cât era într'adecă.

Atunci, auditoriul pornea rugămintă. Anton se hotără în cele din urmă și spre năucirea tuturor, rostea:

— Ehei, dragi băieți, trebuiă să-l fi văzut și voi măcar o singură dată!

Anton Pann își bătea joc, oare, de ascultători?

Lazăr și tovarășii lui se ridicau, nemulțumiți și aprinși de nerăbdare:

— Ci spune! Nu mai tărăgăni atâta povestea, și nu mai umflă puricele, tată! Parcă ai fi întâlnit pe Vodă!

— Vodă franțuzesc, dacă vreți să știți — și încă cel mai vestit dintre ei — Napoleon!

Deastădată, hohotul auditoriului înnecă numele împăratului, și privirile se înveseleau. Lazăr îndrăznea să rupă firul nesfârșit al fanteziilor bătrânlui Anton Pann.

— Iată-te și cu Napoleon de vorbă, tătucă. Mai mergi puțin și dai de Hristos, care și el umblă prin Basarabia, tot cam pe-atunci!

Hohotul se ridică iarăș. Nimeni nu credea în întâlnirea dintre împărat și dascălul Anton. Dar el credea oare în aceste amintiri în care făpturile se măreau după prilej, iar imaginiile se schimbau după dorință? S'ar părea, de vreme ce, cu atâta grijă, adăugă amănunte:

— La un han, sania se opri înaintea unei mulțimi nesfârșite. Să fi fost sute de oameni, sau mai mulți, cu ochii ațintiți la un gheneral călare, încruntat și tăcut. Nici nu vă mai spun, văd că ați ghicit: eră Napoleon. Chiar el. Din când în când își rotează ochii peste câmpuri, căutându-și, se vede, oastea risipită pe-acolo. Pe urmă, numai ce-a șuerat o vorbă, și dând pinteni, s'a depărtat către Miază-Noapte. Mi-a rămas însă în minte aşă cum l-am văzut mai pe urmă în câte cărți s'au adunat despre dânsul.

Anton Pann aşă retrăia episodul știut din fuga lui către țara românească, și soldatul rătăcit în zăpezi nu mai era un soldat al oștilor napoleoniene, în retragere, ci Napoleon însuș. «Chiar el. Din când în când își rotează ochii peste câmpuri...».

Dela Napoleon, treceă repede și nesinchișit la altele.

— Eră dulce viața în București, când, în cîrdășia boierilor, iubeam mahalalele pe rînd, câte o vară întreagă, de nu mai aveau fetele pas să iasă. Aveam un obraz Tânăr și ochi-mi erau triști, căci dracul se face ermit, cântam «Sărmănică turturea» (Domnul să mă ierte de atâta fățărnicie!), dar aveam o inimă voioasă și tare, ca de zăvod. Femeile se minunau mult că o față atât de bisericească, precum eră a mea, e în stare de atâta foc și cruzime la alintarea cea mai curată, ca și la desfătarea cea mai spurcată.

Eu, nepoților, n' am știut a scrie cu repeziciunea cu care gândeam, dar de-aș fi știut, multe din isprăvile mele s'ar fi adunat într'o carte a bunului iubirnic, a bărbatului care tace și face, că, să știți voi, la treabă ca și la dragoste, nimeni nu întreabă de casa frumosului, ci de casa harnicului. Așă trebuie să meargă toate în această țară frumoasă cu ispитеle pe masă. Și voi de vă veți face cărturari, să nu uitați că nici o minte ce stă departe de viață nu e de folos, cu toate că și aşă se zice: «picioarele de aceea sunt făcute, ca să roadă pragurile învățăților».

Povestea nu arare sfârșeă destul de trist.

— Cunoaștem oamenii după idealurile lor,

Unul poartă condeiu la ureche ca să-i zicem logofete. Altul e încurcă lume, când se duce par că vine. Tu însă întreabă pe fiecare ce gândește să îndrepte, și pune la îndoială și la bănuială pe cel ce-așteaptă totul din Impărăția Cerurilor.

— Asta ne-ai mai spus-o odată... răsună batjocoritor corul nepoților.

— E bine că țineți minte ce vă spun eu...

— Păi prea spui des acelaș lucru...

Anton surâdeă cu bunătate:

— Mă, tu o să mori în prostie... Vorba pe unde ți-a ieșit, mai bine să fi tușit; n'ai aflat că toate cele bune trebuesc spuse și scrise în fiecare zi?

— Dar dumneata făcut-ai totul precum spui?

— E plăcut lui Dumnezeu să îndemni totdeauna mai mult decât poți tu face... Ei dar nici aşă iște că tine nu e bine să fie omul, că-l pierdem din căruță.

Nepoții nu înțelegeau, și Anton Pann continua să explice cum se pierde insul deștept, din căruță.

— În timpul lui Vodă Caragea, drumuri erau puține și satele fugeau de drumuri, de frica birurilor. Fiind pustietate, prădăciunea și jaful înfloreau în voie, «ca la drumul mare»,

iar dregătorii cei înnalți și străini ce erau trimiși la noi, veneau, cale de patru zile, cu poștalionul, în fuga cea mai mare, că bicigașii aveau poruncă să se înfățoșeze stăpânirii la soroc potrivit. Domnii cei întelepți din străinătate veneau însă cu cărți și ceteau în drum. Pe la hanuri se iubeau cu fetele țării, ce și pe-atunci erau frumoase. Vîi să vezi, să stai un ceas, și rămâi ca bun rămas... Surugii îi ridicau beți și fiindcă răgazul de sosire trecuse îi înjunghiau și-i lăsau în vreo pădure. Când însă poștalionul se fărâmă, boierii găseau că locul e bun și în vreo căruță, unde se aşezau cu cartea în mână, și afundați în filosofie, picau pe la hopuri sau pe la cotituri, în drum, nebăgați în seamă de harabagii. La București, domnul țării avea grija să ceară străinătății alt ambasador, fiindcă cel vechiu se pierduse pe drum, cum se pierd toți cei cu ochii prea mult închiși...

Ceeace deosebește viața lui Anton Pann de alte vieți, e nebuneasca lui spaimă de bătrânețea cea urâtă ca o vreme rea și care începe numaidecât după ce s'a stins râsul și veselia.

Sunt indicii că toată gândirea lui eră

ofilită de o amară tristețe. Să vezi în jur orașul prefăcându-se, arzând pe alocuri, să nu mai cunoști locurile pe unde ai umblat, nu e mică întristarea. Și încă să vezi, din rândurile celor de o vârstă cu tine, adormind în moarte sumedenie, și să presimți că-ți vine rândul, e lucru ceva mai puțin vesel ca o glumă, de aceea serile din casa lui Anton Pann, sfărșeau cu acest negru cuvânt, pe care unchiașul îl știa dedemult:

— Of... cu vremea toate se fac bune, numai vremea ce-a trecut nu se mai întoarce...

— Nu se mai întoarce... repetă un copil dintr'un colț, fără să priceapă.

Câteva figuri de seminariști se suceau pieziș să nu plângă, iar Lazăr, fiul înțeleptului, lăcrimă de mult în pridvor, cu capul descoperit, în frig.

Afară căsunase o toamnă aspră, cu zăpadă. În cameră era cald, ca iarna în gospodării, iar pe polițe și pervazuri se găsiă aşezată gutuia galbenă, «a fructelor regină», cum o numise dascălul.

— Aici e totul, pe pământ, băeții mei. Prea luminatul înțelept din Atena, Socrates, în ceasul morții, a socotit că nu e cuvânt mai potrivit de spus, decât acesta: «Și mai ales, ô, Kriton, nu uită să înapoiezi veci-

nului meu cocoșul ce mi-a împrumutat, să se bucure prietenul cât mai e vreme». De aceea e bine să nu iubiți nimic mai presus de viață și alătura de ea, nepoții mei.

Chiar a doua zi după aceea, Anton ținu să dea o pildă de felul cum înțelege să-și trăiască vârsta nobilă de unchias. Culese din ghivece ultimele crizanteme înflorite, și porni să le ducă domnișelor, crescute mari acumă, din casa boierilor Grădișteni.

— Unde te duci cu atâtea flori?

Un bătrân n'are voie să mai ducă flori decât la cimitir. El însă privi trist pe Catinca lui Tânără, și se îndepărta aproape mâhnit că nu-i poate răspunde.

— Sunt din cale afară de sărac, gândeau pe drum. Nu-i nimic. Și Aristide din Atena a fost sărac, dar în Atena înțelepciunea avea cătare, și el era dintre aleși...

Intr'adevăr, cu multă demnitate și măsură, Anton scrisese odată părintelui Veniamin dela mănăstirea Bistrița, aceste vorbe de mulțumire: «pentru că mi-ați întors în bucurie întristarea ce mă cuprinsese pentru puținii abonați ce îi făcusem, în umbletele mele, într'o lună de zile, pe la toate mânăstirile de peste Olt, cât nici cheltuelile drumului nu scosesem» — tragic vorbe! Iar în

testamentul lui dela 1854, scrisese cu o sinceritate ce nici nu putea răbdă vreo rimă sau vers:

Nu că am vreo bogătie
Nu că am niscaiva bani,
Că dascălii n'au de unde
S'agonisească averi...

Acest Anton Pann duceă recunoscător flori în casa unde toți îl iubeau ca pe un doctor al sufletelor.

Seara, după cină, porneă iar sfatul.

— Tinerețe, nu râvnă să iubești toate femeile, ci mai bine ai grije a-ți găsi una pe care s'o iubești toată viața și de care să nu te poți apropiă. Ai grije să găsești după cine să poți oftă zadarnic. Altfel viața e urită, și moartea fără părere de rău.

Nepoții tăceau. El fumă. Nimic nu se mai întâmplase dela un timp în casa aceea.

— Nu luați în seamă ce vă spun, bobocii lor, că omul care e flecar, trăncănește ca un car, și încornorează țânțarul de ți-l face cât măgarul; însă — sulița nu se poate ascunde, și nici mintea. Și fiecare se leagă unde-l doare. Iar rana dacă se deschide, anevoie se închide. Mai rău de omul bătrân cu inima Tânără. Unde înserează, acolo doarme, și se strânge ca melcul sărac, în

coaja lui. Casa-i e în trei păreți și cu ușa în pod. Visează de-a'n picioarele, dragii mei flăcăi, și e în stare să umble cu flori pe lăriposele lui doruri neculese.

Dar voi nu mă dușmăniți pentru atâta predică, fiindcă-i vai de mistrețul care împunge vaca, și bătrânii spun: nu sumuță câinele, cui ai mâncat pâinele, adică să nu râzi de măgar cumva, că poate-l încaleci cândva. Dar aşa-i legea omenească: pomul după cel bate grindina, îl mai bat toți și cu prăjina...

De aceea tot mai bine-i pe potecile neștiute, unde omului i-a venit întâia oară în gând să fie bun, printre arbori și gângăni, unde bucuria îți tulbură inima, de-ți vine să te închini și să zici: «Codrule, Măria Ta...» și iar să te închini.

Ce însemnă această vorbire în parbole?

Anton Pann se ramolise? Nu. Anton Pann își revizuiă tinerețea, iată tot.

Mai încercă o călătorie pe la mănăstirile din Oltenia, dar la jumătatea ei se simți rău. Eră anul 1854.

Două săptămâni își pregăti sfârșitul, punându-se în ordine cu cele ale Cerului, și într'o după masă spuse lui Lazăr și nevestii ce vegheau:

— Rău e că n'au casele număr ca în Apus. Ingerul morții poate rătaci și în locul unei matahale ostenite ca mine, poate nimeri cine știe ce fecior abiă trezit în lume...

Ingerul morții nu greșește decât foarte rar. Pe Anton Pann îl întâlnî repede, pe la ceasurile nouă seara, în curtea bisericii Lucaci, unde locuiă. Aproape de acolo doarme acum.

Epitaful de curată frumusețe ce-și pregătise, a fost însemnat întocmai pe piatra lui, cum a dorit:

Aici s'a mutat cu jale .
În cel mai din urmă an,
care în cărțile sale
se citește Anton Pann.

Acum mâna-i încetează,
Ce la scris mereu ședeă.
Nopți întregi nu mai lucrează
La lumină cărti să deă.

Implinindu-și datoria
Și talantul neîngropând
Și-a făcut călătoria
Dând în lume altor rând...

Intr'adevăr, Anton Pann își făcuse călătoria, și încă una din cele mai sbuciumate. Deacolo de sus de unde șade acum, el a deschis un an de nopți fereastra lui cu stele și ne-a condus mâna la scrisul pe care-l aveți înainte.
